De Nederlandse markt voor wettelijke controles

seo economisch onderzoek

Amsterdam, juli 2019
In opdracht van de Commissie Toekomst Accountancysector

De Nederlandse markt voor wettelijke controles

Economische analyses ten behoeve van de Commissie Toekomst Accountancysector

Bert Hof
Thierry Belt
Ward Rougoor
Nils Verheuvel
m.m.v. Leonie Ernst

seo economisch onderzoek

SEO Economisch Onderzoek - Roetersstraat 29 - 1018 WB Amsterdam - T (+31) 20 525 1630 - www.seo.nl - secretariaat@seo.nl
ABN-AMRO IBAN: NL14ABNA0411744356 BIC: ABNANL2A - ING: IBAN: NL96INGB0004641100 BIC: INGBNL2A
KvK Amsterdam 41197444 - BTW NL 003023965 B01

"De wetenschap dat het goed is"

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2019-60
ISBN 978-90-6733-994-0

Informatie & Disclaimer
SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2019 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl

Samenvatting

De analyses in dit rapport geven geen aanleiding om te denken dat marktfalen of marktmacht leidt tot een te lage kwaliteit of een te hoge prijs van wettelijke controles voor de gecontroleerde organisaties. Wel zijn er aanwijzingen dat de kwaliteit van wettelijke controles niet makkelijk kan worden vastgesteld en dat er een verschil kan zijn tussen wat een gecontroleerde organisatie als kwaliteit ervaart en wat de maatschappij in bredere zin als kwaliteit ziet. Verder zijn er aanwijzingen voor beperkte keuzemogelijkheden voor te controleren organisaties op deelsegmenten van de markt voor wettelijke controles en is het commerciële belang van het leveren van adviesdiensten evident.

Dit rapport geeft een economische analyse van de kenmerken van de Nederlandse markt voor accountantsdiensten. Het dient als input voor de onafhankelijke onderzoekscommissie Commissie Toekomst Accountancysector, die per 1 januari 2019 voor de duur van een jaar is ingesteld door de minister van Financiën. De opdracht van deze commissie is om onderzoek te doen naar en te adviseren over de vraag hoe de kwaliteit van wettelijke controles duurzaam kan worden verbeterd, welke beleids- of wetswijzigingen daarvoor wenselijk zijn en of die wijzigingen juridisch haalbaar zijn.

Het rapport kent vier hoofdthema's. De eerste twee thema's zijn inleidend van aard: de belangrijkste wettelijke vereisten aan wettelijke controles in Nederland en de door accountants toegepaste organisatiestructuren en verdienmodellen. Het derde thema is een beschrijving van de markt van wettelijke controles in Nederland en het vierde thema behandelt de werking van deze markt. Het rapport sluit af met een beschouwende analyse over de relatie tussen marktfalen en de uitkomsten van de analyses in de eerste vier thema's.

De economische analyses zijn uitgevoerd op basis van deskresearch naar bestaande, openbare bronnen, aangeleverde data van AFM en twee enquêtes: één onder bedrijven die wettelijke controles ondergaan en één onder accountantskantoren die wettelijke controles uitvoeren.

Wettelijke vereisten

Een bedrijf moet een wettelijke controle laten uitvoeren wanneer het gedurende twee achtereenvolgende jaren aan twee of meer van de volgende criteria voldoet:

1. de balanswaarde is meer dan € 6 miljoen;
2. de netto-omzet over het boekjaar is hoger dan € 12 miljoen;
3. over het boekjaar gemiddeld zijn meer dan vijftig fulltime medewerkers in dienst.

Bij een accountantscontrole controleert een externe accountant de jaarrekening van een onderneming en beoordeelt deze accountant of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de financiële positie, het financieel vermogen en het resultaat. Indien dat het geval is, wordt er een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven.

Voor Organisaties van Openbaar Belang (OOB's) zoals beursgenoteerde bedrijven, banken en verzekeraars gelden zwaardere eisen voor de accountantscontrole. Zo mag een OOB-controle alleen worden uitgevoerd door een accountantsorganisatie met een OOB-vergunning en door een

registeraccountant (RA). De accountantsverklaring bij een OOB-controle is uitgebreider dan bij een niet-OOB-controle en kan niet worden afgegeven voordat een onafhankelijke kwaliteitsbeoordelaar de kwaliteit van de controle heeft goedgekeurd. Indien een onderneming een OOB is, is het verplicht een auditcomité te hebben, dat toeziet op de onafhankelijkheid van de accountant en de juiste toepassing van het verbod op niet-controlewerkzaamheden (zie hierna).

Zonder vergunning is het verboden om in Nederland actief te zijn als accountantsorganisatie en om wettelijke controles uit te voeren. De wet (Wta) stelt onder andere eisen aan de vergunninghoudende accountantsorganisatie ten aanzien van de bedrijfsvoering, de integriteit, de onafhankelijkheid ten opzichte van de controlecliënt en de deskundigheid en betrouwbaarheid van de dagelijkse leiding. Ten aanzien van de accountant bepaalt de Wta dat deze de relevante controlestandaarden naleeft en dat de onafhankelijkheid van de accountant ten opzichte van de controlecliënt wordt gewaarborgd. Er geldt gedurende een jaar een overstapverbod of afkoelingsperiode: de externe accountant die verantwoordelijk is geweest voor het uitvoeren van een wettelijke controle, mag na het beëindigen van zijn werkzaamheden bij die controlecliënt gedurende een periode van ten minste één jaar geen functie vervullen als beleidsbepaler bij die controlecliënt, lid zijn van het auditcomité of een orgaan met gelijksoortige taken van die controlecliënt, of lid zijn van het toezichthoudende orgaan van die controlecliënt. Indien de controlecliënt een OOB is, bedraagt deze periode ten minste twee jaar.

Accountantsorganisaties die OOB-controles uitvoeren, kennen strengere eisen. Deze organisaties dienen te beschikken over onafhankelijk intern toezicht op het beleid, bestuurders moeten geschikt worden geacht door de AFM en mogen geen andere activiteiten uitvoeren dan het besturen van de organisatie (zo mogen zij niet optreden als externe accountant van een controlecliënt). Als de accountantsorganisatie in de voorafgaande twee jaar de financiële verantwoording van een OOB heeft samengesteld of een deel van de financiële administratie heeft verzorgd, mogen zij niet de wettelijke controle uitvoeren. Daarnaast is het verboden om andere diensten (zoals adviesdiensten) te leveren aan een OOB waarvan de wettelijke controle wordt verricht.

Een accountantsorganisatie mag maximaal tien aaneengesloten boekjaren de wettelijke controle van een OOB uitvoeren, gevolgd door een afkoelingsperiode van vier jaar. De eindverantwoordelijke accountant, die de accountantsverklaring ondertekent, moet na maximaal vijf aaneengesloten boekjaren rouleren. Andere 'key assurance partners' (die de opdrachtgerelateerde kwaliteitsbeoordeling uitvoeren en andere accountants binnen het auditteam die mede verantwoordelijk zijn voor het rapporteren over belangrijke aangelegenheden) dienen na zeven aaneengesloten boekjaren in die rol te rouleren. Voor de eindverantwoordelijke accountant en key assurance partners is een afkoelingstermijn van drie jaar vereist.

Organisatiestructuren en verdienmodellen

Binnen de accountancy bestaat het zogenaamde 'structuurmodel' van een accountantsorganisatie uit drie onderliggende modellen: het business- of bedrijfsmodel, het governancemodel en het verdienmodel:

- het businessmodel heeft betrekking op de verschillende diensten die worden aangeboden door de accountantsorganisatie;

- het governancemodel heeft betrekking op de wijze waarop accountantsorganisaties bestuurd worden en er intern toezicht wordt gehouden;
- het verdienmodel heeft betrekking op de verantwoordelijkheid voor de aanstelling van de accountantsorganisatie en de betaling voor de wettelijke controle.

De gangbare invulling van deze modellen is in grote lijnen als volgt:
- businessmodel: de accountantsorganisatie biedt naast controlediensten ook andere diensten (adviesdiensten) aan en is daarmee een multidisciplinaire organisatie;
- governancemodel: in een accountantsorganisatie vervullen partners de rol van accountant, eigenaar en bestuurder ('partnermodel');
- verdienmodel: de gecontroleerde organisatie betaalt voor de wettelijke controle.

Wat het businessmodel betreft blijkt meer dan de helft van de geënquêteerde accountantsorganisaties (op het niveau van de organisatie als geheel) naast de uitvoering van de wettelijke controle aan minstens veertig procent van de klanten ook adviesdiensten aan te bieden. Wettelijke controles vormen bijna een derde van de omzet en komen op de tweede plek (na overige (advies)diensten) qua bijdrage aan de winst.

Wat de wijze van beloning van partners betreft geeft ongeveer driekwart van de geënquêteerde *niet-OOB-kantoren* aan dat er sprake is van winstdeling. Organisaties geven aan dat de winst van de onderneming doorgaans egalitair wordt verdeeld onder controlepartners. Dit beeld hoeft overigens niet te gelden voor mogelijke andere variabele onderdelen van het salaris. Er wordt af en toe een correctie gehanteerd op basis van het aandelenbelang of het aantal gewerkte uren. In veel van gevallen waarin niet-egalitaire winstdeling is aangegeven, wordt vermeld dat de winstdeling in de basis egalitair is, maar dat in- en uittredende partners geleidelijk in- en uitgroeien in de winstdeling.

Onder *OOB-kantoren* is het beeld anders. Voor alle geënquêteerde OOB-kantoren geldt dat winstdeling aan de orde is. Drie accountantsorganisaties geven aan dat de winst egalitair verdeeld wordt (eventueel met een in- of uitgroeimodel), tegenover vier die aangeven dat de winst niet egalitair wordt verdeeld.

De grondslag van de winstdeling wordt doorgaans gevormd door de totale winst uit controle- en overige diensten tezamen van de onderneming.

Aangaande het verdienmodel ligt de voordracht van een accountant in beginsel bij de Raad van Commissarissen (RvC) of (bij OOB's) bij het auditcomité (AC), om zodoende de onafhankelijkheid van de accountant en de kwaliteit van de controle te stimuleren. De voordracht moet door de aandeelhouders worden goedgekeurd bij de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA). In de enquête gehouden onder gecontroleerde ondernemingen geeft de meerderheid aan dat het toezichthoudend orgaan actief betrokken is bij het aanbestedingsproces. In tien procent van de gevallen beschikt het toezichthoudend orgaan over volledige besluitname aangaande de voordracht van accountantsorganisaties.

Marktbeschrijving

Accountantsorganisaties kunnen worden ingedeeld naar de Big Four-kantoren (Deloitte, EY, KPMG en PwC), de Next Five (accon avm, Baker Tilly, BDO, Grant Thornton en Mazars) en de overige accountantsorganisaties. In 2017 waren de Big Four en de Next Five de negen OOB-kantoren, dat wil zeggen de accountantsorganisaties met een OOB-vergunning. De Next Five worden (als het gaat om de situatie tot en met 2018) ook wel als de "overige OOB-accountantsorganisaties" aangeduid. Naar verwachting daalt het aantal OOB-accountantsorganisaties echter naar zes, aangezien Grant Thornton en accon avm hun OOB-vergunning hebben opgezegd en Baker Tilly bekend heeft gemaakt haar OOB-vergunning te gaan opzeggen.

Tussen 2012 en 2017 is het aantal accountantsorganisaties afgenomen van 453 naar 290 en is het aantal wettelijke controles per jaar gedaald van bijna 22 duizend naar minder dan 20 duizend (na een stabiel aantal van ongeveer 21.500 per jaar tussen 2009 en 2013). De daling in het aantal wettelijke controles was het grootst bij de Big Four. Andere accountantsorganisaties zijn gemiddeld meer wettelijke controles per accountantsorganisatie gaan uitvoeren.

95 procent van de wettelijke controles betreft een wettelijke *niet-OOB controle*. Op dit deel van de markt hebben de Big Four gezamenlijk het grootste marktaandeel in termen van aantallen controles, namelijk 43 procent. Het marktaandeel van niet-OOB-accountantsorganisaties gezamenlijk is 41 procent en dat van de overige OOB-accountantsorganisaties gezamenlijk dus 16 procent. Het marktaandeel van de niet-OOB-accountantsorganisaties is sinds 2013 toegenomen, terwijl het marktaandeel van de Big Four is afgenomen. Bij de wettelijke *OOB-controles* hebben de Big Four een marktaandeel van 86 procent in termen van aantallen controles.

De Big Four gezamenlijk zijn in termen van aantallen controles marktleider in sectoren die worden gekenmerkt door veel OOB's of grote bedrijven, zoals financiële instellingen, energie, en IT/telecom. Niet-OOB-accountantsorganisaties hebben gezamenlijk juist een hoog marktaandeel in sectoren die worden gekenmerkt door het mkb, zoals dienstverlening, productie en handel. Overige OOB-accountantsorganisaties hebben gezamenlijk een hoog marktaandeel bij de wettelijke controle van NGO's en woningcorporaties.

De totale omzet uit wettelijke controles bedroeg in 2017 bijna € 1 miljard. Het marktaandeel van de Big Four bij de totale *vergoedingen* voor wettelijke controles is met 72 procent hoger dan het marktaandeel in het *aantal* wettelijke controles (namelijk 45 procent). De gemiddelde vergoeding voor een wettelijke controle door een Big Four-accountantsorganisatie ligt boven het gemiddelde. Big Four-accountantsorganisaties voeren relatief veel wettelijke OOB-controles uit, en daarbij ligt de vergoeding hoger dan bij wettelijke niet-OOB controles.

De omzetaandelen van de gezamenlijke Big Four, de overige OOB-accountantsorganisaties en de niet-OOB-accountantsorganisaties zijn stabiel gebleven in de periode 2013-2017. De verandering in marktaandelen in aantal wettelijke controles heeft zich dus niet vertaald in veranderde marktaandelen in totale omzet.

Accountantsorganisaties, inclusief de adviestak, halen volgens de uitgevoerde enquête minder dan een derde van hun totale omzet uit wettelijke controles, terwijl meer dan de helft voortkomt uit

adviesdiensten en de rest uit assurance. Adviesdiensten dragen ook meer bij aan de winst van accountantsorganisaties dan wettelijke controles en assurancediensten minder. Meer dan de helft van de organisaties levert naast de uitvoering van de wettelijke controle aan minstens 40 procent van de klanten ook adviesdiensten.

Er zijn verschillende deelmarkten voor wettelijke controles te identificeren, op basis van verschillen tussen de te controleren bedrijven en/of verschillen in eisen aan de wettelijke controles. Op de deelmarkt mkb zijn de niet-OOB-accountantsorganisaties in de meerderheid. Wettelijke controles bij OOB's en grootbedrijven zijn over het algemeen complexer dan bij het mkb en worden voornamelijk bediend door de OOB-accountantsorganisaties. Wettelijke controles zijn bij gemeenten en provincies over het algemeen complexer dan in het mkb, maar de commerciële aantrekkelijkheid ligt volgens respondenten in de enquête onder accountantsorganisaties juist lager. Kennis van een economische sector kan bepalend zijn om in die sector actief te zijn. De sectoren olie en offshore, energie, financiële ondernemingen, IT/telecom en vastgoed worden gekenmerkt door een hoog aantal OOB's en grote organisaties, die voornamelijk worden gecontroleerd door de Big Four. De sectoren automotive, bouw- en projectontwikkeling, dienstverlening, handel, horeca, productie en scheepvaart worden relatief vaak gecontroleerd door niet-OOB-accountantsorganisaties.

Werking van de markt

De werking van de markt voor wettelijke controles is onderzocht op de aspecten aanbesteding en wisseling van accountantsdiensten door bedrijven, de factoren die de keuze voor accountantskantoren bepalen, kwaliteitsaspecten, de prijs van accountantscontroles en de rol van de beschikbaarheid van personeel.

Het uit de enquête onder gecontroleerde organisaties afgeleide overstappercentage van 42 procent in vier jaar tijd is hoog in vergelijking met wisselingen van bedrijven van postbedrijf, vaste telefonie, internetdiensten en banken. Zestig procent van de organisaties in de steekproef van de enquête heeft sinds 2014 ten minste één keer de accountantscontrole aanbesteed en ongeveer zeventig procent van de aanbestedingen leidt tot een wisseling van accountantskantoor. Dit duidt eerder op concurrentie dan op marktmacht. Het toezichthoudend orgaan (indien aanwezig) is in de meeste gevallen enigszins tot zeer betrokken bij het bepalen van de gunnings- en wegingscriteria, de (voor)selectie van accountantskantoren en de uiteindelijke keuze.

Een derde van de geënquêteerde organisaties geeft aan onvoldoende keuze te ervaren bij de aanbesteding van de wettelijke controle. Dit aandeel ligt hoger bij OOB's (ongeveer veertig procent), kleinere organisaties (ongeveer 45 procent) en provincies/gemeenten (ongeveer de helft). De belangrijkste ervaren knelpunten bij de keuze voor een accountantsorganisatie zijn de verwachte kwaliteit van de controle, gebrek aan affiniteit van accountantskantoren met de sector van de organisatie en de verwachte kosten. Specifiek bij provincies/gemeenten staat het gebrek aan affiniteit met de sector op plek nummer één van de beperkende factoren in de keuze.

Ondanks ervaren knelpunten bij de keuze voor een accountantsorganisatie én ondanks het feit dat kwaliteit moeilijk kan worden vastgesteld, zijn organisaties over het algemeen tevreden over de kwaliteit van de huidige accountantscontrole. Bijna 45 procent van de organisaties heeft moeite om

vooraf de kwaliteit van een accountantskantoor vast te stellen. Achteraf kan een derde nog steeds niet eenvoudig de kwaliteit vaststellen. Kleine organisaties hebben over het algemeen meer moeite met het vaststellen van de kwaliteit.

De prijs van wettelijke controles is sinds 2014 over een periode van drie jaar met gemiddeld 21 procent gestegen. De prijsstijging was hoger bij wettelijke OOB-controles (55 procent) dan bij wettelijke niet-OOB-controles (17 procent), maar bij wettelijke niet-OOB-controles door een overige OOB-accountantsorganisatie is de prijs gemiddeld veertig procent toegenomen.

Er is geen eenduidig bewijs dat een gebrek aan voldoende personeel een knelpunt is voor accountantsorganisaties. De meeste accountantsorganisaties geven aan dat ze voldoende personeel hebben om wettelijke controles uit te voeren, maar een derde geeft aan dat personeelstekorten de kwaliteit van wettelijke controles soms onder druk zetten. Tevens geeft een substantieel deel aan dat het behouden van medewerkers en het aantrekken van nieuwe medewerkers een knelpunt is en dat dit de komende drie jaar zal toenemen.

Conclusies in termen van marktfalen

Een niet optimaal functionerende markt voor wettelijke controles komt tot uiting in één of meerdere van de volgende elementen:

1. te weinig aanbod van wettelijke controlediensten voor bepaalde segmenten van de markt;
2. een te lage kwaliteit van wettelijke controles, beoordeeld vanuit het perspectief van het gecontroleerde bedrijf of vanuit het bredere perspectief van de maatschappij als geheel;
3. een te hoge prijs (te hoge kosten) van wettelijke controles.

De belangrijkste conclusies met betrekking tot bovenstaande elementen en de achterliggende oorzaken zijn:

- er zijn aanwijzingen voor beperkte keuzemogelijkheden op deelsegmenten van de markt voor wettelijke controles. Deze vertalen zich niet in een evenredige ontevredenheid bij de gecontroleerde organisaties over kwaliteitsaspecten van diezelfde wettelijke controles;
- de gehouden enquête onder gecontroleerde organisaties geeft geen aanleiding om te denken dat marktfalen of marktmacht leidt tot een te lage kwaliteit of te hoge prijs van wettelijke controles voor de gecontroleerde organisaties. Wel geeft de enquête aan dat kwaliteit niet makkelijk kan worden vastgesteld;
- ongeveer een derde van de geënquêteerde accountantsorganisaties is het enigszins eens of eens met de stelling dat volgens de gecontroleerde organisaties een goedkeurende verklaring gelijk staat aan kwaliteit. Als dit zo is, kan er een verschil optreden tussen wat de gecontroleerde organisatie als kwaliteit ervaart en wat de maatschappij in bredere zin als kwaliteit ervaart;
- een kernelement in de analyses van marktfalen is het gewicht van commerciële belangen bij accountants en accountantsorganisaties. Het commerciële belang van het leveren van adviesdiensten is evident. Winstdeling an sich hoeft geen perverse prikkels te geven voor de kwaliteit, zolang het gewicht van persoonlijke commerciële prestaties in de variabele beloning maar beperkt is.

Inhoud

Samenvatting i

1 Inleiding 1

2 Vereisten wettelijke controles 3

3 Toegepaste structuurmodellen 7
3.1 Businessmodel 7
3.2 Governancemodel 11
3.3 Verdienmodel 14

4 Marktbeschrijving 17
4.1 Wettelijke controles 18
4.2 Kenmerken van accountantsorganisaties 21
4.3 Vergelijking complexiteit en commerciële aantrekkelijkheid 34
4.4 Deelmarkten 37
4.5 Samenvatting 39

5 Werking van de markt 41
5.1 Aanbesteding van wettelijke controle en wisseling 42
5.2 Keuze voor een accountantsorganisatie 52
5.3 Kwaliteit van wettelijke controles 62
5.4 Verandering prijs van wettelijke controles 69
5.5 Beschikbaarheid van personeel bij accountants 72
5.6 Samenvatting 76

6 Conclusies: marktfalen? 79
6.1 Aanbod 79
6.2 Kwaliteit 81
6.3 Prijs 83
6.4 Conclusies 84

Literatuur 85

Bijlage A Bedrijvenenquête 87

Bijlage B Accountantsenquête 103

Bijlage C Onderzoeksverantwoording 117

Bijlage D Samenvatting marktfalenanalyse AFM (2018) 123

1 Inleiding

Dit rapport geeft economische analyses van de Nederlandse markt voor wettelijke controles naar de vier hoofdthema's wettelijke vereisten, door accountantskantoren toegepaste organisatiestructuren, een marktbeschrijving en de werking van de markt voor wettelijke controles.

Dit rapport geeft een economische analyse van de kenmerken van de Nederlandse markt voor accountantsdiensten. Het dient als input voor de onafhankelijke onderzoekscommissie *Commissie Toekomst Accountancysector* (verder: de commissie), die per 1 januari 2019 voor de duur van een jaar is ingesteld door de minister van Financiën. De opdracht van deze commissie is om onderzoek te doen naar en te adviseren over de vraag hoe de kwaliteit van wettelijke controles duurzaam kan worden verbeterd, welke beleids- of wetswijzigingen daarvoor wenselijk zijn en of die wijzigingen juridisch haalbaar zijn.

Het rapport kent vier hoofdthema's. Het eerste thema (behandeld in hoofdstuk 2) dient als inleiding en zet de belangrijkste *wettelijke vereisten* aan wettelijke controles in Nederland op een rij. Het tweede thema (behandeld in hoofdstuk 3) gaat specifiek over de door accountants toegepaste *organisatiestructuren* en de bijbehorende 'verdienmodellen'. De nadruk ligt op wat er bekend is over de toepassing van structuurmodellen bij Nederlandse accountantsorganisaties. Het derde thema (behandeld in hoofdstuk 4) is een *beschrijving van de markt* van wettelijke controles in Nederland. Hierbij komen zowel de aanbodkant (de accountants) als de vraagkant (de bedrijven die wettelijke controles laten uitvoeren) aan bod. Het vierde thema (uitgewerkt in hoofdstukken 5 en 6) behandelt *de werking van de markt* voor wettelijke controles in Nederland en de aanwijzingen voor marktfalen op deze markt.

Toegepaste onderzoeksmethodes
De economische analyses zijn uitgevoerd op basis van deskresearch naar bestaande, openbare bronnen (databronnen en literatuur), aangeleverde data van AFM en NBA en twee enquêtes: één onder bedrijven die wettelijke controles ondergaan en één onder accountantskantoren die wettelijke controles uitvoeren.

Leeswijzer
Hoofdstuk 2 geeft in het kort weer wanneer wettelijke controles dienen te worden uitgevoerd en wat de belangrijkste wettelijke vereisten hieraan zijn. *Hoofdstuk 3* beschrijft de door Nederlandse accountantsorganisaties gehanteerde structuurmodellen. *Hoofdstuk 4* beschrijft het aanbod van en de vraag naar accountantsdiensten voor wettelijke controles. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om omzet en winstgevendheid van accountantsdiensten voor wettelijke controles, om de kenmerken van de bedrijven die wettelijke controles ondergaan en om de deelmarkten of marktsegmenten die kunnen worden onderscheiden. *Hoofdstuk 5* analyseert de werking van de markt aan de hand van gegevens over onder andere aanbestedingen van accountantsdiensten, wisselingen van accountants, factoren die de keuze voor accountantskantoren bepalen, kwaliteitsaspecten en beschikbaarheid van personeel. *Hoofdstuk 6* concludeert door mogelijke oorzaken van marktfalen te toetsen aan de bevindingen van dit rapport.

2 Vereisten wettelijke controles

Zonder vergunning is het verboden om in Nederland actief te zijn als accountantsorganisatie en om wettelijke controles uit te voeren. Voor Organisaties van Openbaar Belang (OOB's) en voor accountantsorganisaties die OOB-controles uitvoeren, gelden zwaardere eisen.

Dit hoofdstuk behandelt in het kort het wettelijke stelsel omtrent accountantscontroles en accountantsorganisaties, de accountantscontrole en de vereisten voor accountantsorganisaties. Een wettelijke controle is verplicht voor bedrijven van een bepaalde omvang en is onderworpen aan verschillende wettelijke vereisten. Een bedrijf moet een wettelijke controle laten uitvoeren wanneer het gedurende twee achtereenvolgende jaren aan twee of meer van de volgende criteria voldoet[1]:

1. de balanswaarde is meer dan € 6 miljoen;
2. de netto-omzet over het boekjaar is hoger dan € 12 miljoen;
3. over het boekjaar gemiddeld zijn meer dan vijftig fulltime medewerkers in dienst.[2]

Wettelijk stelsel

Het wettelijke stelsel voor accountantscontroles bestaat uit een aantal wettelijke kaders die betrekking hebben op verschillende aspecten van de accountantscontroles, de accountantsorganisaties en de controlecliënt:

- regels over financiële verslaggeving door ondernemingen zijn vastgelegd in IFRS (International Financial Reporting Standards[3]) en het Burgerlijk Wetboek;
- regels over de uitvoering van de accountantscontrole staan beschreven in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), International Standard on Auditing (ISA) en in de nadere voorschriften controle- en overige standaarden (NV COS);
- regulering van en toezicht op accountantsorganisaties en de externe accountant zijn vastgelegd in de Wta, de Auditrichtlijn en de auditverordening;
- de tuchtrechtspraak is vastgelegd in Wet tuchtrechtspraak accountants (Wtra);
- ten slotte zijn regels over de accountant (opleiding en titelbescherming) en de Koninklijke Nederlandse Beroepsvereniging van Accountants (NBA) vastgelegd in de Wet op het accountantsberoep (WaB).

Een belangrijk deel van de bovenstaande voorschriften vindt zijn oorsprong in Europese regelgeving, in het bijzonder de Auditrichtlijn[4] en de auditverordening.[5]

---

1 Burgerlijk Wetboek artikel 2:393.

2 Tenzij sprake is van een vrijstelling als bedoeld in de artikelen 2:395a tot en met 2:398 BW of een vrijstelling na de afgifte van een verklaring ex artikel 2:403 BW.

3 Beursgenoteerde bedrijven in de EU zijn verplicht om te rapporteren op basis van deze International Financial Reporting Standards (IFRS).

4 Richtlijn nr. 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie van 17 mei 2006 betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, tot wijziging van de Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad, en houdende intrekking van Richtlijn 84/253/EEG van de Raad (PbEU L 157).

5 Verordening (EU) nr. 537/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang (PbEU 2014, L 158).

De accountantscontrole

Bij een accountantscontrole controleert een externe accountant de jaarrekening van een onderneming en beoordeelt deze accountant of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de financiële positie, het financieel vermogen en het resultaat. Indien dat het geval is, wordt er een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven. Het is ook mogelijk dat een verklaring met beperking, een afkeurende verklaring of een oordeelonthouding wordt gegeven, indien de gegevens niet (voldoende) in orde zijn of als er belangrijke gegevens ontbreken.

De accountantscontrole bij OOB's

Voor sommige ondernemingen gelden zwaardere eisen voor de accountantscontrole. Dit zijn Organisaties van Openbaar Belang (OOB's). OOB's zijn "ondernemingen of instellingen wier omvang of functie in het maatschappelijk verkeer van zodanige aard is dat een ondeugdelijk uitgevoerde wettelijke controle van de financiële verantwoording een aanmerkelijke invloed kan hebben op het vertrouwen in de publieke functie van de accountantsverklaring" (artikel 2 Wta). Onder OOB's vallen beursgenoteerde bedrijven, banken en verzekeraars.

Een OOB-controle mag alleen worden uitgevoerd door een accountantsorganisatie met een OOB-vergunning van de Autoriteit Financiële Markten (AFM). De OOB-controle mag bovendien alleen worden uitgevoerd door een registeraccountant (RA). De accountantsverklaring bij een OOB-controle is uitgebreider dan bij een niet-OOB-controle, en kan niet worden afgegeven voordat een onafhankelijke kwaliteitsbeoordelaar de kwaliteit van de controle heeft goedgekeurd.

Indien een onderneming een OOB is, is het verplicht een auditcomité te hebben, bestaande uit leden van de Raad van Commissarissen of uit niet-uitvoerende bestuurders bij een one-tier board. Het auditcomité moet toezien op de onafhankelijkheid van de accountant en de juiste toepassing van het verbod op niet-controlewerkzaamheden.

Accountantsorganisaties

De Wta bepaalt dat het zonder een AFM-vergunning verboden is om in Nederland actief te zijn als accountantsorganisatie en om wettelijke controles uit te voeren. De Wta stelt eisen aan de vergunninghoudende accountantsorganisatie ten aanzien van de bedrijfsvoering (onder meer het vereiste van het hebben van een stelsel van kwaliteitsbeheersing), de integriteit van de accountantsorganisatie, de onafhankelijkheid ten opzichte van de controlecliënt en aan daaraan gelieerde entiteiten en de deskundigheid en betrouwbaarheid van de dagelijkse leiding. Ten slotte vereist de Wta dat de meerderheid van de stemrechten in een accountantsorganisatie in handen is van bij de NBA geregistreerde accountants.[6]

Ten aanzien van de accountant bepaalt de Wta dat de accountant de relevante controlestandaarden naleeft en dat de onafhankelijkheid van de accountant ten opzichte van de controlecliënt wordt gewaarborgd. Er geldt gedurende een jaar een overstapverbod: de externe accountant die verantwoordelijk is geweest voor het uitvoeren van een wettelijke controle, mag na het beëindigen

[6] Artikel 16.b stelt dat "de meerderheid van stemrechten in een accountantsorganisatie wordt gehouden door a) accountantsorganisaties, b) auditkantoren, of c) natuurlijke personen die voldoen aan de krachtens artikel 25 te stellen regels inzake vakbekwaamheid van externe accountants of aan regels die daaraan gelijkwaardig zijn". Dit beïnvloedt het partnermodel (zie hoofdstuk 3).

van zijn werkzaamheden bij die controlecliënt gedurende een periode van ten minste één jaar geen functie vervullen als beleidsbepaler bij die controlecliënt, lid zijn van het auditcomité of een orgaan met gelijksoortige taken van die controlecliënt, of lid zijn van het toezichthoudende orgaan van die controlecliënt. Indien de controlecliënt een OOB is, bedraagt de afkoelingsperiode ten minste twee jaar.

Eisen aan accountantsorganisaties die OOB-controles uitvoeren

Accountantsorganisaties die OOB-controles uitvoeren, kennen strengere eisen. Om een OOB-controle uit te voeren, dient een accountantsorganisatie te beschikken over onafhankelijk intern toezicht op het beleid, moeten bestuurders geschikt worden geacht door de AFM en mogen bestuurders van de accountantsorganisatie geen andere activiteiten uitvoeren dan het besturen van de organisatie. Zij mogen niet optreden als externe accountant van een controlecliënt. Als de accountantsorganisatie in de voorafgaande twee jaar de financiële verantwoording van een OOB heeft samengesteld of een deel van de financiële administratie heeft verzorgd, mogen zij niet de wettelijke controle uitvoeren. Daarnaast is het verboden om andere diensten (zoals adviesdiensten) te leveren aan een OOB waarvan zij de wettelijke controle verricht.[7] Dit geldt in aanvulling op de eisen uit de Europese Auditverordening waarin een beperking in de dienstverlening door de controlerende accountantsorganisatie aan de OOB-controlecliënt wordt opgelegd.

Sinds 2016 mag een accountantsorganisatie maximaal tien aaneengesloten boekjaren de wettelijke controle van een OOB uitvoeren, gevolgd door een afkoelingsperiode van vier jaar. Deze wettelijke verplichte roulatie is ingevoerd om onder andere de vertrouwelijkheid en onafhankelijkheid van de accountantsorganisatie te waarborgen. De eindverantwoordelijke accountant, die de accountantsverklaring ondertekent, moet na maximaal vijf aaneengesloten boekjaren rouleren. Andere 'key assurance partners' (die de opdrachtgerelateerde kwaliteitsbeoordeling uitvoeren en andere accountants binnen het auditteam die mede verantwoordelijk zijn voor het rapporteren over belangrijke aangelegenheden) dienen na zeven aaneengesloten boekjaren in die rol te rouleren. Voor de eindverantwoordelijke accountant en key assurance partners is een afkoelingstermijn van drie jaar vereist.

7 Dit heeft invloed op het businessmodel; zie hoofdstuk 3.

3 Toegepaste structuurmodellen

Het vaakst toegepaste organisatiemodel door accountantsorganisaties houdt in dat naast controlediensten ook andere diensten worden aangeboden, dat partners de rol van accountant, eigenaar en bestuurder vervullen en dat de gecontroleerde organisatie betaalt voor de wettelijke controle.

Dit hoofdstuk behandelt het door accountantsorganisaties toegepaste organisatiemodel en geeft weer wat er bekend is over de wijze waarop dit wordt toegepast in de praktijk. Binnen de accountancy bestaat het zogenaamde structuurmodel van een accountantsorganisatie uit drie onderliggende modellen: het businessmodel, het governancemodel en het verdienmodel:[8]

- het businessmodel heeft betrekking op de verschillende diensten die worden aangeboden door de accountantsorganisatie;
- het governancemodel heeft betrekking op de wijze waarop accountantsorganisaties bestuurd worden en toezicht houden;
- het verdienmodel heeft betrekking op de verantwoordelijkheid voor de aanstelling van de accountantsorganisatie en de betaling voor de wettelijke controle. Dit model beslaat dus een bredere afbakening dan enkel de accountantsorganisatie.

De gangbare invulling van deze modellen is in grote lijnen als volgt:

- businessmodel: de accountantsorganisatie biedt naast controlediensten ook andere diensten (bijvoorbeeld adviesdiensten) aan en is daarmee een multidisciplinaire organisatie;
- partnermodel: in een accountantsorganisaties vervullen partners de rol van accountant, eigenaar en bestuurder;
- verdienmodel: de gecontroleerde organisatie betaalt voor de wettelijke controle.

Paragraaf 3.1 gaat nader in op de kenmerken van het businessmodel, paragraaf 3.2 op die van het governancemodel en paragraaf 3.3 op die van het verdienmodel. Elk van deze paragrafen geeft aan wat er bekend is met betrekking tot de toepassing op basis van bestaande literatuur en voegt daaraan resultaten uit met name de enquête gehouden onder accountantskantoren toe (zie Bijlage B voor de vragenlijst en Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording).

3.1 Businessmodel

Het businessmodel heeft betrekking op de verschillende diensten die worden aangeboden door een organisatie. In het geval van accountantsorganisaties betekent dit of de organisatie enkel wettelijke controles uitvoert of daarnaast ook assurance- en adviesdiensten (non-audit services, oftewel NAS) verleent. Indien de organisatie eveneens betrokken is in het verlenen van NAS neemt het businessmodel de vorm van een multidisciplinaire organisatie aan. In deze structuur is er sprake

[8] Omdat het "governancemodel" doorgaans wordt ingevuld door het "partnermodel", gebruikt men in de praktijk de benaming "partnermodel" regelmatig voor zowel de overkoepelende modelbenaming als de invulling ervan. Omwille van een duidelijk onderscheid is er hier voor gekozen om het overkoepelende model in de huidige vorm het "governancemodel" te noemen en een mogelijke (en de meest gangbare) invulling het "partnermodel".

van een multidisciplinaire organisatie.[9] Het multidisciplinaire model is de tegenhanger van het audit-only model, waarin accountantsorganisaties en adviesorganisaties niet met elkaar verbonden zijn.

Volgens NBA (2017) geldt in de Nederlandse praktijk dat de meeste accountantsorganisaties niet alleen wettelijke controles uitvoeren, maar ook assurancediensten (andere accountantscontroles dan de wettelijke controle) en adviesdiensten.[10] Het ontstaan van een duale rol is zowel vanuit de kant van de opdrachtgever als vanuit de kant van de accountant verklaarbaar. Enerzijds is er de behoefte van de opdrachtgevers aan advies omtrent bijvoorbeeld organisatorische tekortkomingen die tijdens de controle aan het licht komen. Anderzijds is er specifieke kennis en kunde aanwezig bij de accountant om dit advies te geven door zowel de opleiding die vereist is voor het uitvoeren van de accountantscontrole en door de verrichte controle zelf (NBA, 2017).

De toename in de complexiteit van de bedrijfsvoering van de gecontroleerde organisaties speelt een rol in het bestaan van de multidisciplinaire accountantsorganisatie. Deze toename heeft geleid tot meer benodigde diepgang van specialistische kennis bij de uitvoering van de controle. NBA (2017) meldt bijvoorbeeld dat accountantskantoren deze specialistische kennis hebben kunnen ontwikkelen "als onderdeel van een adviespraktijk met adviesdiensten die verder afliggen van het oorspronkelijke werkgebied van de accountant."

Het bestaan van de multidisciplinaire organisatie valt ook te verklaren door diversificatie aan de kant van de accountantsorganisatie. Een meer divers palet aan werkzaamheden leidt tot een grotere weerbaarheid van de accountantsorganisatie (NBA, 2017). Door inkomsten te genereren uit zowel controle- als assurance- en adviesopdrachten, zijn accountantsorganisaties minder afhankelijk van de wettelijke controles.

Omtrent het vraagstuk welk businessmodel leidt tot de hoogste auditkwaliteit is de literatuur overigens niet eenduidig. Er is geen ondubbelzinnig bewijs voor het effect van het aanbieden van NAS aan een controlecliënt op de kwaliteit van de controle. AFM (2018) concludeert dan ook dat studies afwisselend bewijs vinden voor een kwaliteitsverhogend effect, een kwaliteitsverlagend effect en geen effect van het leveren van NAS.

De resultaten uit de enquête gehouden onder accountantsorganisaties laten zien dat in de praktijk het businessmodel meestal de multidisciplinaire vorm aanneemt (zie Figuur 3.1). Dit heeft betrekking op zowel de vergunninghoudende controletak als de adviestak van accountantsorganisaties, al dan niet ondergebracht onder een andere juridische entiteit in het netwerk. Voor slechts één op de zeven accountantsorganisaties geldt dat hun werkzaamheden enkel gericht zijn op de uitvoering van de wettelijke controle.[11] Alle zeven geënquêteerde OOB's bieden zowel controle- als adviesdiensten aan. Figuur 3.2 laat zien dat de multidisciplinaire organisaties ook regelmatig meerdere diensten aanbieden aan één organisatie. Slechts dertig procent van de accountantsorganisaties geeft aan dat zij in beperkte mate zowel controle- als adviesdiensten

9 Het tegelijkertijd met wettelijke controlediensten aanbieden van andere diensten (zoals adviesdiensten) specifiek aan een OOB is in Nederland niet toegestaan (zie hoofdstuk 2).

10 De negen kantoren met een OOB-vergunning waren (juli 2019) alle multidisciplinair.

11 Ondernemingen die enkel wettelijke controles uitvoeren, maar onderdeel uitmaken van grotere dienstverlenende organisaties die ook NAS leveren, zijn aangemerkt als multidisciplinaire organisaties.

aanbieden aan één organisatie, terwijl meer dan de helft van de accountantsorganisaties aangeeft dat dit relatief vaak voorkomt.

Figuur 3.1 Meeste accountantsorganisaties zijn multidisciplinair

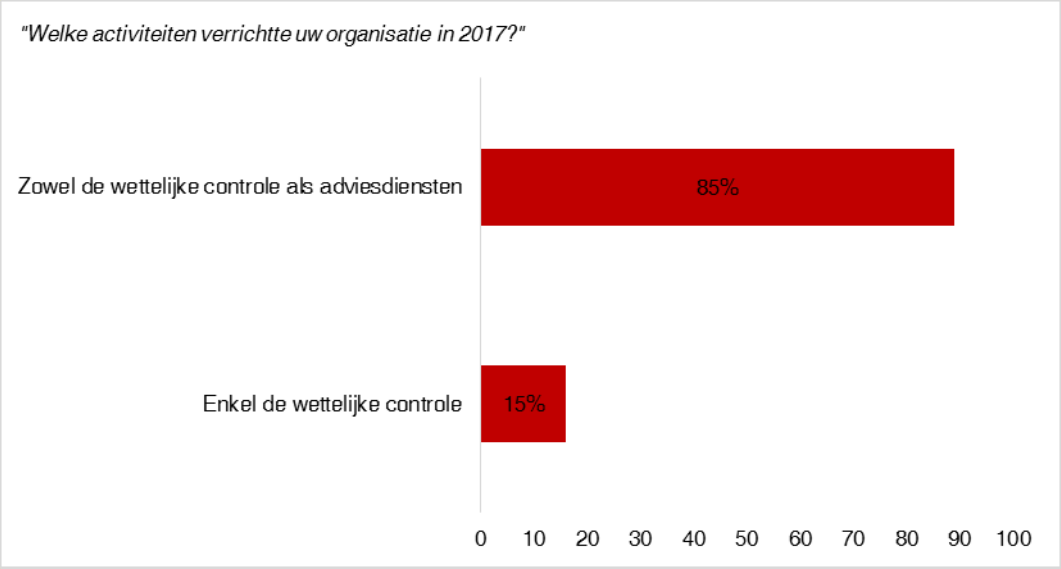

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de vragen 8 en 10 in Bijlage B, n = 105. Deze vraag heeft betrekking op de gezamenlijke omzet bij vergunninghoudende accountantsorganisaties en de adviestakken die al dan niet juridisch onder een andere entiteit in het netwerk zijn gebracht. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 3.2 Veel accountantsorganisaties verlenen meerdere diensten aan dezelfde organisaties

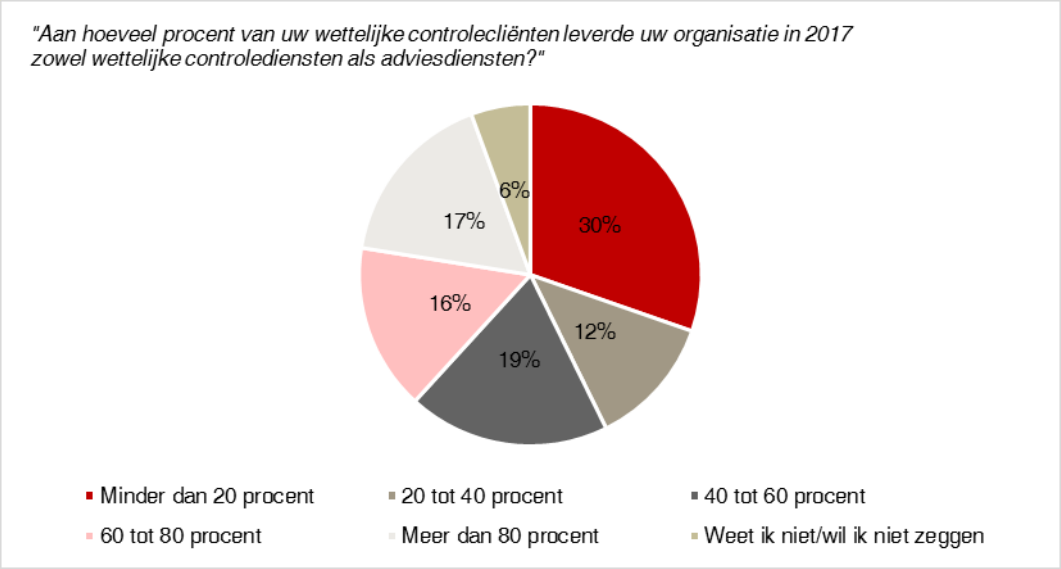

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 11 in Bijlage B, n = 89. Deze vraag heeft betrekking op de gezamenlijke omzet bij vergunninghoudende accountantsorganisaties en de adviestakken die al dan niet juridisch onder een andere entiteit in het netwerk zijn gebracht. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 3.3 laat zien dat respondenten in de enquête gehouden onder accountantsorganisaties aangeven dat slechts een kwart van de omzet het resultaat is van verrichte wettelijke controles. Het betreft hier de gezamenlijke omzet van de vergunninghoudende accountantsorganisaties en de adviestakken die al dan niet juridisch onder een andere entiteit in het netwerk zijn gebracht. De overgrote meerderheid van de omzet wordt behaald middels het verlenen van andere (advies)diensten. Voor OOB-kantoren geldt dat slechts vijf procent van de omzet behaald wordt middels diensten verleend aan OOB's. Accountantskantoren zonder OOB-vergunning geven aan tevens adviesdiensten te leveren aan OOB's. De bijdrage aan de totale netto-omzet bedraagt echter maar één procent.

Figuur 3.3 Adviesdiensten vertegenwoordigen een groot deel in de netto-omzet

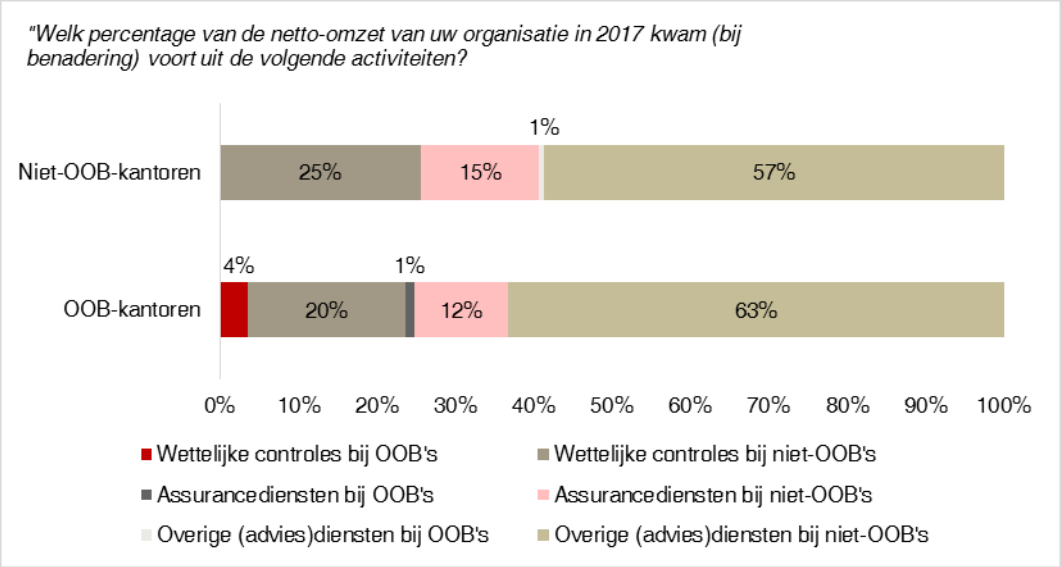

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 62 in Bijlage B, n = 82 voor niet-OOB kantoren en n = 7 voor OOB-kantoren. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Deze vraag heeft betrekking op de gezamenlijke omzet bij vergunninghoudende accountantsorganisaties en de adviestakken die al dan niet juridisch onder een andere entiteit in het netwerk zijn gebracht. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording

Figuur 3.4 laat zien dat de verdelingen binnen de netto-omzet zich ook vertalen naar de verdelingen binnen de totale winst. De geënquêteerde vier *OOB-kantoren* geven alle aan dat overige adviesdiensten de grootste bijdrage leveren aan de winst. Voor de *niet-OOB-kantoren* ligt dit op twee derde. De bijdrage aan de winst is bij ongeveer een kwart van de OOB-kantoren het grootst bij wettelijke controles, wat inligt tussen de overige adviesdiensten en assurancediensten.

Figuur 3.4 Adviesdiensten leveren voor twee derde van de accountantsorganisaties de grootste bijdrage aan de totale winst

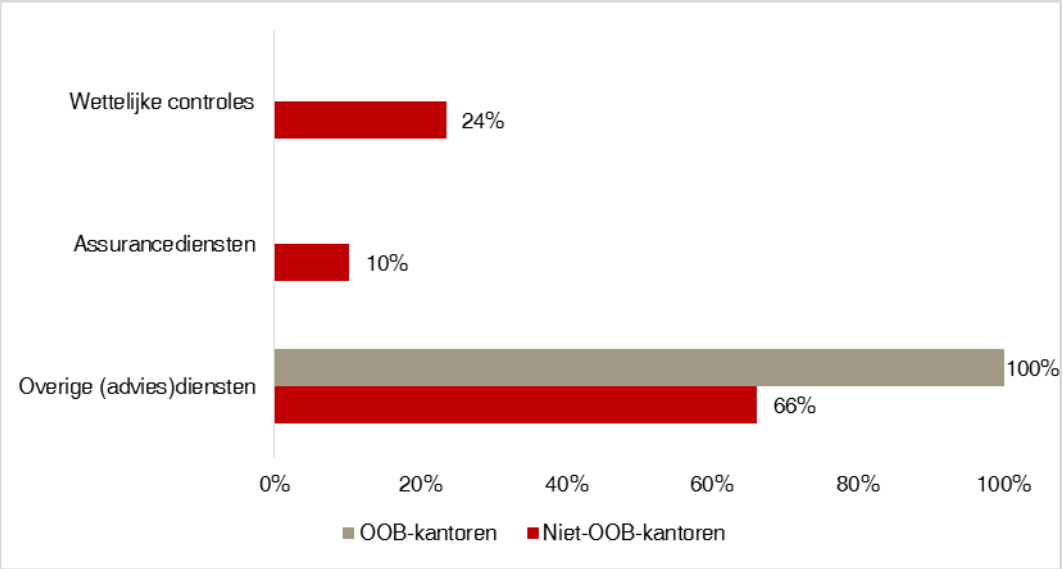

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 63 in Bijlage B, , n = 4 voor OOB-kantoren en n = 68 voor niet-OOB-kantoren. Deze vraag heeft betrekking op de gezamenlijke omzet bij vergunninghoudende accountantsorganisaties en de adviestakken die al dan niet juridisch onder een andere entiteit in het netwerk zijn gebracht. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Niet in de figuur aangegeven is dat de meeste accountantsorganisaties het voornaamste deel van de winst behalen middels dienstverlening aan nOOB's. OOB-kantoren lijken de activiteiten meer te spreiden over OOB's en nOOB's, maar ook zij behalen het grootste deel van de winst uit het nOOB-segment. Adviesdiensten aan OOB's worden -in de lijn der verwachtingen- nimmer aangemerkt als belangrijke bijdrager aan de totale winst van OOB-kantoren.

3.2 Governancemodel

Het governancemodel heeft betrekking op de wijze waarop accountantsorganisaties bestuurd worden en toezicht houden. In de literatuur worden er doorgaans twee mogelijke invullingen van het governancemodel gegeven: het partnermodel en het corporate model. De praktijk kent echter ook vele variaties en tussenvormen. Het partnermodel, waarin partners binnen een accountantsorganisaties gelijktijdig de rollen van beroepsbeoefenaar, eigenaar en ondernemer vervullen, kent zijn oorsprong in de zogenaamde kostendelersmaatschappen. Tegen het einde van de negentiende eeuw bedienden partners in deze maatschappen de eigen klanten en fungeerden tevens als vennoten die de kosten en winsten onderling deelden. Accountantskantoren waren destijds beperkt in omvang, waardoor aansturing eenvoudig was en de vennoten zich voornamelijk konden richten op de dienstverlening. Door fusiegolven en de toenemende globalisering zijn accountantskantoren in omvang toegenomen, waardoor de duale rol een andere invulling heeft gekregen.

Het partnermodel heeft in de huidige praktijk verschillende vormen aangenomen en een eenduidige definitie is vandaag de dag niet meer voorhanden. In hoofdlijnen is het model intact gebleven, maar

het partnermodel kent tegenwoordig vele variaties. De duale rol van partners waarin zij rouleren tussen de functies van bestuurder binnen een managementteam en hogere functies zoals de Raad van Bestuur is een voorbeeld van hoe het partnermodel vandaag de dag wordt vormgegeven (NBA, 2017). Binnen een partnermodel geldt vaak het model van meester-gezel, waar beginnende accountants zich ontwikkelen onder een ervaren partner (NBA, 2017).

Greenwood en Empson (2003) omschrijven het partnermodel als een afspraak tussen meerdere personen met een gemeenschappelijke visie om een bedrijf te leiden, waarbij elke partner hoofdelijk aansprakelijk is voor de schulden aangegaan door elk van de partners. Hierbij is het van belang dat het partnerschap niet als rechtspersoon wordt gezien. Globaal genomen houdt het partnermodel in dat partners zowel de rol van 'agent' als 'principaal' vertolken, waardoor zij zowel invloed kunnen hebben op hun eigen werk als de besluitvorming via de partnervergadering.[12] De tegenhanger van het partnermodel is het corporate model waarin eigendom, besluitvorming en beroepsuitoefening sterker van elkaar gescheiden zijn. Greenwood en Empson (2003) stellen dat in heterogene multidisciplinaire organisaties conflicten kunnen ontstaan over strategische beslissingen en stellen op basis van theoretische overwegingen dat door toegenomen complexiteit en heterogeniteit multidisciplinaire accountantsorganisaties minder gebaat zouden zijn bij een partnermodel dan bijvoorbeeld een audit-only accountantsorganisatie.

De meerderheid van de middels een enquête bevraagde accountantsorganisaties geeft aan er een partnermodel op na te houden. De resultaten uit de enquête geven tevens aan dat dit partnermodel vele variëteiten kent. Dit is conform de literatuur. Zo zijn bijvoorbeeld binnen EY en Grant Thornton beroepsbeoefening en besluitvorming recentelijk verder van elkaar komen te staan. EY heeft in 2008 de maatschap omgezet naar een limited liability partnership (LLP). Grant Thornton is in 2015 overgestapt van een traditioneel partnermodel naar een model waarin alle werknemers een stem en een aandeel hebben in de organisatie (NBA, 2017). Daarnaast zijn er andere accountantskantoren zoals Flynth, GIBO, Accon AVM, Countus en ABAB die een hybride partnermodel hanteren waarin de uiteindelijke zeggenschap bij een stichting ligt (NBA, 2017). De meeste geënquêteerde accountantsorganisaties die aangeven geen partnermodel te hanteren, geven aan dat hun governancemodel het best kan worden beschreven als een B.V. met één of meerdere aandeelhouders, terwijl een enkele keer is aangegeven dat het model een coöperatie met leden betreft.

Partnerbeloning

Een invloedrijk kenmerk van het partnermodel is de manier waarop de controlepartners beloond worden, oftewel de partnerbeloning. De partnerbeloning wordt doorgaans bepaald aan de hand van een combinatie van een vast en een variabel salaris. Een veel voorkomend onderdeel van het variabel salaris is de winstdeling onder controlepartners. Figuur 3.5 laat zien dat volgens de enquête gehouden onder Nederlandse accountantsorganisaties bij ongeveer driekwart van de *niet-OOB-kantoren* winstdeling aan de orde is. Daarbinnen geven de organisaties aan dat de winst van de onderneming doorgaans egalitair wordt verdeeld onder controlepartners.[13] Wel wordt er af en toe

[12] Deze terminologie vindt zijn oorsprong in de theorie met betrekking tot de organisatiestructuren volgens het principaal-agent probleem (Jensen & Meckling, 1976), waarin er een conflict kan bestaan tussen de bestuurder ('agent') en de eigenaar ('principaal') van de onderneming.

[13] In de enquête is de vraag naar de egalitaire verdeling gebaseerd op de winstdeling, niet op mogelijke andere componenten in het variabele deel van het salaris.

een correctie gehanteerd op basis van het aandelenbelang of het aantal gewerkte uren. In veel van gevallen waarin niet-egalitaire winstdeling is aangegeven, wordt vermeld dat de winstdeling in de basis egalitair is, maar dat in- en uittredende partners geleidelijk in- en uitgroeien in de winstdeling. Voor ongeveer een kwart van de niet-OOB-kantoren geldt dat de organisatie niet over één of meerdere partners beschikt en/of dat winstdeling niet aan de orde is.

Onder *OOB-kantoren* is het beeld anders. Voor alle geënquêteerde OOB-kantoren geldt dat winstdeling aan de orde is. Drie organisaties geven aan dat de winst egalitair verdeeld wordt (eventueel met een in- of uitgroeimodel), tegenover vier die aangeven dat de winst niet egalitair wordt verdeeld.

Figuur 3.5 Verdeling ondernemingswinst verschilt tussen OOB en niet-OOB

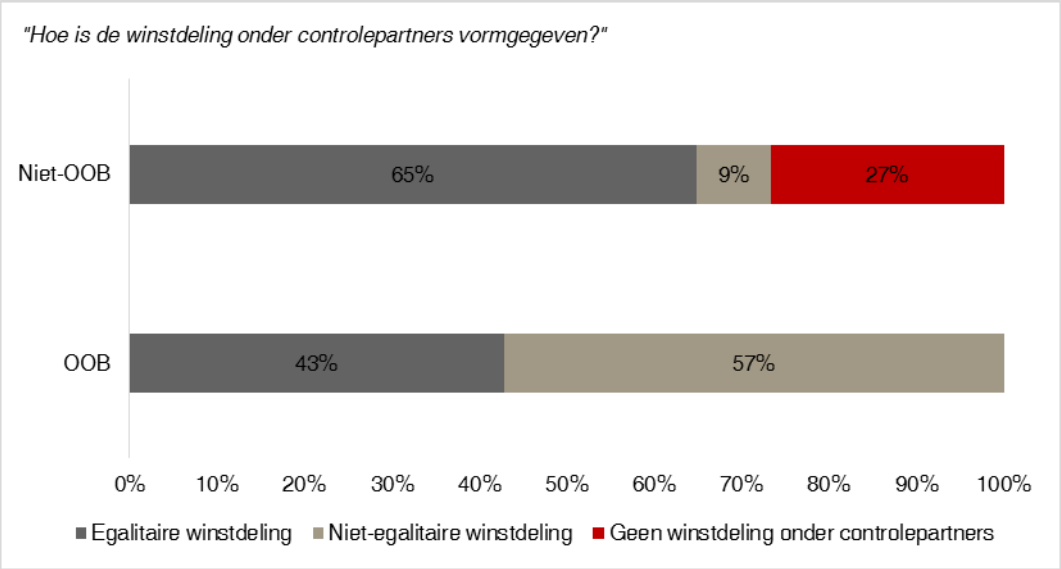

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de vragen 5 en 6 in Bijlage B, n = 94 voor niet-OOB-kantoren en n = 7 voor OOB-kantoren. Het aantal accountantsorganisaties staat vermeld op de linkeras, het percentage van het totaal staat als label bij de grafiek vermeld. Deze vraag heeft betrekking op het samenstel van vergunninghoudende accountantsorganisaties en de adviestakken die al dan niet juridisch onder een andere entiteit in het netwerk zijn gebracht. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Winstdeling vindt doorgaans plaats op landelijk niveau van de accountantsorganisatie of de dienstverlenende organisatie (zie Figuur 3.6).[14] De grondslag van de winstdeling wordt doorgaans gevormd door de totale winst, uit controle- en overige diensten tezamen, van de onderneming. In slechts acht gevallen bestaat een accountantsorganisatie uit meerdere vestigingen en vindt de winstdeling op het niveau van de lokale vestiging plaats. In de meeste gevallen waarin "overig" is aangegeven, wordt de winst verdeeld onder aandeelhouders. Specifiek voor de zeven geënquêteerde OOB-kantoren geldt dat vijf van hen winstdeling kennen op het niveau van de landelijke dienstverlenende organisatie en twee van hen winstdeling op internationaal niveau.

[14] Een dienstverlenende organisatie is in het huidige onderzoek gedefinieerd als een overkoepelende organisatie die zowel controle- als andere diensten verleent door een verbintenis van een accountantsorganisatie met één of meerdere andere ondernemingen.

Figuur 3.6 Winstdeling vindt veelal plaats op landelijk niveau

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 5 in Bijlage B, n = 98 voor niet-OOB-kantoren en n = 7 voor OOB-kantoren. De weergegeven percentages betreffen het totale aandeel van OOB- en niet-OOB-kantoren tezamen. Deze vraag heeft betrekking op het samenstel van vergunninghoudende accountantsorganisaties en de adviestakken die al dan niet juridisch onder een andere entiteit in het netwerk zijn gebracht. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

3.3 Verdienmodel

In het huidige verdienmodel is de gecontroleerde onderneming verantwoordelijk voor zowel de aanstelling als de betaling van de accountantsorganisatie (Monitoring Commissie Accountancy, 2016). Door diverse partijen wordt erop gewezen dat óók of juist partijen buiten de gecontroleerde onderneming baat hebben bij een goede accountantscontrole. Door de AFM wordt de wettelijke controle zelfs omschreven als *"de facto een publiek goed waarin het publiek belang te allen tijde centraal dient te staan"* (AFM, 2018).[15] Individuele stakeholders of de maatschappij als geheel zijn in die visie de uiteindelijke belanghebbenden. Aansluitend op deze visie wordt er omwille van de praktische uitvoerbaarheid doorgaans geen aparte opdracht gedefinieerd met iedere stakeholder, maar wordt de gecontroleerde organisatie verantwoordelijk gesteld voor de benoeming van de accountant (NBA, 2017).

Naast de maatschappij als geheel als mede-afnemer van controlediensten, heeft de gecontroleerde organisatie zelf ook baat bij een goede accountantscontrole, in de vorm van bijvoorbeeld het gebruik van kloppende cijfers, een goed functionerend boekhoudsysteem en versterking van interne controlemechanismen (EFAA, 2019 en Bradbury, 1990).

Om de onafhankelijkheid van de accountant en de kwaliteit van de controle te waarborgen, ligt de voordracht van een accountant bij de Raad van Commissarissen (RvC) of (bij OOB's) bij het auditcomité (AC). Enkel in het geval dat beide organen zich afzijdig houden van een keuze, of

15 De wettelijke controle van de jaarrekening dient door de accountant te worden uitgevoerd zonder dat deze door de directe gebruikers wordt benoemd. Op grond van artikel 2:393 lid 1 BW verleent de rechtspersoon de opdracht tot onderzoek van de jaarrekening aan een accountant (NBA, 2017).

ontbreken, is het bestuur bevoegd om tot benoeming over te gaan (Artikel 393:2 BW 2). De voordracht moet door de aandeelhouders worden goedgekeurd bij de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA).

Bovenstaande constructie zou moeten stimuleren dat de nadruk op de gecontroleerde onderneming bij de aanstelling van de accountant verschuift naar andere stakeholders of de maatschappij. Dit is het geval voor zover er een Algemene Vergadering, RvC of AC bestaat en deze inderdaad de belangen van andere stakeholders of de maatschappij vertegenwoordigen. NBA (2017) stelt hierover: "In hoeverre de accountant in de praktijk ook materieel wordt benoemd door deze (vertegenwoordigers van de) stakeholders is afhankelijk van de werking van de governance bij een organisatie en de wijze waarop aandeelhouders en commissarissen hun rol en verantwoordelijkheid invullen."

De exacte invulling van het verdienmodel kan gevolgen hebben voor de kwaliteit van wettelijke controles vanwege de invloed op de prioritering van het commerciële en het publieke belang. Asare et al. (2019) stellen bijvoorbeeld dat een sterke interne governance structuur bij de te controleren onderneming (zoals een onafhankelijk toezichthoudend orgaan en een auditcomité) van belang is voor het leveren van een hoge auditkwaliteit. In de enquête gericht aan de te controleren ondernemingen is gevraagd in welke mate een toezichthoudend orgaan (indien aanwezig) betrokken is bij de selectie van accountantsorganisaties. Op basis van 190 waarnemingen kan er geconcludeerd worden dat de toezichthoudende organen in grote mate betrokken zijn bij de selectie van accountantsorganisaties (zie hoofdstuk 5 voor een nadere toelichting). Aan accountantsorganisaties is tevens gevraagd hoe zij over het algemeen de mate van betrokkenheid van het toezichthoudend orgaan bij OOB's en grootbedrijven ervaren. Hieruit volgt dat de toezichthoudende organen van grootbedrijven en OOB's relatief sterk betrokken zijn bij de selectie van het accountantskantoor (zie Figuur 3.7). In de toelichting geven de accountantsorganisaties aan dat deze betrokkenheid positief wordt beoordeeld en verbeterd is ten opzichte van eerdere jaren. In slechts twee gevallen, éénmaal bij OOB's en éénmaal bij grootbedrijven, wordt er een onvoldoende gegeven aan de mate van betrokkenheid van de toezichthoudende organen bij de te controleren ondernemingen.

Figuur 3.7 Toezichthoudende organen van OOB's en grootbedrijven zijn relatief sterk betrokken bij de wettelijke controle

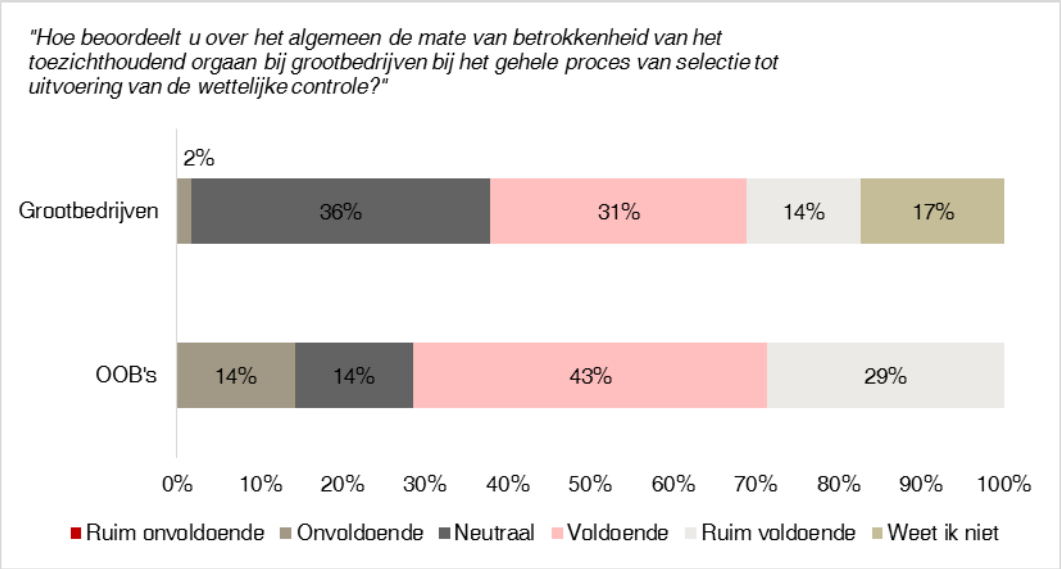

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de vragen 27 en 36 in Bijlage B, n = 58 voor grootbedrijven en n = 7 voor OOB's. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

4 Marktbeschrijving

Het marktaandeel in termen van aantallen controles van niet-OOB-accountantsorganisaties is sinds 2013 toegenomen, terwijl het marktaandeel van de Big Four is afgenomen. De marktaandelen in termen van omzet van de Big Four, de overige OOB-accountantsorganisaties en de niet-OOB-accountantsorganisaties zijn evenwel stabiel gebleven. Er zijn verschillende deelmarkten voor wettelijke controles te identificeren: het mkb, OOB's, grootbedrijven, gemeenten/provincies en sectorale deelmarkten.

Dit hoofdstuk beschrijft de markt voor wettelijke controlediensten in termen van aantallen en kenmerken van wettelijke controles en in termen van marktaandelen en kenmerken van accountantsorganisaties.

Paragraaf 4.1 behandelt de ontwikkeling in het aantal wettelijke controles. Deze paragraaf is grotendeels gebaseerd op data uit de AFM Monitor Accountantsorganisaties 2018 onder accountantsorganisaties.[16] Deze data zijn niet openbaar op individueel niveau, maar op geaggregeerd niveau aan SEO Economisch Onderzoek verstrekt door de AFM. Zie onderzoeksverantwoording in Bijlage C.

Paragraaf 4.2 behandelt de marktaandelen van accountantsorganisaties. Hierin wordt onderscheid gemaakt naar de kenmerken van accountantsorganisaties, marktaandelen op basis van aantal controles en omzet, en marktaandelen in sectoren. Naast de AFM Monitor 2018 is gebruikgemaakt van de bedrijvenenquête[17] die door SEO Economisch Onderzoek en Ipsos is gehouden onder vijfhonderd organisaties met een wettelijke controleplicht. Zie Bijlage A voor de enquête en Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. Daarnaast wordt er in dit hoofdstuk gebruikgemaakt van de enquête onder accountantsorganisaties, zie Bijlage B.

Paragraaf 4.3 besteedt aandacht aan de verschillen in complexiteit en commerciële aantrekkelijkheid tussen controles bij het mkb, grootbedrijven, OOB's en gemeenten/provincies, en aan de redenen om al dan niet actief te zijn in deze sectoren. Deze paragraaf is gebaseerd op de enquête onder accountantsorganisaties.

Op basis van de inzichten uit paragraaf 4.1 tot en met 4.3 identificeert paragraaf 4.4 deelmarkten waarop accountantsorganisaties opereren. Deelmarkten of segmenten kunnen op verschillende manieren worden opgevat. Met een deelmarkten *in ruime zin* bedoelen we dat de kenmerken van de te controleren ondernemingen of de eisen aan controles aan ondernemingen binnen een deelmarkt substantieel afwijken van de kenmerken of eisen binnen een andere deelmarkt. Met een deelmarkt *in enge zin* bedoelen we dat accountantsorganisaties een verregaande mate van specialisatie nodig hebben om goed op die markt te kunnen opereren. Paragraaf 4.5 vat het hoofdstuk samen.

16 De AFM Monitor 2018 heeft betrekking op boekjaar 2017 van accountantsorganisaties, of boekjaar 2017/2018 indien de accountantsorganisatie een gebroken boekjaar hanteert. In dit rapport wordt met '2017' zowel boekjaar 2017 als boekjaar 2017/2018 bedoeld. Idem voor andere jaartallen.

17 Met 'bedrijvenenquête' bedoelen we de enquête onder 500 organisaties. Dit zijn niet alleen bedrijven, maar ook andere organisaties zoals zorginstellingen, onderwijsinstellingen en overheidsinstellingen.

Box 4.1 Legenda grafieken en tabellen

Big Four-kantoren: Deloitte, EY, KPMG en PwC
Next Five: de vijf oOOB-kantoren in 2017: accon avm, Baker Tilly, BDO, Grant Thornton en Mazars
nOOB: wettelijke controles bij andere organisaties dan organisaties van openbaar belang
nOOB-kantoren/niet-OOB-kantoren: accountantsorganisaties zonder een OOB-vergunning
OOB: wettelijke controles bij organisaties van openbaar belang
oOOB-kantoren/overige OOB-kantoren: accountantsorganisaties met een OOB-vergunning anders dan de Big Four-kantoren

Bron: SEO Economisch Onderzoek

4.1 Wettelijke controles

Tussen 2012 en 2017 is het aantal accountantsorganisaties met een Wta-vergunning (zie hoofdstuk 2) substantieel gedaald van 453 naar 290. Zie Figuur 4.1. De daling zit voornamelijk in een afname in het aantal niet-OOB-accountantsorganisaties. Het aantal OOB-accountantsorganisaties is eveneens gedaald, namelijk van 12 naar 9. Dit aantal daalt naar verwachting verder naar 6, aangezien Grant Thornton[18] en accon avm[19] hun OOB-vergunning hebben ingeleverd en Baker Tilly[20] bekend heeft gemaakt haar OOB-vergunning te gaan opzeggen. Daarmee blijven er naast de Big Four twee OOB-accountantsorganisaties over: BDO en Mazars.

Figuur 4.1 Aantal accountantsorganisaties gedaald sinds 2012

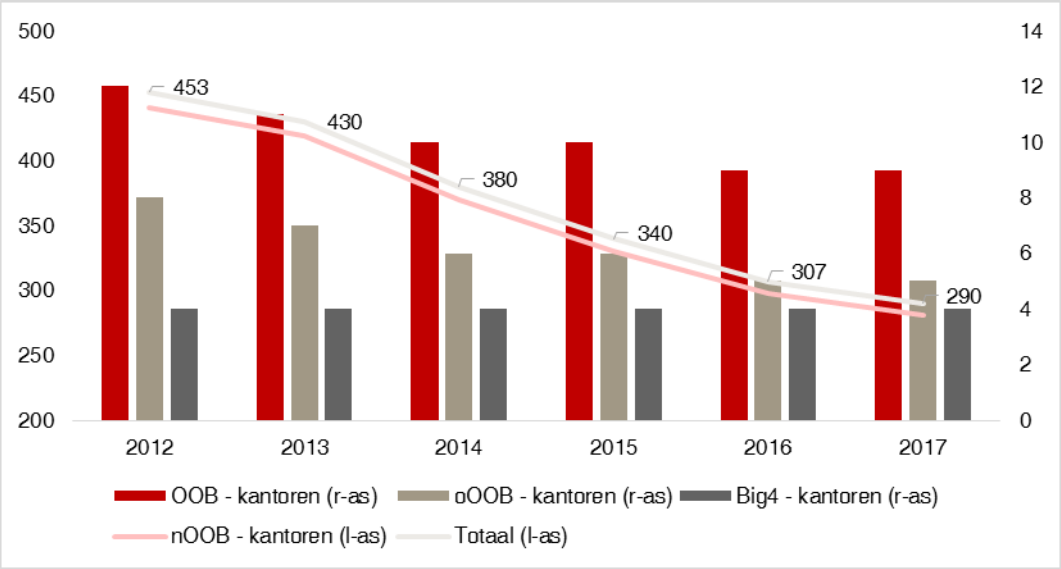

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018. Het totale aantal accountantsorganisaties en niet-OOB-accountantsorganisaties staat op de linkeras, het aantal OOB-accountantsorganisaties, overige OOB-accountantsorganisaties en Big Four accountantsorganisaties is aangeduid middels de rechteras. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

18 Accountant (14-12-2018). Grant Thornton legt oob-vergunning neer. https://www.accountant.nl/nieuws/2018/12/grant-thornton-legt-oob-vergunning-neer/ (geraadpleegd op 10-07-2019).

19 Accountant (22-03-2019). Ook accon avm levert oob-vergunning in. https://www.accountant.nl/nieuws/2019/3/ook-accon-avm-levert-oob-vergunning-in/ (geraadpleegd op 10-07-2019).

20 Accountant (30-04-2019). Baker Tilly stopt met oob-controles. https://www.accountant.nl/nieuws/2019/4/baker-tilly-stopt-met-oob-controles/ (geraadpleegd op 01-07-2019).

De daling in het aantal accountantsorganisaties zette zich al in 2011 in (AFM, 2015). Volgens AFM (2015) is de daling in het aantal niet-OOB-accountantsorganisaties de resultante van drie factoren: het inleveren van vergunningen, fusies en een afname in nieuwe aanvragen voor Wta-vergunningen. De toename in fusies van kleinere accountantsorganisaties werd al in 2006 gesignaleerd (NIVRA, 2006). Een aantal accountantsorganisaties voerde geen wettelijke controles uit en een deel hiervan heeft tussen 2011 en 2014 de vergunning ingeleverd. Fusies leiden tot een afname in het aantal vergunningen, aangezien vergunningen niet overdraagbaar zijn.

Tegelijk met de daling in het aantal vergunninghouders daalde ook het aantal wettelijke controles[21]. Zie Figuur 4.2. Tussen 2009 en 2013 was het aantal wettelijke controles per jaar stabiel op ongeveer 21.500. Echter, sinds 2013 is het aantal wettelijke controles gedaald van bijna 22 duizend naar minder dan 20 duizend in 2017: een daling van negen procent. Het grootste deel van de wettelijke controles, namelijk ongeveer 95 procent, betreft een wettelijke controle bij een niet-OOB. De daling in het aantal wettelijke niet-OOB controles bedroeg ongeveer 2.700 controles, oftewel acht procent. De daling in het aantal wettelijke OOB-controles bedroeg ongeveer 200 controles, oftewel 19 procent tussen 2013 en 2017. Hiermee is het aandeel van wettelijke OOB-controles gedaald van vijf naar vier procent van het totaal.

Figuur 4.2 Aantal wettelijke controles gedaald sinds 2013

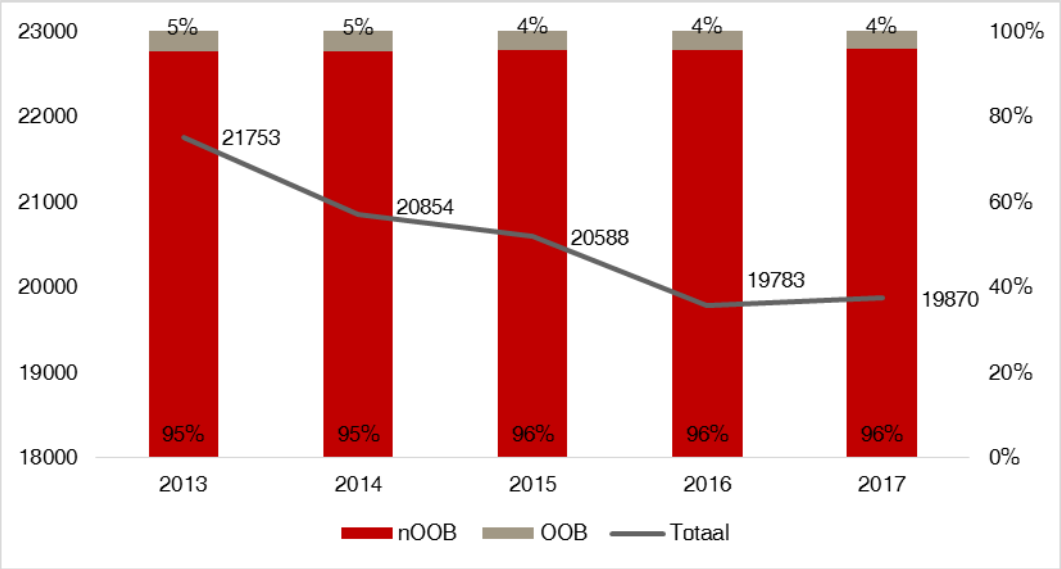

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van AFM Monitor 2018 vraag 3.1. De linkeras geeft het totale aantal wettelijke controles per boekjaar weer en de rechteras het aandeel wettelijke niet-OOB-controles en het aandeel wettelijke OOB-controles. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Een daling in het aantal wettelijke controles kan te maken hebben met de conjunctuur, aangezien in economisch slechtere tijden bedrijven kleiner worden en dan niet meer voldoen aan de criteria voor een wettelijke controle (zie hoofdstuk 2). Hier zit wel een vertragend effect in, aangezien de criteria gaan over twee achtereenvolgende boekjaren. Een wettelijke controle in 2016 heeft daarnaast betrekking op het boekjaar 2015 van de organisaties. Het is dus mogelijk dat een

21 Aantallen wettelijke controles zijn door accountantsorganisaties opgegeven in de AFM Monitor en niet door de AFM geverifieerd.

langzaam economisch herstel later doorwerkt in de afname in het aantal wettelijke controles (AFM, 2015)[22].

Bijna 20 procent van alle wettelijke controles wordt verricht bij bedrijven in de handelssector. Zie Figuur 4.3. Hierin is ook het grootste aantal accountantsorganisaties actief; zie Figuur 4.4. Daarnaast worden ook relatief veel wettelijke controles verricht bij bedrijven actief in dienstverlening (14 procent), productie (13 procent) en bij financiële ondernemingen (13 procent). In sectoren als handel, zakelijke dienstverlening en productie is het mkb bovengemiddeld vertegenwoordigd, wat verklaart waarom het merendeel van de niet-OOB-accountantsorganisaties in deze sectoren wettelijke controles verricht[23].

Figuur 4.3 Grootste deel van wettelijke controles wordt in handelssector verricht

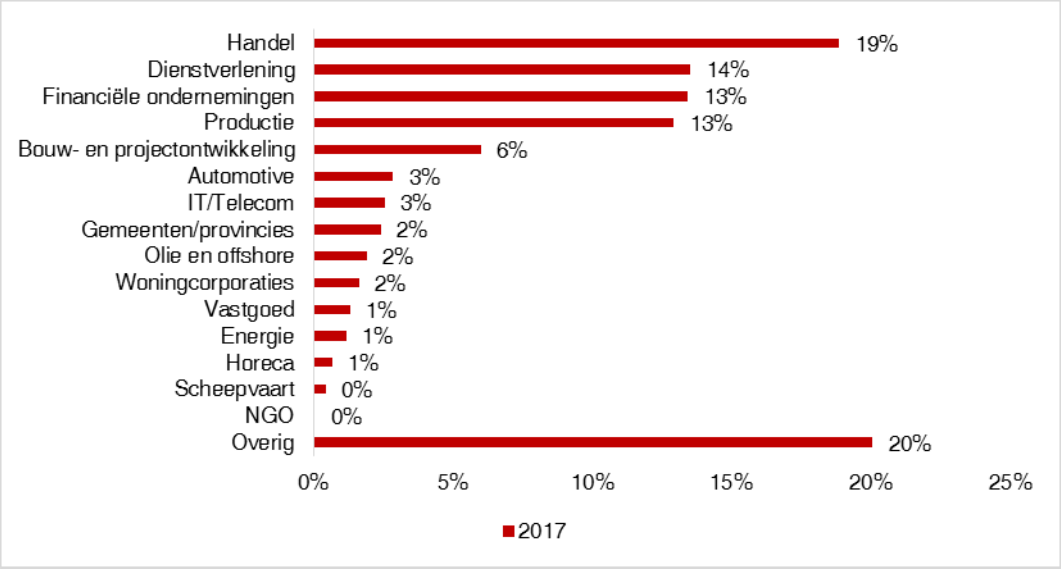

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 7.1. Aandelen op basis van totale aantal uitgevoerde wettelijke controles in 2017. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

In sectoren zoals IT/telecom, olie en offshore, energie en horeca worden minder wettelijke controles uitgevoerd. Dit kan verklaard worden door een gering aantal spelers in de markt (bijvoorbeeld de energiesector), of omdat de sector veelal bestaat uit kleinere bedrijven die geen wettelijke controle hoeven te laten uit voeren (bijvoorbeeld horeca). In deze sectoren zijn dan ook minder accountantsorganisaties actief. Bij energie, olie en offshore speelt mee dat bedrijven in deze sectoren veelal OOB zijn, waardoor zij dus maar door een beperkt aantal accountantsorganisaties kunnen worden gecontroleerd.

Figuur 4.3 geeft aan dat het aandeel in de sector 'overig' met twintig procent substantieel is. Bijna honderd accountantsorganisaties wijzen een deel van hun wettelijke controles hieraan toe. Een aantal accountantsorganisaties vult meer dan vijftig procent in bij 'overig', wat erop kan duiden dat zij zich niet goed kunnen vinden in de gehanteerde sectorindeling.

22 CBS-data bevestigen dat sprake is geweest van een lichte afname van het aantal bedrijven met meer dan 50 werknemers tussen 2010 en 2015. CBS Statline: Bedrijven; bedrijfstak.

23 Het aandeel mkb in het totaal aantal bedrijven in deze sectoren lag in 2017 boven de 95 procent (CBS Statline).

Figuur 4.4 Meeste accountantsorganisaties actief in handel, productie en dienstverlening

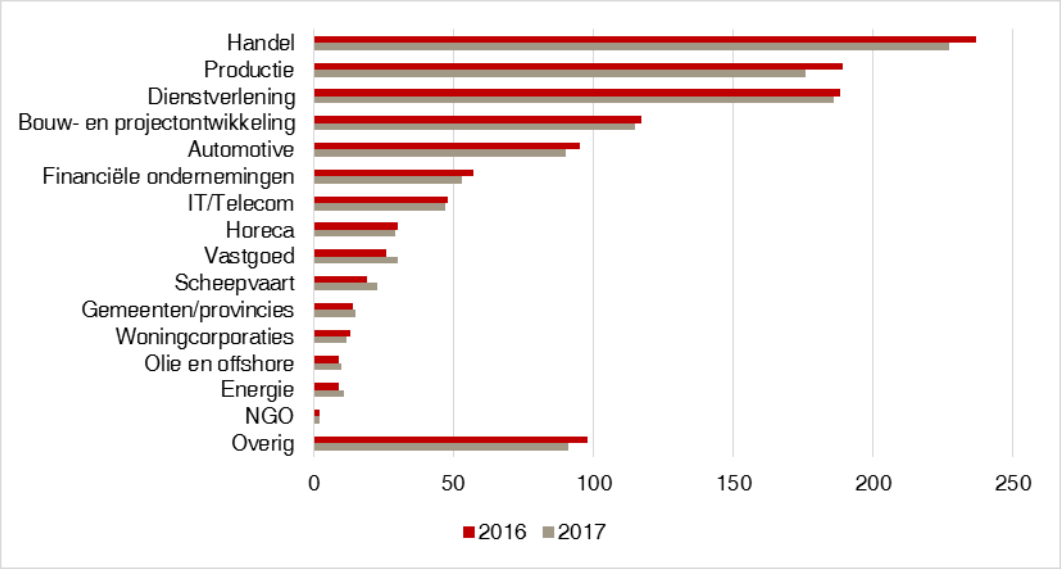

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 7.1. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

4.2 Kenmerken van accountantsorganisaties

Deze paragraaf behandelt marktaandelen en hiermee samenhangende kenmerken van accountantsorganisaties. Subparagraaf 4.2.1 bespreekt de marktaandelen in termen van **aantallen wettelijke controles** van verschillende typen accountantsorganisaties en de ontwikkeling van deze marktaandelen over de jaren. Hierbij wordt ook een opdeling naar sector gemaakt, wat inzicht geeft in de mate waarin er deelmarkten te identificeren zijn. Subparagraaf 4.2.2 richt zich op de **omzet** van accountantsorganisaties en met name op de omzet uit wettelijke controlediensten. Subparagraaf 4.2.3 bespreekt de inzet van personeel bij accountantsorganisaties en de verhoudingen tussen verschillende functieniveaus, zoals partners, managers en andere werknemers.

4.2.1 Marktaandelen

Aantallen wettelijke controles

De markt voor wettelijke controles wordt gedomineerd door de Big Four (Deloitte, EY, KPMG, PwC). Zij voeren in de periode 2009-2013 meer wettelijke controles uit dan alle andere accountantsorganisaties met een Wta-vergunning tezamen, en sinds 2014 meer dan alle niet-OOB-accountantsorganisaties tezamen (nOOB-accountantsorganisaties). Zie Figuur 4.5. Er heeft sinds 2009 wel een lichte verschuiving in marktaandelen plaatsgevonden: het marktaandeel van de Big Four is in termen van aantallen controles gedaald van 52 naar 45 procent, een afname van 11 procentpunt. Het aandeel van de overige OOB-accountantsorganisaties (oOOB-accountantsorganisaties)[24] is sinds 2013 licht gestegen van 14 naar 16 procent (gelijk aan het marktaandeel in 2009), terwijl het aantal oOOB-accountantsorganisaties is afgenomen (zie paragraaf 4.1). Het marktaandeel van niet-OOB-accountantsorganisaties (nOOB-accountantsorganisaties) is tussen 2009 en 2017 toegenomen van 28 tot 39 procent. Deze toename in marktaandeel is even groot als de afname bij de Big Four.

[24] Vanaf 2017 ook Next Five genoemd: Accon NVM, Baker Tilly, NDO, Grant Thornton en Mazars.

Figuur 4.5 Marktaandeel in termen van aantallen controles Big Four afgenomen, marktaandeel niet-OOB toegenomen

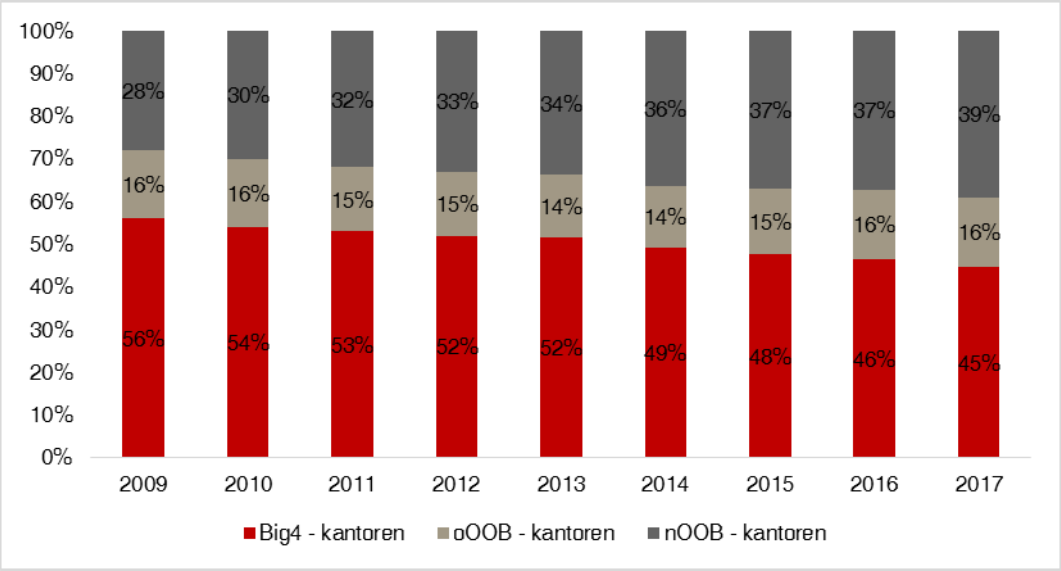

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 3.1 en AFM (2015) Sector in Beeld p.12. Het aantal wettelijke controles staat op de linkeras aangegeven, het marktaandeel van de accountantsorganisaties op de rechteras. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

De daling in het marktaandeel van de Big Four komt zowel bij wettelijke OOB-controles als wettelijke niet-OOB-controles naar voren. Zie Figuur 4.6 en Figuur 4.7. Toch hebben de Big Four een dominante positie bij wettelijke OOB-controles, met een marktaandeel in termen van aantallen wettelijke controles van 86 procent. Het marktaandeel van de Big Four bij wettelijke niet-OOB-controles is gedaald van 50 procent naar 43 procent. Deze controles zijn met name door nOOB-accountantsorganisaties overgenomen, aangezien hun marktaandeel is toegenomen.

Eind 2018 en begin 2019 hebben Grant Thornton, accon avm en Baker Tilly aangegeven hun OOB-vergunning te gaan inleveren en verder te gaan als een niet-OOB-accountantsorganisatie. Grant Thornton en accon avm hebben halverwege 2019 inderdaad hun OOB-vergunning ingeleverd. Dit brengt het aantal OOB-accountantsorganisaties terug van negen naar zes. Box 4.2 licht toe welk effect dat heeft op de markt voor wettelijke OOB-controles.

Figuur 4.6 Big Four in aantallen wettelijke controles dominant bij wettelijke OOB-controles

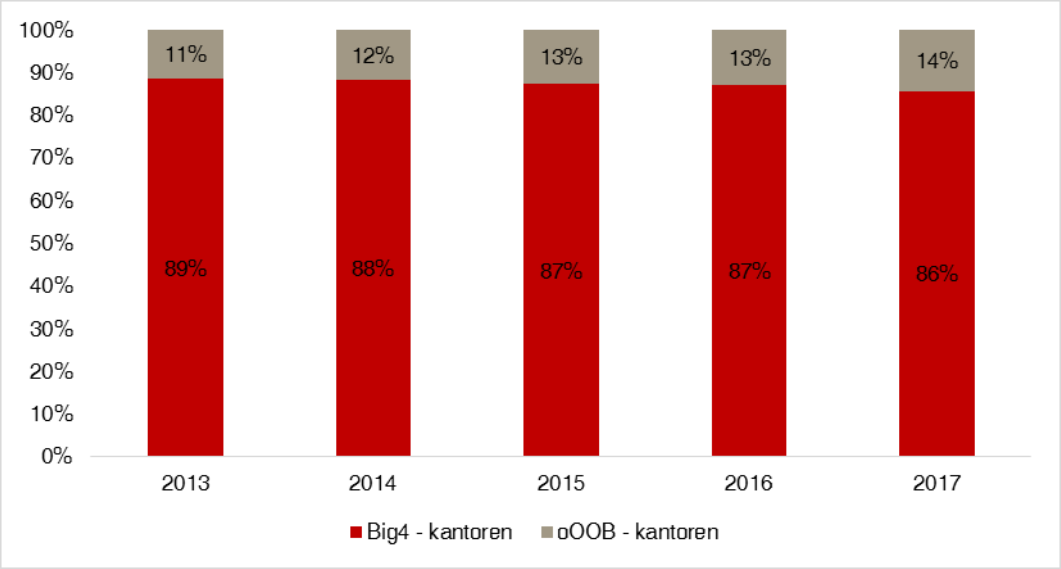

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 3.1. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 4.7 Marktaandeel wettelijke niet-OOB-accountantsorganisaties in aantallen wettelijke controles bij niet-OOB-controles toegenomen

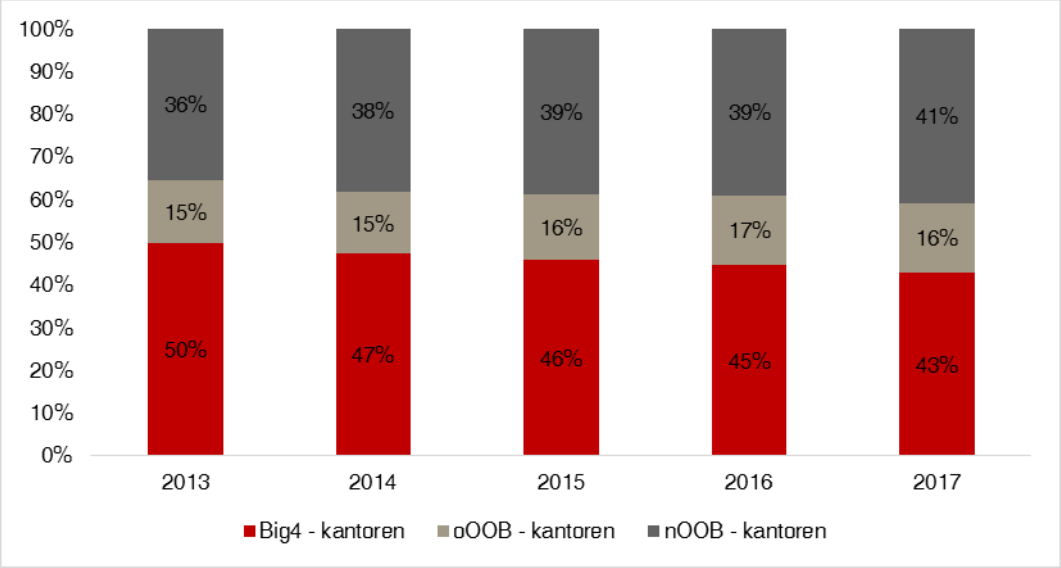

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 3.1. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Box 4.2 Marktaandeel Grant Thornton, accon avm en Baker Tilly

Grant Thornton, accon avm en Baker Tilly verrichten gezamenlijk slechts een beperkt aantal wettelijke OOB-controles in de periode 2013-2017. Zie Figuur 4.8. Het marktaandeel in termen van aantallen controles is maximaal twee procent. De twee resterende OOB-accountantsorganisaties buiten de Big Four, te weten BDO en Mazars, hebben een marktaandeel van 13 procent. Voor Grant Thornton, accon avm en Baker Tilly bedroegen de vergoedingen voor wettelijke OOB-controles in boekjaar 2017 gezamenlijk ongeveer € 2 miljoen, wat neerkomt op vier procent van de totale vergoedingen voor wettelijke controles van deze accountantsorganisaties. Omdat deze accountantsorganisaties een klein deel van de OOB-organisaties controleren, zullen marktaandelen op de OOB-markt niet veel veranderen als zij hun OOB-vergunning daadwerkelijk hebben ingeleverd.

Figuur 4.8 Grant Thornton, accon avm en Baker Tilly verrichten weinig wettelijke OOB-controles

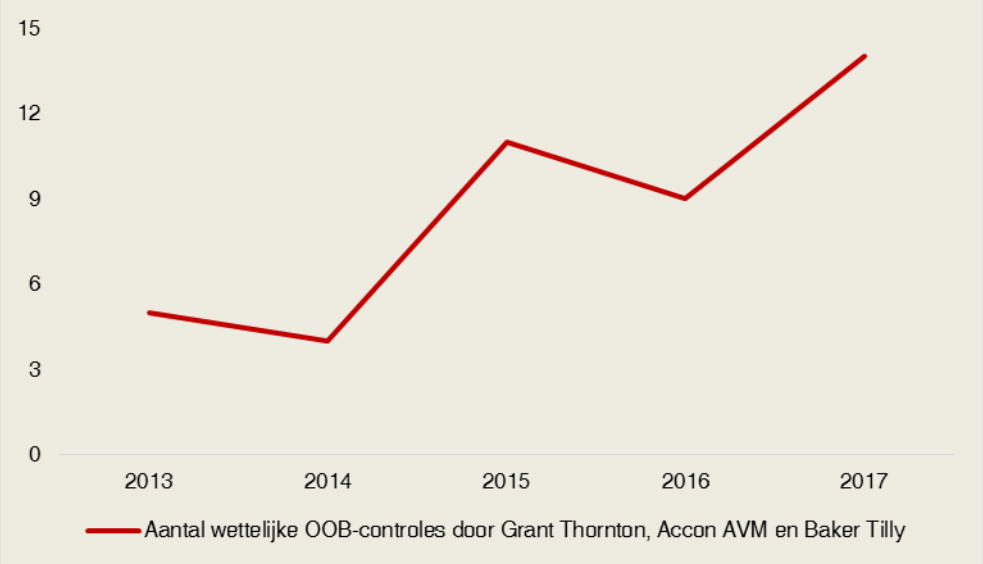

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 3.1. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Bron: SEO Economisch Onderzoek.

Het gemiddeld aantal wettelijke controles per Big Four-accountantsorganisatie is tussen 2013 en 2014 gedaald van 2.800 tot 2.200 (AFM Monitor 2018). Bij oOOB- en nOOB-accountantsorganisaties is het gemiddeld aantal wettelijke controles juist toegenomen. De verhouding van het aantal uitgevoerde wettelijke controles bij Big Four accountantsorganisaties ten opzichte van oOOB-accountantsorganisaties is gedaald van 7:1 in 2013 tot 3:1 in 2017. De verhouding van het aantal uitgevoerde wettelijke controles bij Big Four accountantsorganisaties ten opzichte van nOOB-accountantsorganisaties is gedaald van 169:1 in 2013 tot 85:1 in 2017. In beide gevallen is er dus sprake van een halvering. Deze trend hangt samen met de daling in het aantal oOOB- en niet-OOB-accountantsorganisaties met een Wta-vergunning. Het aantal oOOB- en niet-OOB-accountantsorganisaties is afgenomen sinds 2013, maar het aantal verrichte wettelijke controles door die accountantsorganisaties is juist toegenomen van ongeveer 10.500 naar 11.000 wettelijke controles (AFM Monitor 2018). Er heeft consolidatie op de markt plaatsgevonden: minder accountantsorganisaties zijn in totaal meer wettelijke controles gaan uitvoeren.

Het aantal *nieuwe* wettelijke controles is toegenomen tussen 2013 en 2017, met ruim driehonderd wettelijke controles (zie Figuur 4.9). Er is sprake van een nieuwe wettelijke controle indien een organisatie nog niet eerder de wettelijke controle heeft laten uitvoeren of als een organisatie is

gewisseld van accountantsorganisatie. Het aandeel van het totale aantal nieuwe wettelijke controles voor de Big Four is gedaald van 34 procent in 2013 naar 28 procent in 2017. In 2017 koos meer dan de helft van de organisaties bij een nieuwe wettelijke controle voor een niet-OOB-accountantsorganisatie (52 procent). Dit kan ook mede verklaren waarom het marktaandeel van de Big Four is gedaald sinds 2013: de Big Four trekt minder nieuwe wettelijke controles naar zich toe. Overigens bedraagt het aandeel voor de Big Four in nieuwe wettelijke *OOB*-controles in de periode 2013-2017 tussen de 74 en 85 procent (zie Figuur 4.10). De toename in nieuwe wettelijke OOB-controles tussen 2015 en 2016 kan worden verklaard door de wettelijke verplichting tot roulatie bij OOB's.

Figuur 4.9 Aantal nieuwe wettelijke controles is toegenomen, merendeel voor niet-OOB-accountantsorganisaties

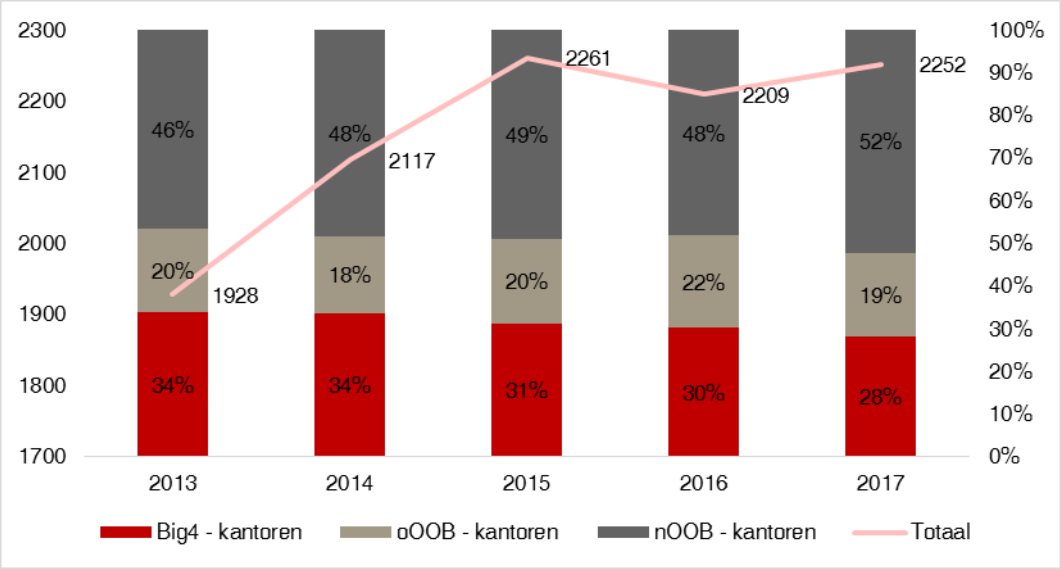

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 3.2. De linkeras geeft het aantal nieuwe wettelijke controles aan, de rechteras de marktaandelen voor verschillende typen accountantsorganisaties. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 4.10 De Big Four verkrijgen ruim driekwart van nieuwe wettelijke OOB-controles

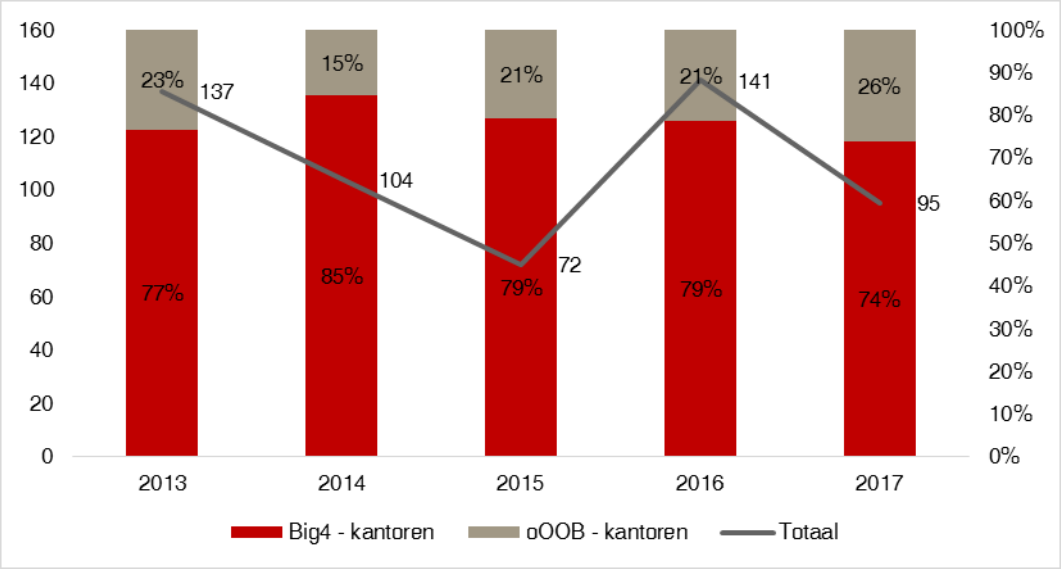

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 3.2. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Sectoren

Als de marktaandelen in termen van aantallen wettelijke controles naar sectoren worden opgesplitst, zijn de Big Four gezamenlijk de grootste speler in zes sectoren: energie, financiële ondernemingen, gemeenten/provincies, IT/Telecom, olie en offshore en vastgoed. Zie Tabel 4.1. Overige OOB-accountantsorganisaties zijn gezamenlijk de grootste speler bij NGO's en bij woningcorporaties. Niet-OOB-accountantsorganisaties zijn gezamenlijk de grootste speler in zeven sectoren: automotive, bouw- en projectontwikkeling, dienstverlening, handel, horeca, productie en scheepvaart.

Tabel 4.1 Big Four in 6 sectoren grootste speler, niet-OOB-kantoren in 7 sectoren

Grootste marktaandeel	2016	2017
Automotive	Niet-OOB (53%)	Niet-OOB (51%)
Bouw- en projectontwikkeling	Niet-OOB (55%)	Niet-OOB (54%)
Dienstverlening	Niet-OOB (57%)	Niet-OOB (58%)
Energie	Big Four (95%)	Big Four (90%)
Financiële ondernemingen	Big Four (78%)	Big Four (80%)
Gemeenten/provincies	Big Four (60%)	Big Four (45%)
Handel	Niet-OOB (59%)	Niet-OOB (60%)
Horeca	Niet-OOB (36%)	Niet-OOB (46%)
IT/Telecom	Big Four (53%)	Big Four (49%)
Niet-gouvernementele organisatie (NGO)	Overige OOB (80%)	Overige OOB (100%)
Olie en offshore	Big Four (90%)	Big Four (92%)
Productie	Niet-OOB (56%)	Niet-OOB (60%)
Scheepvaart	Niet-OOB (45%)	Niet-OOB (49%)
Vastgoed	Big Four (48%)	Big Four (45%)
Woningcorporaties	Big Four (48%)	Overige OOB (47%)

Bron: SEO Economisch onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 7.1. De tabel geeft weer welk type accountantsorganisatie het grootste marktaandeel heeft in een sector. Merk op dat de aandelen worden beïnvloed door het feit dat een aantal accountantsorganisaties alles onder 'overig' heeft ingevuld. Dit geldt voor één van de Big Four en voor 10 procent van de Overige OOB- en niet-OOB-accountantsorganisaties. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Van alle wettelijke controles die worden verricht door de Big Four, vindt 36 procent plaats in de sectoren waarin zij gezamenlijk de grootste speler zijn (AFM Monitor 2018). Dit betekent ook dat ze relatief veel wettelijke controles verrichten in sectoren waarin zij niet gezamenlijk de grootste speler zijn. Dit is des te meer het geval voor de Next Five, die slechts vijf procent van hun wettelijke controles verrichten in sectoren waar ze marktleider zijn (AFM Monitor 2018). Dit kan worden verklaard door het feit dat er weinig NGO's zijn en doordat de markt voor woningcorporaties relatief klein is in vergelijking met bijvoorbeeld de markt voor productie en dienstverlening. oOOB-accountantsorganisaties verrichten 95 procent van hun wettelijke controles in markten waar ze niet de marktleider zijn (AFM Monitor 2018). Overige accountantsorganisaties verrichten 79 procent van alle wettelijke controles in de sectoren waarin zij het grootste marktaandeel hebben (AFM Monitor 2018). Deze organisaties zijn vooral actief in sectoren die worden gekenmerkt door een bovengemiddeld aandeel van het mkb, zoals handel, horeca en dienstverlening. In andere sectoren, zoals financiële dienstverlening, energie, en olie en offshore, verrichten niet-OOB accountantsorganisaties juist weinig wettelijke controles.

De top 5 sectoren voor de Big Four gezamenlijk op basis van het marktaandeel zijn olie en offshore, energie, financiële ondernemingen, IT/telecom en vastgoed. Zie Tabel 4.2. Dit zijn voornamelijk sectoren met grote organisaties en relatief veel OOB's. Zoals verwacht zijn in deze sectoren dan ook met name OOB-accountantsorganisaties actief en relatief weinig overige accountantsorganisaties (zie Figuur 4.4). Op deze markten hebben de Big Four weinig

concurrenten, in sommige sectoren is het marktaandeel van de Big Four zelfs meer dan negentig procent (AFM Monitor 2018). De Next Five gezamenlijk behaalt de hoogste marktaandelen bij NGO's, woningcorporaties, gemeenten en provincies, horeca en vastgoed. Alle wettelijke controles bij NGO's werden in 2017 door de Next Five verricht. In de andere sectoren bedraagt het marktaandeel van de Next Five tussen de dertig en vijftig procent (AFM Monitor 2018). Overige accountantsorganisaties hebben gezamenlijk een relatief groot marktaandeel tussen de vijftig en zestig procent in de sectoren productie, handel, dienstverlening, bouw- en ontwikkeling en automotive (AFM Monitor 2018). In deze sectoren zijn tussen de 95 en 230 accountantsorganisaties actief, wat duidt op een hoge mate van concurrentie (zie Figuur 4.4). Wel is er sprake van een afname in het aantal accountantsorganisaties dat deze sectoren bedient, maar dit hangt zeer waarschijnlijk samen met de algemene afname in het aantal accountantsorganisaties.

Tabel 4.2 Top 5 sectoren met grootste marktaandeel per type accountantsorganisatie

Markt met grootste marktaandeel	Big Four	Overige OOB	Niet-OOB
1	Olie en offshore (92%)	NGO (100%)	Productie (60%)
2	Energie (90%)	Woningcorporaties (47%)	Handel (60%)
3	Financiële ondernemingen (80%)	Gemeenten/provincies (40%)	Dienstverlening (58%)
4	IT/Telecom(49%)	Horeca (31%)	Bouw- en projectontwikkeling (54%)
5	Vastgoed (45%)	Vastgoed (29%)	Automotive (51%)

Bron: SEO Economisch onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 7.1 voor 2017. De tabel geeft weer in welke sector de Big Four, overige OOB en niet-OOB de grootste marktaandelen hebben. Merk op dat de aandelen worden beïnvloed door het feit dat een aantal accountantsorganisaties alles onder 'overig' heeft ingevuld. Dit geldt voor één van de Big Four en voor 10 procent van de Overige OOB- en niet-OOB-accountantsorganisaties. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

4.2.2 Omzet

De totale omzet van alle vergunninghoudende accountantsorganisaties bedroeg € 2,7 miljard in 2017. Zie Figuur 4.11.[25] Dit is een daling van ongeveer € 200 miljoen ten opzichte van 2013. De omzetaandelen van de Big Four, de oOOB-accountantsorganisaties en de niet-OOB-accountantsorganisaties zijn stabiel gebleven gedurende deze periode. De verandering in marktaandelen in aantal wettelijke controles (zie subparagraaf 4.2.1) heeft zich dus niet vertaald in veranderde marktaandelen in totale omzet.

[25] Dit heeft betrekking op alle organisaties met een vergunning om de wettelijke controle uit te voeren. Enkele (grote) accountantsorganisaties hebben de audittak en de adviestak ondergebracht in verschillende organisaties. In dat geval is de omzet van de adviestak, die substantieel kan zijn, niet meegerekend.

Figuur 4.11 Netto-omzet accountantsorganisaties gedaald, marktaandelen stabiel

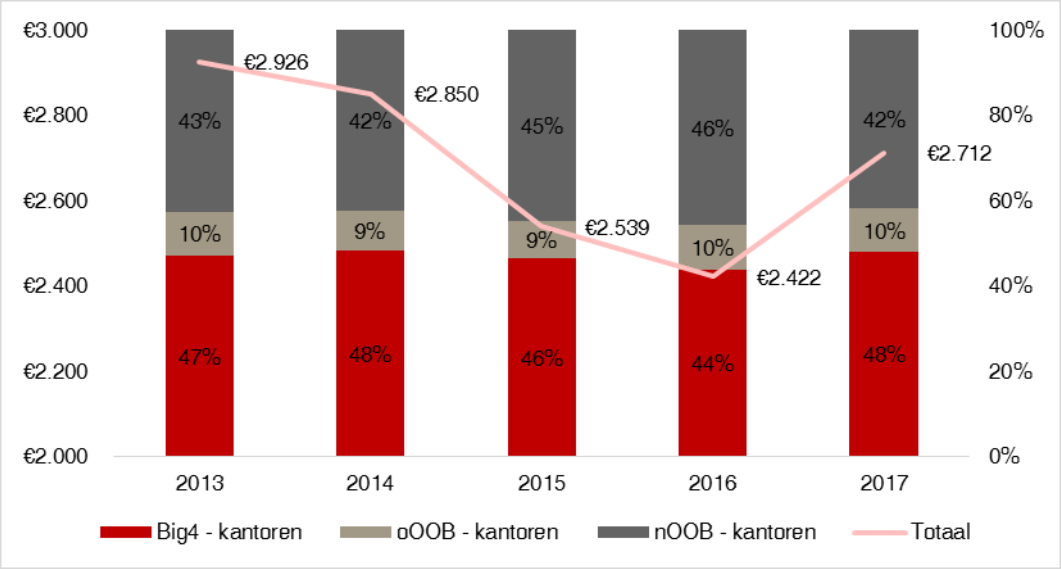

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 4.2. De linkeras geeft de totale netto-omzet in miljoenen euro's weer en de rechteras de marktaandelen van verschillen typen accountantsorganisaties. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. Indien de adviestak onder een andere juridische entiteit in het netwerk is ondergebracht dan de vergunninghoudende accountantsorganisaties, is de omzet uit adviesdiensten niet meegenomen.

De vergoedingen voor wettelijke controles bij de vergunninghouders (zonder de adviestakken die al dan niet juridisch onder een andere entiteit in het netwerk zijn gebracht) bedroegen € 967 miljoen in 2017, een toename van € 127 miljoen ten opzichte van 2014. Zie Figuur 4.12. Dit betekent dat de gemiddelde vergoeding voor een wettelijke controle moet zijn toegenomen, aangezien het aantal wettelijke controles is afgenomen (zie subparagraaf 4.2.1). Van de ongeveer € 1 miljard is 82 procent voor wettelijke niet-OOB-controles en 18 procent voor wettelijke OOB-controles. Aangezien de totale omzet is gedaald, maar de vergoedingen voor wettelijke controles zijn toegenomen, kan worden geconcludeerd dat de omzet uit overige diensten bij de vergunninghouders is gedaald.

Figuur 4.12 Totale vergoedingen voor wettelijke controles bijna € 1 miljard in 2017

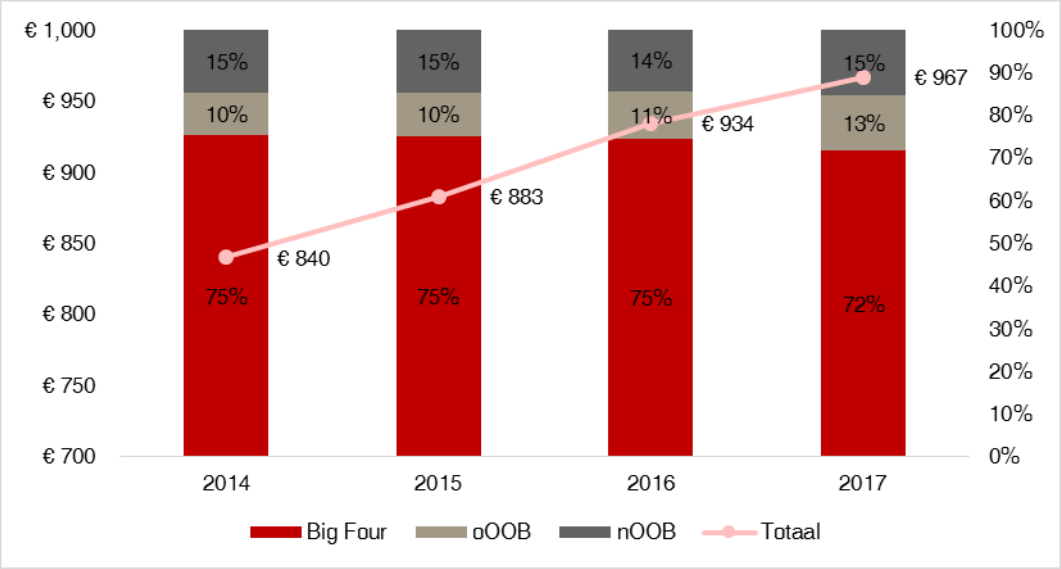

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van AFM Monitor 2018 vraag 4.3. De linkeras geeft de totale vergoedingen voor wettelijke controles in miljoenen euro's weer en de rechteras de marktaandelen van verschillen typen accountantsorganisaties. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Het marktaandeel van de Big Four in de totale vergoedingen voor wettelijke controles is 72 procent (€ 694 miljoen) in 2017, een hoger marktaandeel dan op basis van het aantal wettelijke controles. Zie Figuur 4.12. Het marktaandeel op basis van omzet van de Big Four bij vergoedingen voor wettelijke OOB-controles bedraagt 96 procent. Het valt op dat de Next Five in 2017 14 procent van alle wettelijke OOB-controles heeft uitgevoerd, maar dat zij slechts vier procent van de vergoedingen voor wettelijke OOB-controles ontvangen. Het verschil tussen marktaandelen op basis van aantal wettelijke controles en totale vergoedingen kan worden verklaard door de omvang en complexiteit van de controlecliënten. De Big Four controleren meer grote organisaties dan andere accountantsorganisaties; zie Figuur 4.13. Die andere accountantsorganisaties controleren juist meer kleinere organisaties.

Figuur 4.13 Big Four controleren relatief veel grote organisaties en minder kleine organisaties

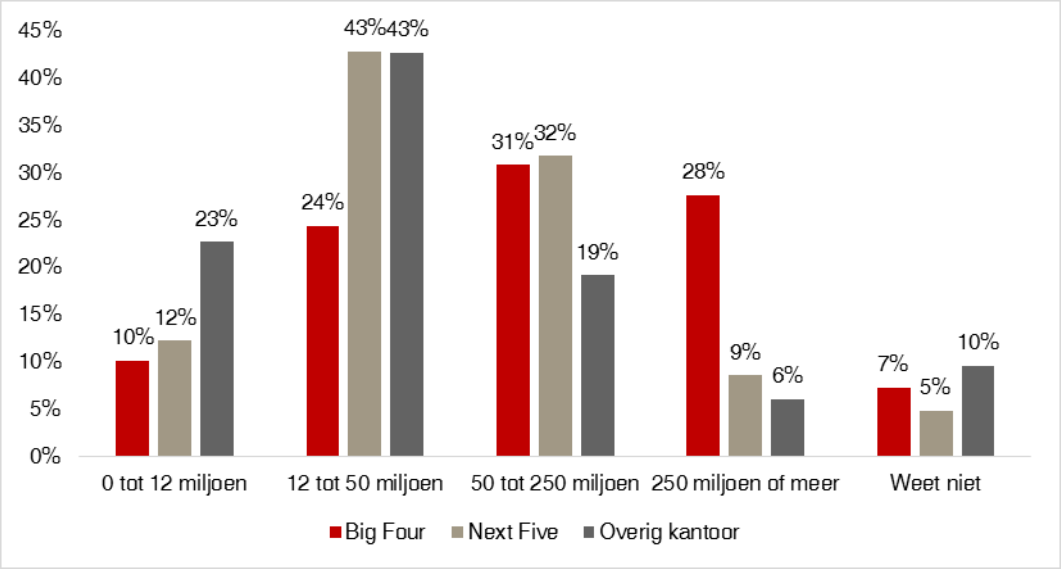

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A02 en B01 in Bijlage A. N = 247 voor Big Four, n = 82 voor Next Five, n = 115 voor overig kantoor. De grafiek geeft aan welk aandeel van de klanten van accountantsorganisaties in een bepaalde omzetcategorie vallen. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Prijs van wettelijke controles

Gemiddeld kost een wettelijke controle in 2017 € 49 duizend (zie Tabel 4.3). Er zit echter een groot verschil tussen de gemiddelde prijs van een wettelijke OOB-controle (€ 204 duizend) en een wettelijke niet-OOB-controle (€ 42 duizend). De gemiddelde prijs van een wettelijke OOB-controle door een Big Four accountantsorganisatie is ongeveer vier keer zo hoog als een wettelijke OOB-controle door een Next Five accountantsorganisatie. Dit verklaart het verschil tussen marktaandelen op basis van aantal wettelijke controles en op basis van de totale vergoedingen. Het ligt voor de hand dat hier een relatie ligt met de omvang en complexiteit van gecontroleerde organisaties: grotere, complexere organisaties zullen duurder zijn om te controleren .[26]

Tabel 4.3 Een wettelijke controle kost gemiddeld € 49.000

Type controle / Type kantoor	OOB-controle	Niet-OOB-controle	Totaal
Big Four	€ 229.000	€ 65.000	€ 78.000
oOOB	€ 57.000	€ 38.000	€ 38.000
nOOB	n.v.t.	€ 19.000	€ 19.000
Totaal	**€ 204.000**	**€ 42.000**	**€ 49.000**

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 3.1 en 4.3 voor 2017. De gemiddelde prijs is berekend door de totale vergoedingen voor wettelijke controles te delen door het aantal wettelijke controles. Cijfers in de tabel zijn afgerond op duizendtallen. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

26 De bedrijvenenquête laat inderdaad zien dat de gemiddelde prijs van wettelijke controles bij grote organisaties ongeveer 75 procent hoger zijn dan bij kleine organisaties (n = 14 voor grote organisaties en n = 39 voor kleine organisaties).

Per sector

Twee derde van de totale vergoedingen voor wettelijke controles komt voort uit controles bij financiële ondernemingen, bedrijven actief in handel, productie en dienstverlening (zie Figuur 4.14). Dit komt overeen met het aandeel wettelijke controles in deze sectoren gezamenlijk (zie Figuur 4.3). Het aandeel van financiële ondernemingen in totale vergoedingen is evenwel hoger dan het aandeel in het aantal wettelijke controles. Dit kan erop duiden dat financiële ondernemingen vaker groter en complexer zijn en daardoor duurdere controles hebben dan bedrijven in handel, productie en dienstverlening. Twintig procent van alle wettelijke controles wordt uitgevoerd in de sector 'overig', maar het aandeel van de sector 'overig' in de totale vergoedingen is slechts vijf procent. Dit betekent dat het om relatief kleine controlecliënten gaat.

Figuur 4.14 Aandeel financiële ondernemingen en handel 40 procent in totale vergoedingen voor wettelijke controles in 2017

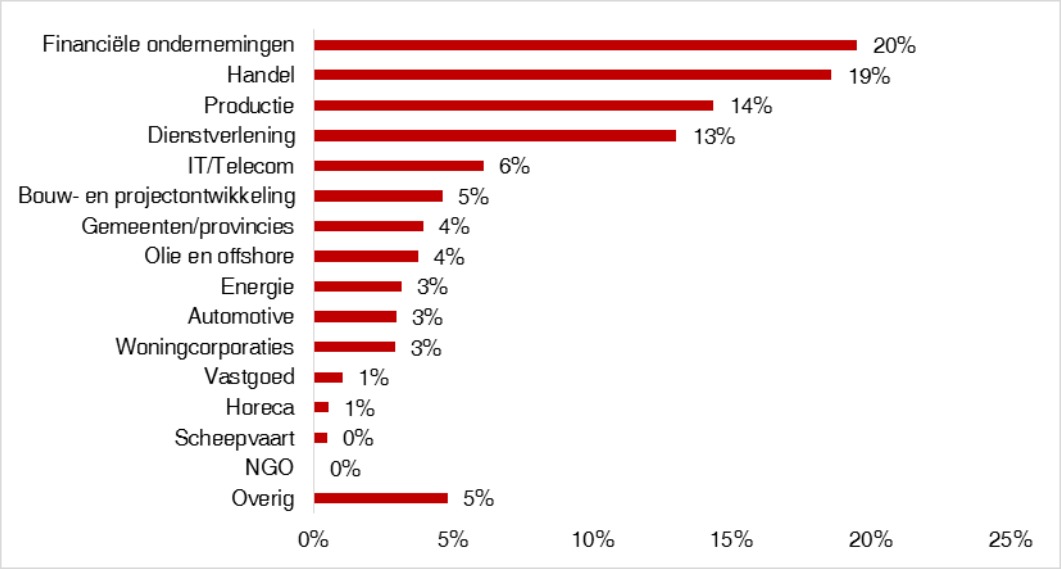

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018, vraag 7.1 De grafiek geeft het aandeel vergoedingen voor wettelijke controles per sector in het totaal voor 2017 weer. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Wettelijke controles versus assurance en overige diensten

Accountantsorganisaties (*inclusief* andere juridische entiteiten in het netwerk) verdienen volgens de gehouden enquête ruim een kwart van de omzet met wettelijke controles. Zie Figuur 3.3. 15 procent van de omzet komt voort uit assurance en meer dan de helft van de omzet (58 procent) komt uit adviesdiensten. Qua bijdrage aan winstgevendheid is het leveren van adviesdiensten volgens de gehouden enquête het belangrijkst. Zie Figuur 3.4. Wettelijke controles dragen minder vaak het meest bij aan de winstgevendheid dan het leveren van overige (advies)diensten, maar wel vaker dan assurance. Daarmee komen de verhoudingen van omzet en winst goed met elkaar overeen.

Het aandeel klanten met hogere vergoedingen voor overige diensten dan voor de wettelijke controle is volgens de AFM Monitor 2018 gedaald van 11 procent in 2015 naar 7 procent in 2017 (zie Figuur 4.15). Merk op dat *hier* enkel gaat om de omzet van de vergunninghoudende organisaties (organisaties met een Wta-vergunning). De daling is voor alle typen accountantsorganisaties waarneembaar. Er is echter wel verschil tussen de Big Four en de rest. Bij de Big Four is het aandeel klanten met hogere vergoedingen voor overige diensten dan voor wettelijke controles lager dan bij

andere accountantsorganisaties, respectievelijk vier en tien procent. De verklaring hiervoor zou kunnen liggen in de structuur van de organisaties en de regelgeving. Het is wettelijk niet toegestaan om zowel wettelijke controle- als adviesdiensten te leveren aan een OOB. Bij niet-OOB's geldt deze beperking niet. Aangezien de Big Four een groot aandeel OOB-cliënten hebben, is de populatie waarbij zowel wettelijke controle- als adviesdiensten kunnen worden geleverd kleiner dan bij andere accountantsorganisaties. Daarbij zijn bij de Big Four de audittak en de adviestak ondergebracht in verschillende organisaties, waarbij alleen de audittak een vergunning heeft om wettelijke controles uit te voeren. Adviesdiensten kunnen worden uitgevoerd door de onderneming zonder Wta-vergunning, wat buiten het bereik van de AFM-data valt.

Figuur 4.15 Aandeel klanten met hogere vergoeding voor overige diensten dan voor wettelijke controle gedaald sinds 2015

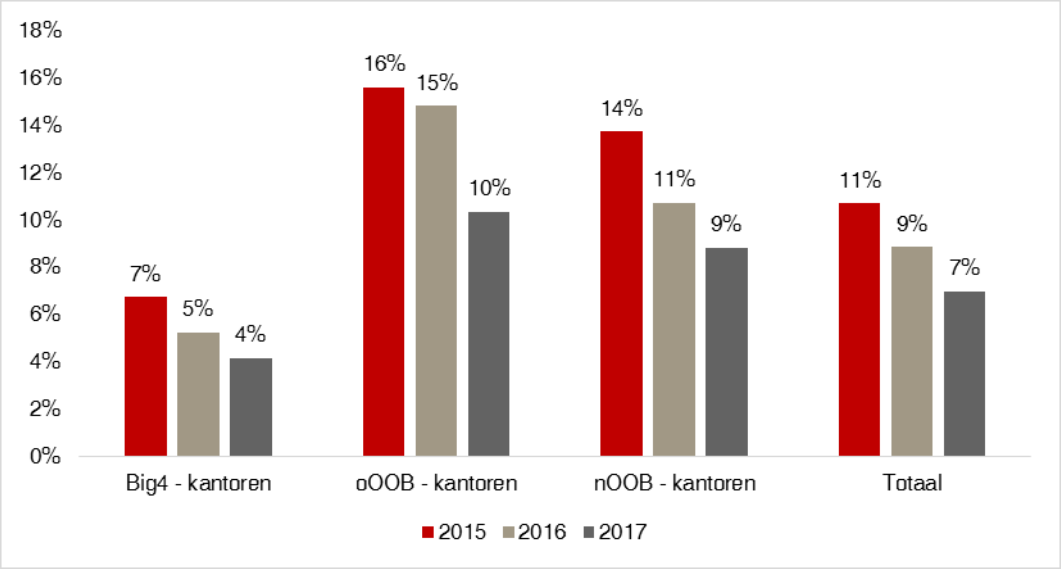

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 4.4. De figuur geeft het aandeel controlecliënten waarbij de vergoeding voor overige diensten hoger is dan de vergoeding voor wettelijke controles weer. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. Indien de adviestak onder een andere juridische entiteit in het netwerk is ondergebracht dan de vergunninghoudende accountantsorganisaties, is de omzet uit adviesdiensten niet meegenomen.

4.2.3 Personeel

In 2017 waren er bij benadering ongeveer 20.500 fte in dienst bij vergunninghoudende accountantsorganisaties (zie Tabel 4.4).[27] Ongeveer de helft is werkzaam bij een niet-OOB accountantsorganisatie, 35 procent bij de Big Four en 15 procent bij de Next Five. 11 procent van de werknemers is partner of directeur, 16 procent is (senior) manager en bijna driekwart van de werknemers is overig werknemer. Zie Tabel 4.5.

Het aantal fte betrokken bij de wettelijke controles bedroeg in 2017 10.900 (zie Tabel 4.4). Deze 10.900 fte houden zich echter niet alleen met wettelijke controles bezig, maar ook met andere werkzaamheden. De verdeling over de accountantsorganisaties is hier anders dan bij het totale aantal fte's. De Big Four nemen ruim de helft van deze fte's voor hun rekening, wat overeenkomt met hun marktaandeel in aantal wettelijke controles. 14 procent van het aantal fte betrokken bij wettelijke controles werkt bij de Next Five en de resterende 29 procent werkt bij een niet-OOB-accountantsorganisatie. De verdeling van fte's over de functieniveaus komt redelijk overeen met

27 Inhuur van extern personeel is niet meegerekend.

de eerdergenoemde verdeling, maar het aandeel overige werknemers daalt naar ongeveer twee derde van het totale aantal fte's betrokken bij wettelijke controles. Zie Tabel 4.5.

Tabel 4.4 20.500 fte in dienst bij accountantsorganisaties

Onderdeel accountantsorganisatie	Big4 - kantoren	oOOB - kantoren	nOOB - kantoren	Totaal fte
Totaal accountantsorganisaties	35%	15%	46%	20.500
Wettelijke controles	57%	14%	29%	10.900

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 6.2 en 6.3. Niet alle accountantsorganisaties hebben data voor aantal fte's aangeleverd. Inhuur van extern personeel is niet meegerekend. Voor het aantal organisaties dat cijfers heeft aangeleverd is het gemiddelde aantal fte per organisatie berekend en dat is vermenigvuldigd met het totale aantal accountantsorganisaties. Dit getal is afgerond op honderdtallen. Het is dus een benadering van het totaal. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. Het totale aantal fte heeft alleen betrekking op vergunninghoudende accountantsorganisaties.

Tabel 4.5 Kwart van werknemers is partner/director of (senior) manager

Onderdeel accountantsorganisatie	Partner/director	(Senior) manager	Overige werknemer	Totaal fte
Totaal accountantsorganisaties	11%	16%	73%	20.500
Wettelijke controles	13%	20%	67%	10.900

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 6.2 en 6.3. Niet alle accountantsorganisaties hebben data voor aantal fte's aangeleverd. Inhuur van extern personeel is niet meegerekend. Voor het aantal organisaties dat cijfers heeft aangeleverd is het gemiddelde aantal fte per organisatie berekend en dat is vermenigvuldigd met het totale aantal accountantsorganisaties. Dit getal is afgerond op honderdtallen. Het is dus een benadering van het totaal. Aandelen tellen mogelijk niet op tot honderd procent door afronding. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. Het totale aantal fte heeft alleen betrekking op vergunninghoudende accountantsorganisaties.

4.3 Vergelijking complexiteit en commerciële aantrekkelijkheid

Deze paragraaf vergelijkt controles bij het mkb, grootbedrijven, OOB's en gemeenten/provincies op basis van de complexiteit en commerciële aantrekkelijkheid. Deze vergelijking is gebaseerd op de uitgevoerde enquête onder accountantsorganisaties. Indien deze vergelijking leidt tot waargenomen verschillen, is dit een indicatie dat er sprake is van verschillende deelmarkten. Paragraaf 5.2 gaat nader in op redenen waarom accountantsorganisaties niet actief zijn op bepaalde deelmarkten.

Wettelijke controles in het *mkb* worden volgens de gehouden enquête als enigszins complex beschouwd, zie Figuur 4.16. Geen van de accountantsorganisaties die de enquête heeft ingevuld geeft aan dat de controles zeer complex zijn.

Figuur 4.16 Wettelijke controles in het mkb zijn enigszins complex

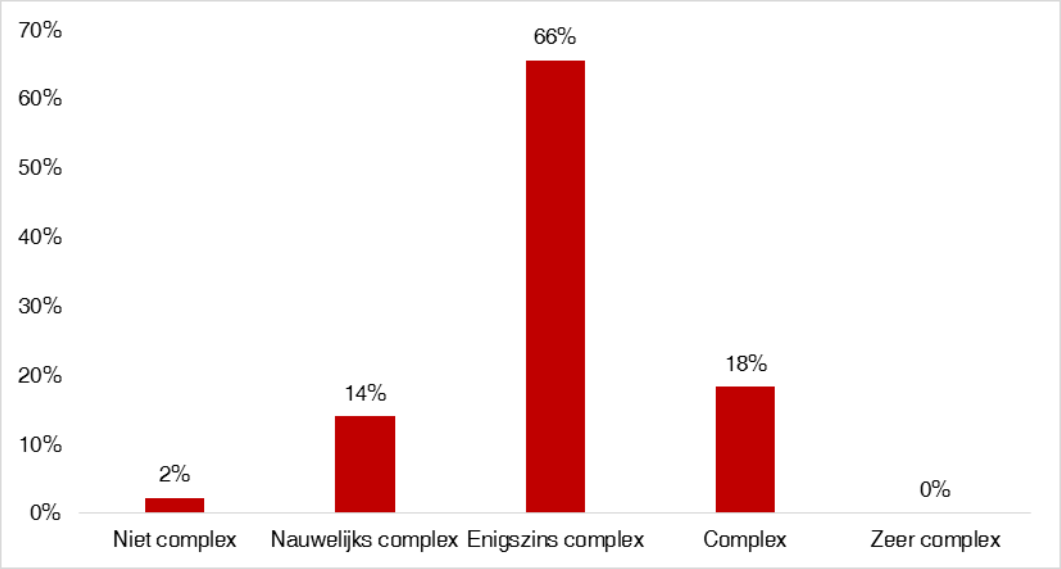

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 40 en 42 in Bijlage B. N = 93. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

De meeste accountantsorganisaties geven in de enquête aan dat wettelijke controles bij gemeenten/provincies, grootbedrijven en/of OOB's iets tot veel complexer zijn dan wettelijke controles in het mkb. Zie Figuur 4.17. Hierbij past wel de kanttekening dat deze resultaten bij gemeenten/provincies zijn gebaseerd op tien waarnemingen. Echter, die tien accountantsorganisaties controleren wel ongeveer twee derde van de gemeenten/provincies. Bij OOB's zijn er slechts zeven waarnemingen, maar deze zeven accountantsorganisaties verrichten ruim 80 procent van alle wettelijke OOB-controles. De genoemde cijfers zijn dus niet noodzakelijk indicatief voor de gehele markt, maar geven wel een beeld op basis van een substantieel deel van de markt.

Figuur 4.17 Wettelijke controles bij gemeenten/provincies, grootbedrijven en OOB's complexer dan bij het mkb

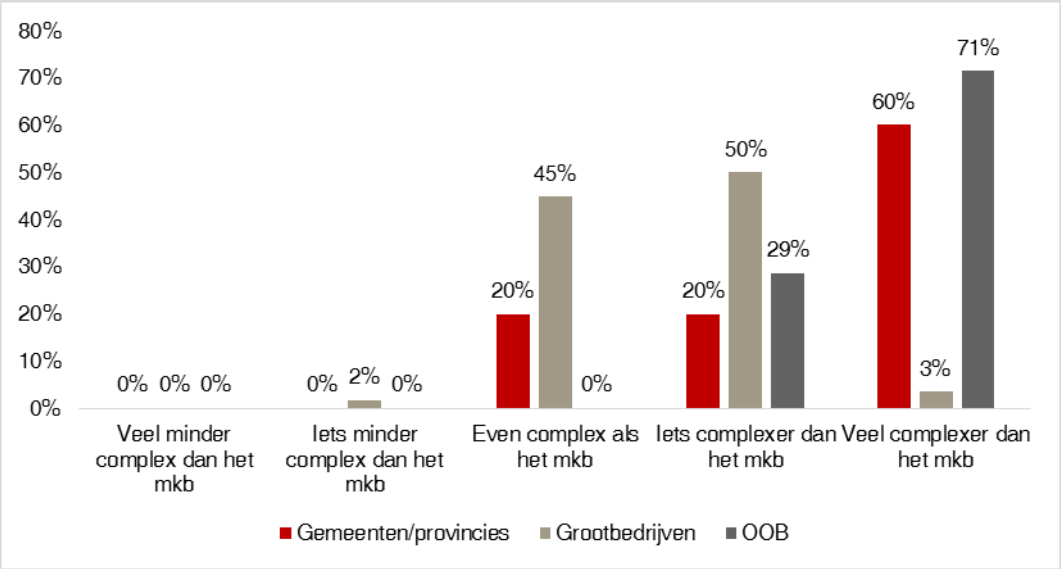

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 1, 12, 14, 21, 23 en 32 in Bijlage B. N = 10 voor gemeenten/provincies, n = 58 voor grootbedrijven, n = 7 voor OOB's. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Wettelijke controles bij *gemeenten/provincies* worden als commercieel minder aantrekkelijk gezien dan wettelijke controles in het mkb, die door respondenten in de enquête onder accountantsorganisaties over het algemeen als commercieel aantrekkelijk worden gezien. Wettelijke controles bij OOB's zijn daarentegen commercieel iets aantrekkelijker dan wettelijke controles bij het mkb. Zie Figuur 4.18. Ook hier past de kanttekening dat deze resultaten bij gemeenten/provincies en OOB's zijn gebaseerd op een beperkt aantal waarnemingen, maar die wel degelijk een substantieel deel van het aantal verrichte wettelijke controles vertegenwoordigen.

Figuur 4.18 Controles bij gemeenten/provincies commercieel minder aantrekkelijk dan bij het mkb

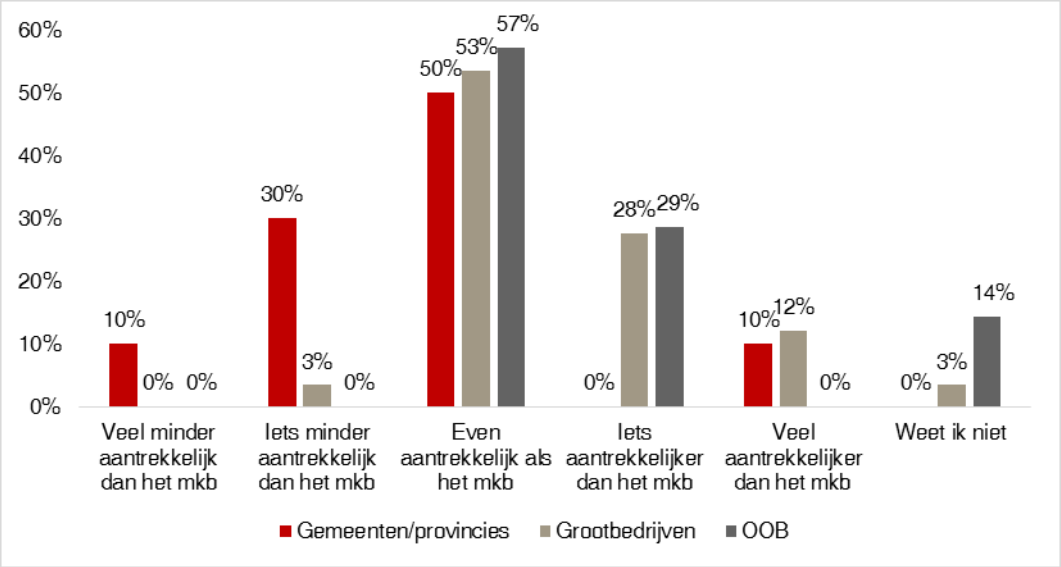

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 1, 12, 15, 21, 24 en 33 in Bijlage B. N = 10 voor gemeenten/provincies, n = 58 voor grootbedrijven, n = 7 voor OOB's. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

4.4 Deelmarkten

Deelmarkten kunnen worden afgebakend op basis van de kenmerken van de te controleren ondernemingen of de eisen aan controles aan de ondernemingen (deelmarkten in 'ruime' zin). Dit leidt tot de geïdentificeerde deelmarkten mkb, grootbedrijven, OOB's, gemeenten/provincies en sectorale deelmarkten. Meer specifiek kan er worden gekeken naar de mate waarin een accountantsorganisatie gespecialiseerd moet zijn om goed op een markt te kunnen opereren (deelmarkt in 'enge' zin). Het mkb valt bijvoorbeeld niet onder deze meer specifieke interpretatie.

Het belangrijkste onderscheid is tussen *wettelijke OOB-controles en wettelijke niet-OOB-controles*. Er is slechts een aantal accountantsorganisaties dat wettelijke OOB-controles uitvoert en het merendeel daarvan ligt geconcentreerd bij de Big Four. Wettelijke OOB-controles zijn slechts 5 procent van het totale aantal wettelijke controles, maar de onderliggende structuren zijn onmiskenbaar verschillend van de 95 procent wettelijke niet-OOB controles. Ten eerste geldt er zwaardere regelgeving voor accountantsorganisaties met een OOB-vergunning en zijn met name grote en beursgenoteerde organisaties een OOB. Daardoor zullen veel kleinere accountantsorganisaties niet de capaciteit hebben om wettelijke OOB-controles uit te voeren. Hierdoor is de markt voor wettelijke OOB-controles in hoge mate geconcentreerd.

Wat *het mkb* betreft bestaat de productie, handel en dienstverlening over het algemeen uit veel bedrijven van minder grote omvang. Zie Figuur 4.19: 39 procent van de bedrijven in deze sectoren heeft minder dan honderd werknemers, tegenover 24 procent in andere sectoren; 39 procent heeft meer dan 350 werknemers, tegenover 53 procent in andere sectoren. Niet-OOB-accountantsorganisaties hebben een groot marktaandeel in deze sectoren van ongeveer 60 procent. Kleinere accountantsorganisaties zullen vaker kleinere organisaties controleren. De overige veertig procent wordt door OOB-accountantsorganisaties uitgevoerd, waarbij gemiddelde vergoedingen voor wettelijke controles enkele malen boven de gemiddelde vergoeding voor een wettelijke controle door een niet-OOB-accountantsorganisatie in die sectoren liggen. Dit wijst erop dat kleinere bedrijven in die sectoren door niet-OOB-accountantsorganisaties worden gecontroleerd en de grotere bedrijven door OOB-accountantsorganisaties. De sectoren productie, handel en dienstverlening zijn goed voor bijna 80 procent van alle wettelijke controles uitgevoerd door niet-OOB-accountantsorganisaties. Het mkb is al met al een deelmarkt waar niet-OOB-accountantsorganisaties zich op richten en ook een goede marktpositie hebben.

Figuur 4.19 Bedrijven in productie, handel en dienstverlening hebben relatief minder werknemers

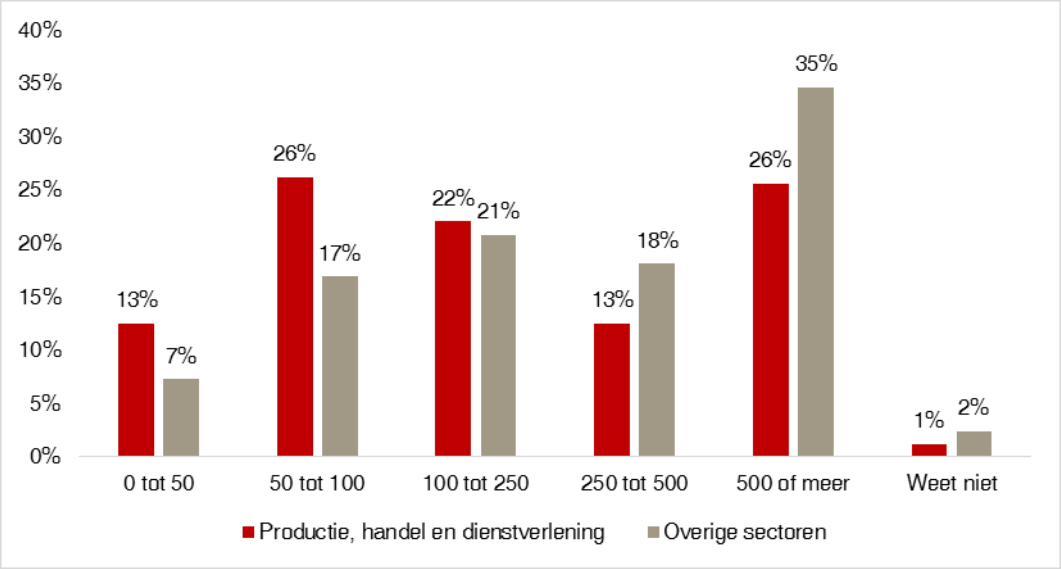

Bron: SEO Economisch onderzoek op basis van vraag A04 en A05 in Bijlage A. N = 168 voor productie, handel en dienstverlening, n = 32 voor overige sectoren. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Aan de andere kant vormen sectoren waarin relatief veel *grote bedrijven* actief zijn een aparte deelmarkt die veelal wordt bediend door OOB-accountantsorganisaties, bijvoorbeeld financiële ondernemingen, bedrijven in energie, olie en offshore, woningcorporaties en IT/telecombedrijven, ook al zijn niet alle gecontroleerde organisaties een OOB. Op deze markten is het marktaandeel van niet-OOB-accountantsorganisaties gering.

Sommige *economische sectoren* zijn ook te zien als deelmarkten die door één groep accountantsorganisaties gecontroleerd worden. Accountantsorganisaties gaven in de enquête aan dat de kennis van een sector bepalend kan zijn om in die sector actief te zijn. Zo worden de sectoren olie en offshore, energie, financiële ondernemingen, IT/telecom en vastgoed gekenmerkt door een hoog aantal OOB's en grote organisaties, die voornamelijk worden gecontroleerd door de Big Four. De sectoren automotive, bouw- en projectontwikkeling, dienstverlening, handel, horeca, productie en scheepvaart worden relatief vaak gecontroleerd door niet-OOB-accountantsorganisaties. Zij verrichten bijna 80 procent van al hun wettelijke controles in deze zeven sectoren.

Tot slot zijn er aanwijzingen dat *gemeenten en provincies* ook een aparte deelmarkt zijn. De Big Four trekken zich in toenemende mate terug uit deze markt: het marktaandeel van de Big Four is van 2016 op 2017 met 15 procentpunt afgenomen (AFM Monitor 2018). Redenen die hiervoor worden genoemd zijn een hoge complexiteit van wettelijke controles, maar accountants geven ook aan dat gemeenten over het algemeen minder waarde hechten aan de wettelijke controle.[28] Wettelijke controles bij gemeenten en provincies zijn blijkens de enquête inderdaad complexer dan controles bij het mkb. Hoofdstuk 5 bespreekt de verschillen tussen provincies/gemeenten enerzijds en andere deelmarkten anderzijds met betrekking tot de aanbesteding en kwaliteit van de wettelijke controle.

[28] Financieel Dagblad (02-02-2017). Gemeenten vrezen zonder accountant te komen zitten. https://fd.nl/ondernemen/1185162/gemeenten-vrezen-zonder-accountant-te-komen-zitten (Geraadpleegd op 24-06-2019).

4.5 Samenvatting

Accountantsorganisaties kunnen worden ingedeeld naar de Big Four-kantoren, de Next Five en de overige organisaties. In 2017 waren de Big Four en de Next Five de negen OOB-kantoren, dat wil zeggen de accountantsorganisaties met een OOB-vergunning. Naar verwachting daalt het aantal OOB-accountantsorganisaties echter naar zes.

Tussen 2012 en 2017 is het aantal accountantsorganisaties afgenomen van 453 naar 290. Het grootste deel van de afname vond plaats onder niet-OOB-accountantsorganisaties. De daling in het aantal accountantsorganisaties is samengegaan met een daling in het aantal wettelijke controles per jaar. 95 procent van de wettelijke controles betreft een wettelijke *niet-OOB*-controle. Op deze deelmarkt hebben de Big Four gezamenlijk het grootste marktaandeel, namelijk 43 procent in termen van aantallen controles. Overige OOB-accountantsorganisaties voeren 16 procent van de wettelijke niet-OOB-controles uit en niet-OOB-accountantsorganisaties hebben een marktaandeel van 41 procent in termen van aantallen controles. Het marktaandeel van niet-OOB-accountantsorganisaties is sinds 2013 toegenomen, terwijl het marktaandeel van de Big Four is afgenomen. Bij wettelijke *OOB-controles* hebben de Big Four nog wel een marktaandeel van 86 procent in termen van aantallen controles.

De daling in het aantal wettelijke controles was het grootst bij de Big Four, andere accountantsorganisaties zijn gemiddeld meer wettelijke controles per accountantsorganisatie gaan uitvoeren. Het marktaandeel van de andere accountantsorganisaties bij *nieuwe* wettelijke controles is hoger dan het marktaandeel van de Big Four.

De Big Four zijn marktleider in sectoren die worden gekenmerkt door veel OOB's of grote bedrijven, zoals financiële instellingen, energie en IT/telecom. Niet-OOB-accountantsorganisaties hebben juist een hoog marktaandeel in sectoren die worden gekenmerkt door het mkb, zoals dienstverlening, productie en handel. Overige OOB-accountantsorganisaties hebben een dominante positie bij de wettelijke controle van NGO's en woningcorporaties.

De totale omzet uit wettelijke controles bedroeg in 2017 bijna € 1 miljard. Het marktaandeel van de Big Four bij de totale vergoedingen voor wettelijke controles is met 72 procent hoger dan het marktaandeel in het aantal wettelijke controles. Dit komt doordat de gemiddelde vergoeding voor een wettelijke controle door een Big Four-accountantsorganisatie met € 78 duizend boven het gemiddelde van € 49 duizend ligt. Ook voeren Big Four-accountantsorganisaties relatief veel wettelijke OOB-controles uit, en daar ligt de vergoeding ook hoger dan bij wettelijke niet-OOB-controles.

De omzetaandelen van de Big Four, de oOOB-accountantsorganisaties en de niet-OOB-accountantsorganisaties zijn stabiel gebleven in de periode 2013-2017. De verandering in marktaandelen in aantal wettelijke controles heeft zich dus niet vertaald in veranderde marktaandelen in totale omzet.

Naast het verrichten van wettelijke controles leveren accountantsorganisaties ook veel adviesdiensten. Accountantsorganisaties, inclusief de adviestak, halen volgens de uitgevoerde enquête ongeveer 28 procent van hun totale omzet uit wettelijke controles. 58 procent van de omzet komt voort uit adviesdiensten en de overige 15 procent uit assurance. Adviesdiensten dragen ook het meest bij aan de winst van accountantsorganisaties, gevolgd door de wettelijke controle.

Dit laat zien dat in termen van omzet en winstbijdrage het verrichten van de wettelijke controles als commercieel minder belangrijk wordt ervaren dan het leveren van adviesdiensten.

Er zijn verschillende deelmarkten te identificeren, namelijk het mkb, OOB's, grootbedrijven, gemeenten/provincies en sectorale deelmarkten. De deelmarkt mkb wordt gedomineerd door niet-OOB-accountantsorganisaties. Wettelijke controles bij OOB's en grootbedrijven worden over het algemeen als complexer dan het mkb gezien. Deze sectoren worden dan ook voornamelijk bediend door OOB-accountantsorganisaties. Wettelijke controles zijn bij gemeenten en provincies complexer dan in het mkb, maar de commerciële aantrekkelijkheid ligt juist lager. De Big Four trekken zich in toenemende mate terug uit deze markt en er zijn geluiden dat er een tekort aan beschikbare accountantsorganisaties zou zijn. Accountantsorganisaties gaven in de enquête aan dat de kennis van een economische sector bepalend kan zijn om in die sector actief te zijn. De sectoren olie en offshore, energie, financiële ondernemingen, IT/telecom en vastgoed worden gekenmerkt door een hoog aantal OOB's en grote organisaties, die voornamelijk worden gecontroleerd door de Big Four. De sectoren automotive, bouw- en projectontwikkeling, dienstverlening, handel, horeca, productie en scheepvaart worden relatief vaak gecontroleerd door niet-OOB-accountantsorganisaties.

5 Werking van de markt

Alhoewel relatief veel organisaties van accountantskantoor wisselen en ook meerdere accountantskantoren uitnodigen bij de aanbesteding, geeft een derde van de organisaties aan onvoldoende keuze te ervaren bij de aanbesteding. Organisaties zijn over het algemeen tevreden over de kwaliteit van de huidige accountantsorganisatie. Het lijkt echter niet eenvoudig om de kwaliteit goed vast te stellen. Een derde van de geënquêteerde accountantsorganisaties is het enigszins eens of eens met de stelling dat voor de te controleren organisaties controlekwaliteit gelijk staat aan een goedkeurende verklaring.

Dit hoofdstuk geeft middels een aantal indicatoren inzicht in de werking van de markt voor wettelijke controles. Paragraaf 5.1 gaat in op de aanbesteding en wisseling van accountantsdiensten door bedrijven en paragraaf 5.2 op de factoren die de keuze voor accountantskantoren bepalen. Een beperkte dynamiek en beperkte keuzemogelijkheden voor bedrijven kunnen wijzen op problemen aan de aanbodkant van wettelijke controlediensten. Een lage kwaliteit kan evenwel ook het gevolg zijn van een te klein gewicht aan kwaliteit bij de te controleren bedrijven of te weinig zicht op kwaliteit, vooraf en/of achteraf. Paragraaf 5.3 gaat nader in op kwaliteitsaspecten. Paragraaf 5.4 behandelt de prijs van accountantscontroles en paragraaf 5.5 gaat specifiek in op wat er bekend is over de rol van de beschikbaarheid van personeel. Paragraaf 5.6 vat tot slot van dit hoofdstuk de inzichten kort samen.

Achterliggende vraag bij de analyses van dit en het volgende hoofdstuk is of het huidige samenspel van vraag en aanbod op deze markt leidt tot uitkomsten die maatschappelijk gezien ongewenst of suboptimaal zijn. Enigszins vereenvoudigend kan worden gesteld dat in een goed werkende markt accountantsorganisaties wettelijke controlediensten aanbieden, bedrijven uit het aanbod een accountantskantoor kiezen dat de wettelijke controle uitvoert, deze controle naar tevredenheid van kantoor en bedrijf wordt uitgevoerd tegen redelijke kosten en deze controle ook afdoende het maatschappelijke belang dient.

In het omgekeerde geval gaat er iets 'mis'. Dit zou de vorm kunnen aannemen van te weinig aanbod van wettelijke controlediensten voor bepaalde segmenten van de markt, een te lage kwaliteit van wettelijke controles of een te hoge prijs (te hoge kosten). De kwaliteit kan worden beoordeeld vanuit het perspectief van het gecontroleerde bedrijf of vanuit het maatschappelijke perspectief; deze hoeven niet altijd overeen te komen. Prijzen zouden hoog kunnen liggen vanwege schaarste (beperkt aanbod van diensten, beperkte beschikbaarheid van arbeid), vanwege de complexiteit van controles, vanwege wettelijke eisen of vanwege misbruik van marktmacht door aanbieders van wettelijke controlediensten. De kwaliteit zou in het geding kunnen komen vanwege schaarste (te weinig aanbieders om alle controles goed te kunnen uitvoeren), vanwege misbruik van marktmacht door de aanbieders, door een te klein gewicht aan kwaliteit bij de te controleren bedrijven of door te weinig zicht op kwaliteit.

5.1 Aanbesteding van wettelijke controle en wisseling

Aanbesteding

Figuur 5.1 (meest rechtse kolom) geeft aan dat zestig procent van de respondenten in de bedrijven heeft aangegeven dat de organisatie *sinds 2014* ten minste één keer de accountantscontrole heeft aanbesteed, tegenover 17 procent dat de accountantscontrole in deze periode nooit heeft aanbesteed)[29]. De overige 23 procent heeft geen kennis van de aanbesteding. *Jaarlijks* besteedt ruim een derde van de organisaties de accountantscontrole aan (kolommen 2014-2018).

Figuur 5.1 60 procent heeft de accountantscontrole aanbesteed sinds 2014

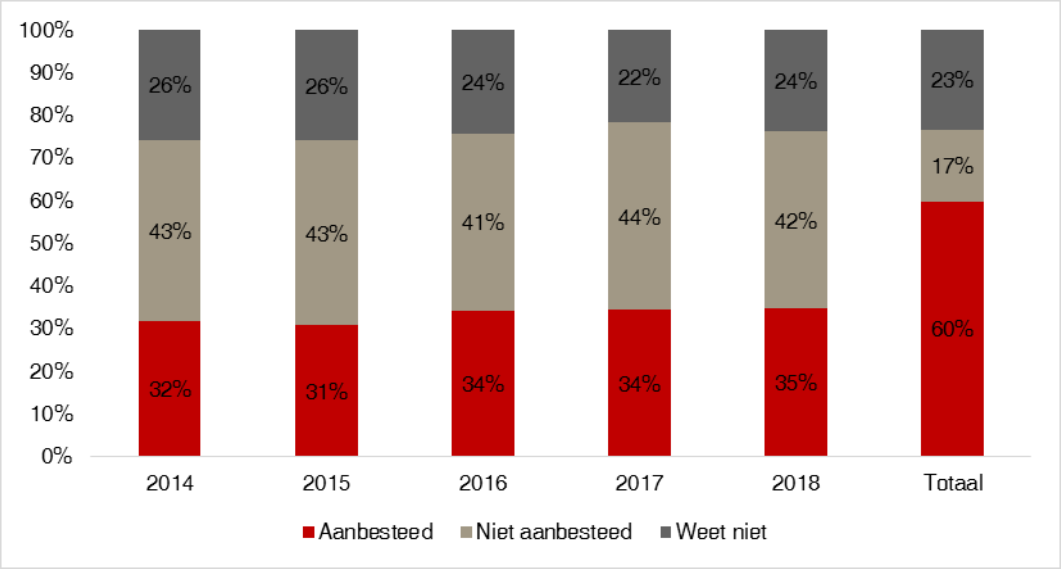

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01 in Bijlage A. N = 500. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Het aandeel organisaties waarbij de accountantscontrole ten minste eenmaal is aanbesteed sinds 2014 ligt bij middelgrote organisaties het hoogst (bijna zeventig procent) en bij kleine en grote organisaties beduidend lager (respectievelijk 56 en 52 procent; zie Figuur 5.2). Daarnaast heeft zeventig procent van de OOB's sinds 2014 minimaal één keer de wettelijke controle aanbesteed.[30] Voor OOB's geldt dat zij een wettelijke roulatieplicht hebben sinds 2016 (zie hoofdstuk 2). Echter, de enquêteresultaten laten niet zien dat na 2016 het aantal aanbestedingen bij OOB's omhoog is gegaan. Dit komt omdat in 2016 alleen OOB's die op dat moment al meer dan tien jaar achtereenvolgend door dezelfde accountantsorganisaties zijn gecontroleerd, verplicht moesten wisselen. Indien de termijn van tien jaar nog niet was bereikt, konden OOB's ook in een later jaar wisselen van accountantsorganisatie. Daarnaast is de maatregel in 2014 aangekondigd, waardoor

[29] Onder aanbesteding verstaan wij hier elke situatie waarin een bedrijf aan één of enkele accountantsorganisaties bekend maakt een opdracht te willen laten uitvoeren, gevolgd door een offertetraject. Een stilzwijgende verlenging van het contract met de vaste accountantsorganisatie valt niet hieronder.

[30] OOB's zijn hier opgevat als respondenten die aangaven dat hun organisatie een OOB is en ook gecontroleerd wordt door een OOB-accountantsorganisatie. Een deel van de respondenten gaf aan dat hun organisatie een OOB is, maar dat deze gecontroleerd wordt door een niet-OOB-accountantsorganisatie. Deze laatste categorie is als "niet-OOB" gekwalificeerd. Mogelijk bevat deze laatste categorie tóch OOB's. Verschillen uit de enquête tussen OOB's en niet-OOB's dienen daarom met enige voorzichtigheid te worden geïnterpreteerd. .

OOB's op de roulatie konden anticiperen en wellicht voor 2016 zijn gewisseld van accountantsorganisatie.

Figuur 5.2 70 procent van OOB's heeft de wettelijke controle minimaal één keer aanbesteed

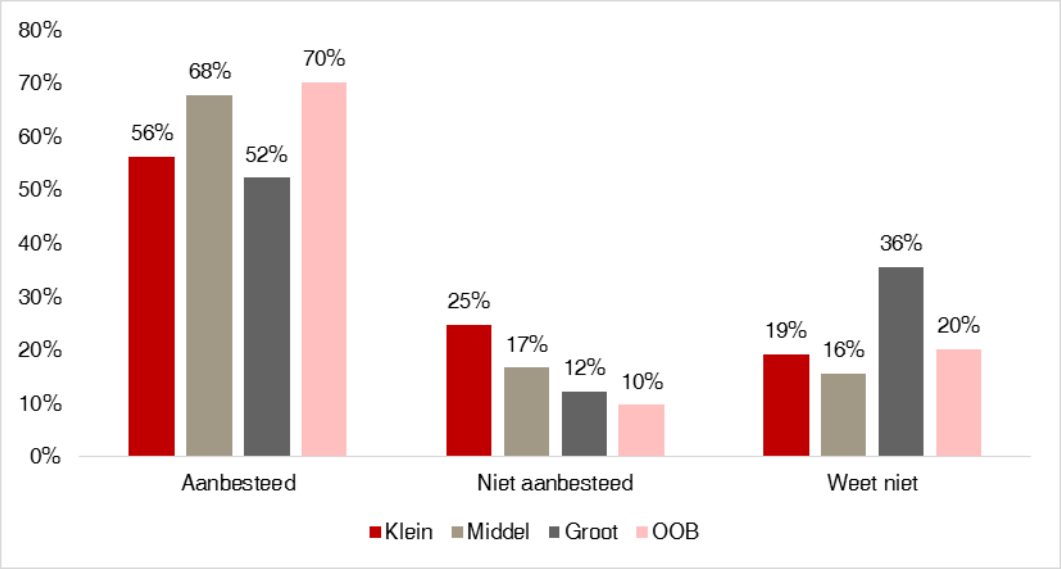

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A01 en C01 in Bijlage A. N = 73 voor kleine organisaties, n = 288 voor middelgrote organisaties, n = 90 voor grote organisaties, n = 124 voor OOB's. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Een kanttekening bij bovenstaande resultaten is dat een deel van de respondenten 'weet niet' heeft ingevuld, variërend tussen 16 procent bij middelgrote organisaties tot 36 procent bij grote organisaties. Dit impliceert dat *ten minste* 60 procent van alle organisaties de wettelijke controle heeft aanbesteed; het werkelijke aandeel kan oplopen tot 83 procent.

Het is voor de meeste bedrijven niet verplicht om van accountantsorganisatie te wisselen. Uit de enquête blijkt dat 39 procent van de organisaties meer dan één keer de accountantscontrole heeft aanbesteed en dat (veel) meer dan de helft over een periode van vijf jaar minstens eenmaal heeft aanbesteed. Op het eerste gezicht geeft dit geen aanwijzing dat de *intentie* om te rouleren tussen accountantsorganisaties laag zou zijn.

Figuur 5.3 laat zien dat de belangrijkste redenen om de wettelijke controle aan te besteden, zoals aangegeven door de te controleren ondernemingen, liggen in de hoge kosten van de vorige accountant en een verandering in de bedrijfsomvang of -situatie. Ontevredenheid over de kwaliteit van de vorige accountant wordt door 19 procent genoemd als belangrijke reden om de wettelijke controle opnieuw aan te besteden. Uit deze cijfers blijkt dat organisaties veel waarde hechten aan de prijs van de controle, maar daarnaast ook aangeven oog te hebben voor kwaliteit.

Figuur 5.3 Organisaties merken hoge kosten en verandering in bedrijfssituatie aan als belangrijke redenen om wettelijke controle opnieuw aan te besteden

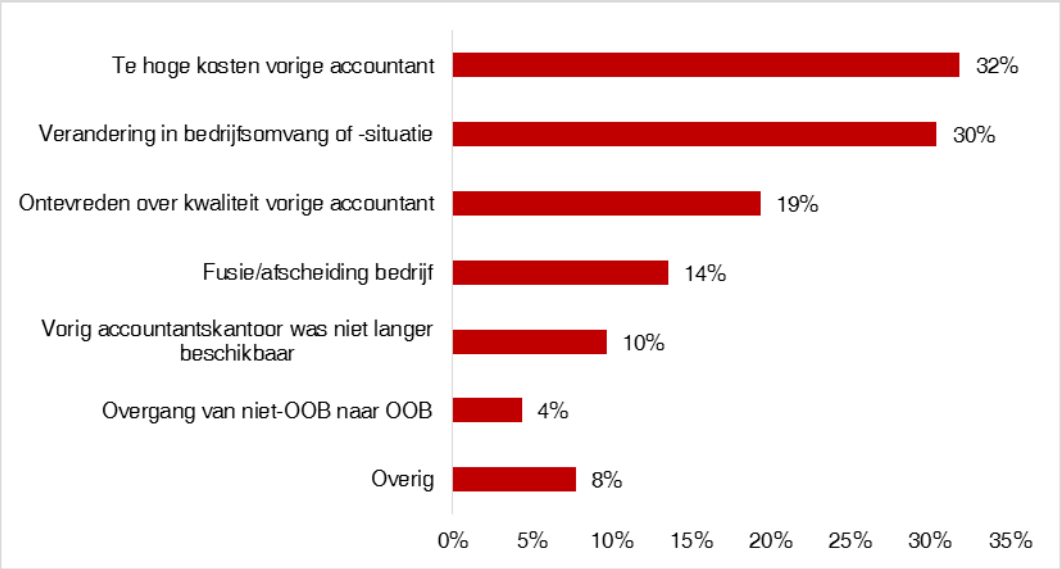

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01 en C07 in Bijlage A. N = 207. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Respondenten konden meerdere antwoorden geven, dus het totaal telt niet op tot honderd procent. Een deel van de respondenten gaf aan dat 'wettelijk verplichte roulatie' de belangrijkste reden was voor een aanbesteding, maar dit geldt alleen voor OOB's. De steekproef bevat alleen respondenten die in ieder geval één andere reden hebben opgegeven dan 'wettelijk verplichte roulatie'. Onder 'overig' worden initiatief van toezichthoudend orgaan, wens van aandeelhouders en beleid van organisatie genoemd. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Van de OOB's die de accountantscontrole hebben aanbesteed, noemt ongeveer de helft de wettelijk verplichte roulatie als belangrijke reden.[31] Verder geven ook OOB's aan dat de te hoge kosten (13 procent) en een verandering in de bedrijfsomvang of -situatie (16 procent) de belangrijkste redenen zijn om de wettelijke controle (opnieuw) aan te besteden.

Figuur 5.4 laat zien dat organisaties die de wettelijke controle aanbesteden in ongeveer 75 procent van de gevallen daarvoor meer dan één accountantskantoor uitnodigen. Het aandeel dat slechts één accountantskantoor uitnodigt bedraagt 15 procent.

[31] 37 procent van de *totale* respondenten geeft aan dat de wettelijk verplichte roulatie een belangrijke rol speelt bij de aanbesteding. De verplichte roulatie geldt evenwel alleen voor OOB's; de helft van de respondenten die wettelijk verplichte roulatie heeft genoemd, is geen OOB. Vanwege de onbetrouwbaarheid van dit antwoord is daarom alleen gekeken naar de rol van wettelijk verplichte roulatie bij OOB's.

Figuur 5.4 Driekwart van de organisaties nodigt meer dan één accountantskantoor uit bij aanbesteding van de accountantscontrole

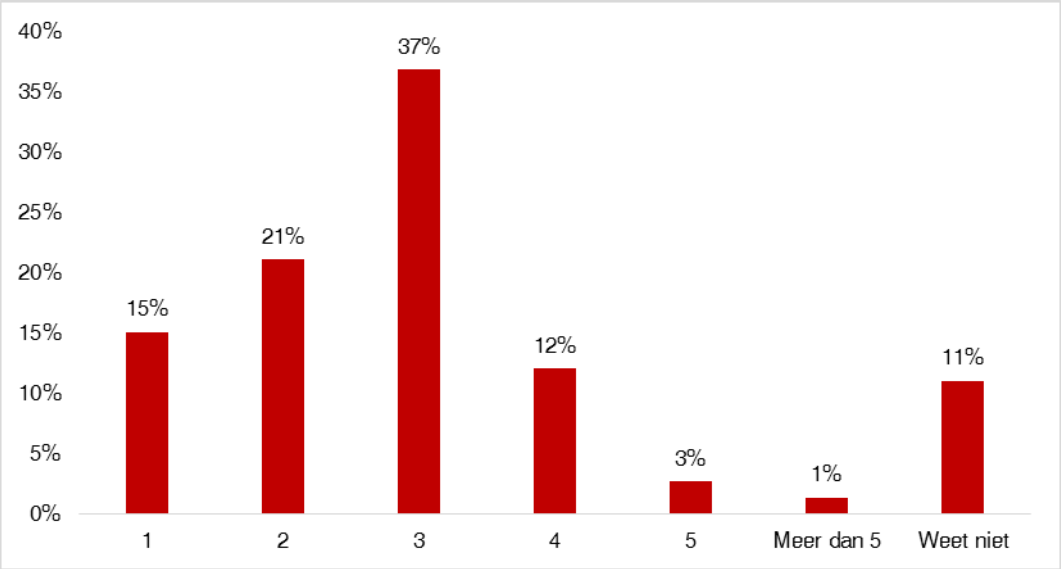

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01 en C02 in Bijlage A. N = 299. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 5.5 laat zien dat 65 procent van de organisaties bij de laatste aanbesteding ook de vorige accountantsorganisatie uitnodigt om een offerte in te dienen. 33 procent geeft aan dit niet te doen, omdat zij aangeven dit zelf niet te willen, omdat de accountantsorganisatie geen offerte wilde indienen of omdat het in strijd is met de wetgeving, wat vermoedelijk duidt op een aanbesteding bij een OOB na de invoering van de roulatieplicht.

Figuur 5.5 65 procent nodigt vorige accountantsorganisatie ook uit bij aanbesteding

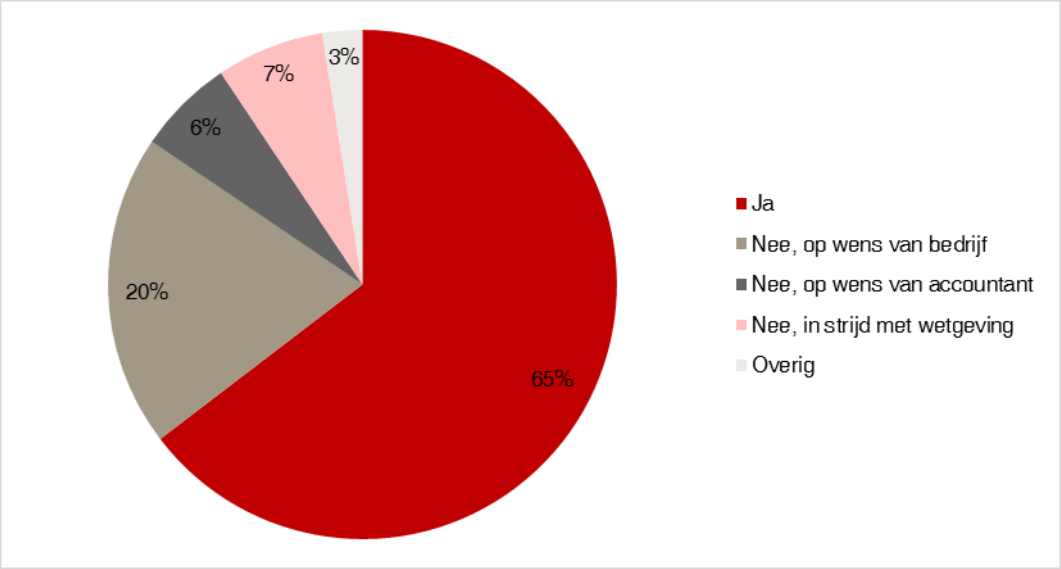

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01 en C03 in Bijlage A. N = 277. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Wisseling

Aanbestedingen leiden in ongeveer zeventig procent van de gevallen tot een wisseling van accountantskantoor. Zie Figuur 5.6. Aangezien zestig procent van de organisaties de wettelijke controle ten minste één keer heeft aanbesteed, betekent dit dat ruim veertig procent van de organisaties ten minste één keer is gewisseld van accountantsorganisatie sinds 2014. De helft van de organisaties die de accountantscontrole heeft aanbesteed is eenmaal gewisseld van accountantsorganisatie; een kwart heeft niet gewisseld. Gemiddeld verrichten accountantsorganisaties zes jaar achtereen de wettelijke controle bij een organisatie.[32]

Figuur 5.6 Aanbesteding van de wettelijke controle leidt in circa zeventig procent van de gevallen tot wisseling van accountant

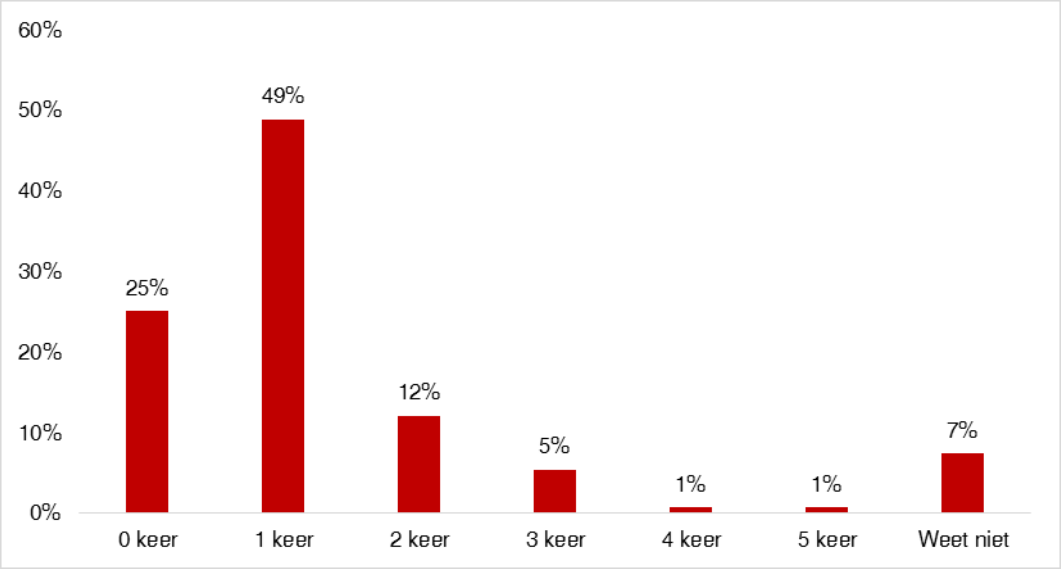

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01 en C11 in Bijlage A. N = 299. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. De grafiek geeft weer hoe vaak organisaties zijn gewisseld van accountantsorganisatie sinds 2014.

Bovenstaande cijfers wijzen erop dat er met enige regelmaat van accountantsorganisatie gewisseld wordt. Ter vergelijking, één op de vijf zakelijke postverzenders wisselde tussen 2010 en 2014 van postbedrijf (Baarsma et al., 2014). 14 procent van de bedrijven wisselde tussen 2005 en 2008 van aanbieder voor vaste telefonie. Voor internetdiensten was dit 18 procent. (Bekkers et al., 2008). Tot slot is 11 procent van de mkb-ondernemers tussen 2008 en 2010 gewisseld van bank (Nma, 2010). Alhoewel sectoren niet geheel vergelijkbaar zijn, geeft het wel aan dat een overstappercentage van 42 procent in vier jaar bij wettelijke controles relatief hoog is. Dit duidt eerder op concurrentie dan op marktmacht, maar merk hierbij wel op dat het wisselen van accountantskantoor op zichzelf niet bewijst dat er geen sprake is van samenspanning (zie verder hoofdstuk 6).

In de gevallen waarin de vorige accountantsorganisatie ook een offerte heeft ingediend, leidt dit bij 28 procent niet tot een wisseling en behoudt de vorige accountantsorganisatie dus de wettelijke

32 Gemiddelde berekend op basis van 365 organisaties. Dit gemiddelde houdt geen rekening met de leeftijd van de organisatie.

controle (zie Figuur 5.7). Dit betekent dat in ruim 65 procent van de gevallen de vorige accountantsorganisatie de aanbesteding verliest.[33]

Figuur 5.7 Vorig accountantskantoor verliest de aanbesteding bij twee derde van de gevallen

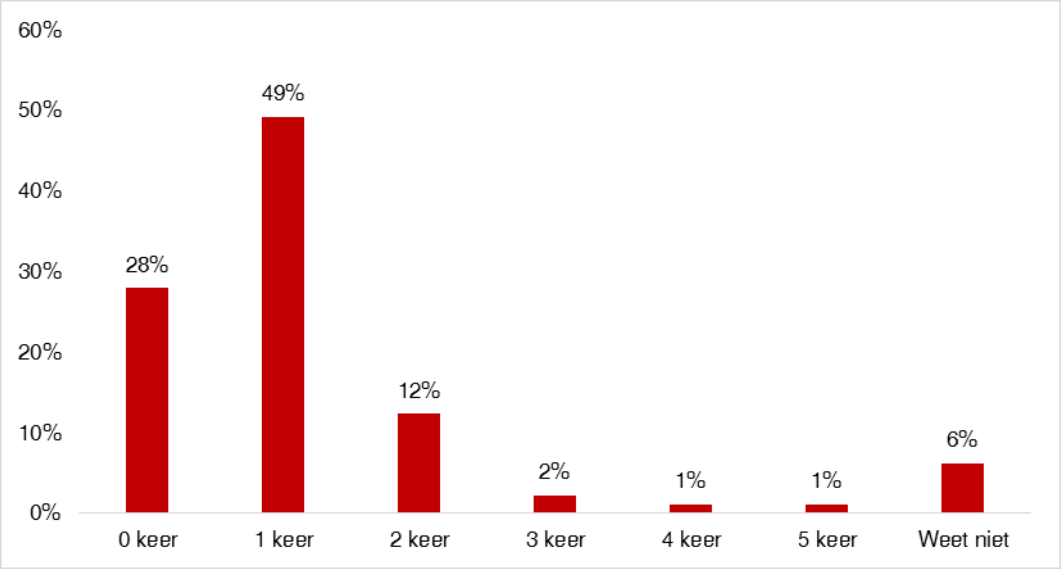

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01, C03 en C11 in Bijlage A. N = 179. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014 en die de vorige accountantsorganisaties ook hebben uitgenodigd om een offerte in te dienen. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. De grafiek geeft weer hoe vaak organisaties zijn gewisseld van accountantsorganisatie, indien ook de vorige accountantsorganisatie een offerte heeft ingediend.

Kleine organisaties wisselen minder vaak van accountantsorganisatie dan middelgrote en grote organisaties. Zie Figuur 5.8. Zo is 56 procent van de kleine organisaties ten minste eenmaal gewisseld van accountantsorganisaties, terwijl bij middelgrote en grote organisaties dit percentage op respectievelijk 71 procent en 68 procent ligt. Hier speelt een rol dat kleine organisaties over het algemeen geen OOB zijn en dus ook geen verplichte roulatie hebben, bij grote organisaties komt dit wel geregeld voor.

33 Verder is het mogelijk dat een organisatie meer dan één keer de wettelijke controle heeft aanbesteed en dat de vorige accountantsorganisatie de aanbesteding eenmaal heeft gewonnen, maar de andere keer niet. Op basis van de resultaten in de enquête kan daar geen uitspraak over worden gedaan.

Figuur 5.8 Kleine organisaties wisselen bij aanbesteding minder vaak van accountantskantoor dan middelgrote en grote organisaties

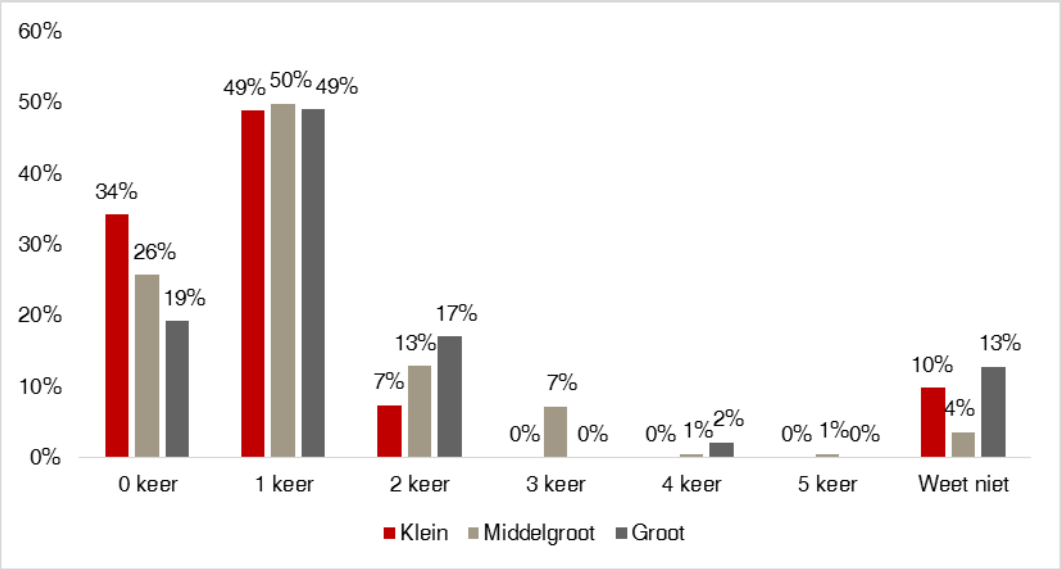

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A02, C01 en C11 in Bijlage A. N = 41 voor kleine organisaties, n = 195 voor middelgrote organisaties, n = 47 voor grote organisaties. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Selectie en benoeming

Voor het toezichthoudend orgaan van een organisatie is in de wet een rol weggelegd bij de selectie en benoeming van een accountantsorganisatie (zie hoofdstuk 3).[34] Over het algemeen heeft het toezichthoudend orgaan (indien aanwezig) inderdaad een rol bij de aanbestedingsprocedure. Zie Figuur 5.9. Bij ongeveer tachtig procent van de organisaties is het toezichthoudend orgaan enigszins tot volledig betrokken bij de *selectie* van een accountantsorganisatie; in ongeveer tien procent van de gevallen betreft dit volledige besluitname. Bij de definitieve *keuze* voor een accountantskantoor beschikt het toezichthoudend orgaan in ongeveer twintig procent van de gevallen over de volledige besluitname. De betrokkenheid van het toezichthoudend orgaan verschilt niet veel tussen kleine, middelgrote en grote organisaties (niet in de figuur weergegeven). Het toezichthoudend orgaan beschikt bij grote organisaties wel minder vaak over volledige besluitname dan bij kleine en middelgrote organisaties (gemiddeld 8 procent tegenover respectievelijk 15 en 13 procent). De conclusie is al met al dat toezichthoudende organen in ongeveer twee derde van de gevallen actief betrokken (zeer betrokken tot volledige besluitname) zijn bij het aanbestedingsproces.

[34] 65 procent van de organisaties die de accountantscontrole heeft aanbesteed beschikt in de steekproef van de enquête over een toezichthoudend orgaan, zie Figuur C.6 in Bijlage C. Dit aandeel is zelfs 83 procent bij grote organisaties. 61 procent van de middelgrote organisaties en 54 procent van de kleine organisaties beschikken over een toezichthoudend orgaan.

Figuur 5.9 Toezichthoudend orgaan in grote mate betrokken bij selectie accountantsorganisaties

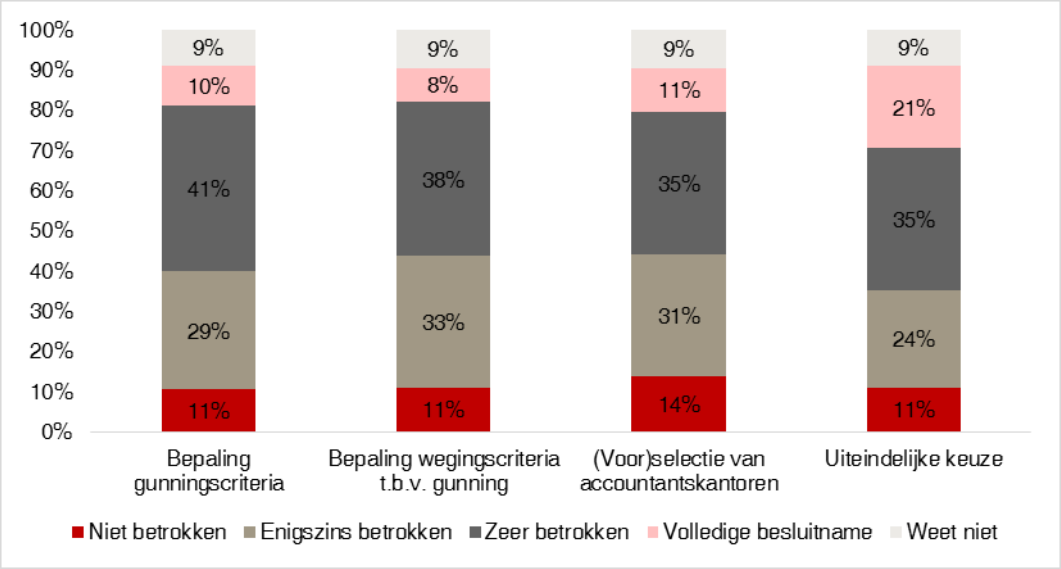

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01, C05 en C07 in Bijlage A. n = 190. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014 en een toezichthoudend orgaan hebben. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Specifiek voor OOB's met een toezichthoudend orgaan geldt dat voor negentig procent van de organisaties dit orgaan enigszins tot volledig betrokken is bij de selectie van een accountantsorganisatie (zie Figuur 5.10). Dit percentage ligt dus hoger dan bij de groep als geheel. De betrokkenheid is het grootst bij de bepaling van de gunningscriteria. Bij 13 procent beschikt het toezichthoudend orgaan over de volledige besluitname bij de uiteindelijke keuze voor een accountantskantoor. Dit is lager dan het gemiddelde van 21 procent bij de gehele populatie. Accountantsorganisaties beoordelen de betrokkenheid van het toezichthoudend orgaan bij OOB's gemiddeld als voldoende tot ruim voldoende, zie Figuur 3.7 in hoofdstuk 3.

Figuur 5.10 Hoge betrokkenheid van toezichthoudend orgaan bij OOB's tijdens aanbesteding wettelijke controle

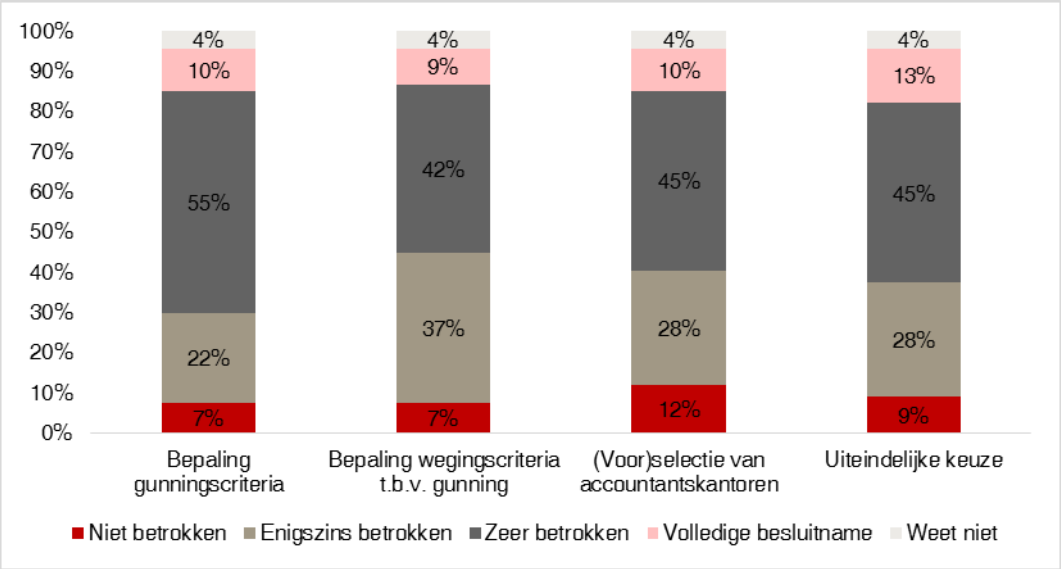

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A08, C01, C05 en C07 in Bijlage A. N = 67. De steekproef bevat OOB's die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014 en een toezichthoudend orgaan hebben. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Succespercentage aanbestedingen

Figuur 5.11 geeft de succespercentages van offertetrajecten zoals aangegeven door accountantsorganisaties in de gehouden enquête. Een derde van de accountantsorganisaties wint meer dan 60 procent van de offertes en een derde wint tussen de 41 en 60 procent van de offertes. Ruim een kwart verliest meer dan zestig procent van de aanbestedingen. Er is wel een verschil tussen OOB-accountantsorganisaties en niet-OOB-accountantsorganisaties (niet weergegeven in de figuur): niet-OOB-accountantsorganisaties lijken over het algemeen een hoger succespercentage te hebben dan OOB-accountantsorganisaties. Zo heeft ruim 40 procent van de OOB-accountantsorganisaties een succespercentage van 21 tot 40 procent, bij niet-OOB-accountantsorganisaties is dit slechts 23 procent.

Stibbe (2019) onderzoekt in opdracht van de Big Four de concurrentie bij wettelijke OOB-controles. De kernvraag is of de Big Four, ondanks hun hoge gezamenlijke marktdeel, concurrentiedruk ervaren in het OOB-segment.[35] Stibbe (2019) concludeert dat er een relatief hoge mate van concurrentie is bij aanbesteding, vaak dienen meerdere accountantsorganisaties een offerte in. Na het verlenen van het contract is er echter maar beperkte concurrentie. Overeenkomsten worden in het algemeen niet voor het verstrijken van de contractperiode (maximaal 10 jaar) opengebroken.

[35] De invloed van het al dan niet uitvoeren van adviesdiensten op de mate van concurrentie is daarbij niet onderzocht.

Figuur 5.11 Twee derde van accountantsorganisaties wint merendeel van offertes

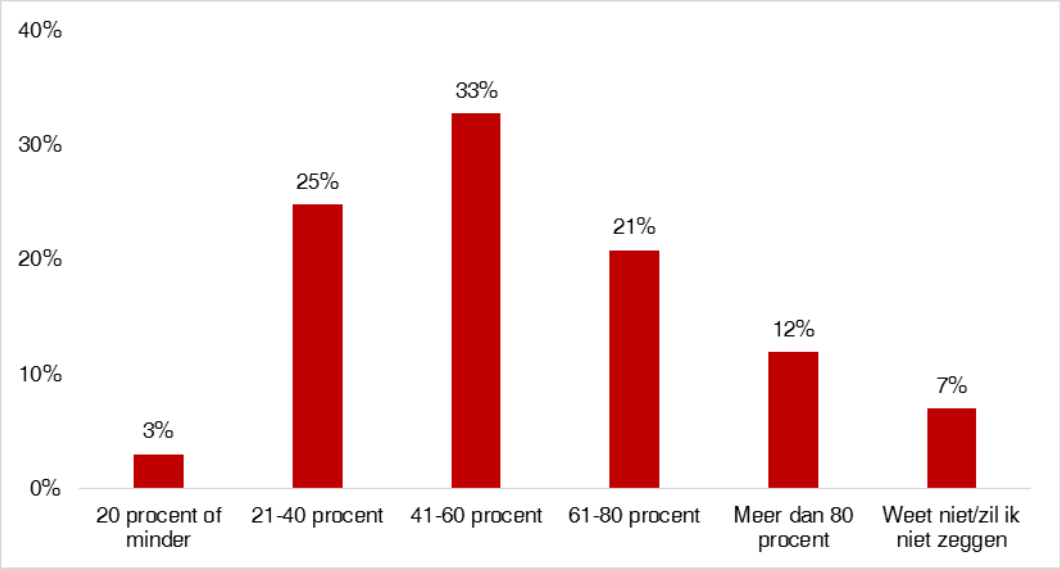

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 50 in Bijlage B. N = 101. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Tabel 5.1 geeft de kosten van een gemiddelde offerte zoals aangegeven door accountantsorganisaties in de enquête, voor het totaal en opgesplitst naar OOB- en niet-OOB-organisaties. Het totaal geeft aan dat kosten van offertes beperkt lijken (meer dan tachtig procent geeft aan dat offertes gemiddeld genomen tot vijfduizend euro aan arbeidskosten betekenen), maar bij meer dan de helft van de OOB-organisaties ligt dit boven de tienduizend euro. Stibbe (2019) beschrijft dat de aanbestedingsperiode (concurrentieperiode) vrij lang kan zijn, tot twee jaar. Kosten van offertetrajecten zouden (op basis van anekdotisch bewijsmateriaal) dan ook vrij hoog zijn. Dit zou accountantsorganisaties ervan weerhouden een offerte in te dienen 'voor de vorm'.

Tabel 5.1 Kosten per offerte

Totale kosten per gemiddelde offerte	Totaal	OOB-accountantsorganisaties	Niet-OOB-accountantsorganisaties
Minder dan € 2.000	40%	0%	43%
€ 2.001 tot € 5.000	44%	43%	44%
€ 5.001 tot € 10.000	2%	0%	2%
Meer dan € 10.000	11%	57%	7%
Weet ik niet/ wil ik niet zeggen	4%	0%	4%

Bron: SEO Economisch onderzoek op basis van vraag 1 en vraag 49 in Bijlage B. N = 101 voor totaal, n = 7 voor OOB-accountantsorganisaties en N = 94 voor niet-OOB-accountantsorganisaties. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Samenvatting

Er is een relatief hoge mate van roulatie in de markt voor wettelijke controles. Zo heeft zestig procent van de organisaties in de steekproef van de enquête sinds 2014 ten minste één keer de accountantscontrole aanbesteed. Ongeveer 75 procent nodigt daarvoor meer dan één accountantsorganisatie uit en ongeveer 70 procent van de aanbestedingen leidt tot een wisseling van accountantskantoor. In totaal heeft ruim veertig procent van de organisaties sinds 2014 ten minste één keer gewisseld van accountantsorganisatie. Dit duidt erop dat accountantsorganisaties

niet zonder meer hun klantenportfolio kunnen behouden. De te controleren ondernemingen geven hierbij aan dat de te hoge kosten of een veranderde bedrijfssituatie de belangrijkste redenen zijn om de wettelijke controle (opnieuw) aan te besteden. Bij OOB's speelt de wettelijk verplichte roulatie een belangrijke rol. Over het algemeen is het toezichthoudend orgaan in hoge mate betrokken bij de aanbestedingsprocedure en de uiteindelijke keuze voor een accountantsorganisatie.

5.2 Keuze voor een accountantsorganisatie

Factoren die een rol spelen bij de keuze

Uit de gehouden bedrijvenenquête volgt dat de verwachte kwaliteit van de controle de belangrijkste factor is bij de keuze voor een accountantsorganisatie, gevolgd door de verwachte kosten van de controle. Zie Figuur 5.12. De reputatie van het accountantskantoor en de affiniteit met de sector worden ook als redelijk belangrijk gezien. Zowel de chemie tussen de accountant en het managementteam als eventuele eerdere samenwerkingen zijn minder belangrijk. Hieruit blijkt dat respondenten aangeven dat hun organisaties vooral voor kwaliteit kiezen, maar tegelijkertijd wel sterk rekening houden met de kosten die daaraan zijn verbonden. De relevantie van factoren verschilt nagenoeg niet tussen kleine, middelgrote en grote organisaties. Ook voor alle typen organisaties (klein, middelgroot en groot) zijn verwachte kwaliteit en verwachte kosten het meest belangrijk. Bij OOB's komt de affiniteit van het accountantskantoor met de sector op de derde plek. Gezien deze uitkomsten ligt het voor de hand dat accountantsorganisaties zowel concurreren op kwaliteit als op kosten. Deze concurrentie zou vervolgens moeten leiden tot een hogere kwaliteit en lagere kosten. Organisaties moeten dan wel voldoende te kiezen hebben; zie hierna.

Uit de enquête gehouden onder accountantsorganisaties blijkt dat *hun* perceptie van belangrijke factoren bij gecontroleerde organisaties enigszins verschilt van die van de gecontroleerde organisaties zelf.[36] Naar hun ervaringen kijken organisaties in het mkb meer naar de kosten van wettelijke controles dan naar de kwaliteit (zestig om veertig). Bij OOB's en provincies en gemeenten ligt de perceptie meer in lijn met die van de gecontroleerde organisatie zelf (kwaliteit iets belangrijker dan prijs). Bij grootbedrijven is de perceptie van accountantsorganisaties ongeveer een gelijke verdeling tussen kwaliteit en prijs.

[36] Zie vraag 16, 35, 34 en 44 in Bijlage B.

Figuur 5.12 Verwachte kwaliteit en verwachte kosten belangrijkste factoren bij keuze voor een accountantskantoor

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01 en C08 in Bijlage A. N = 299. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Gemiddeld aantal punten van de honderd punten. Onder 'overig' worden snelheid, invloed van de aandeelhouder, ervaring controleteam, referenties, ervaringen moederbedrijf, gunfactor voor kleiner kantoor en gevoel genoemd. Een deel geeft aan niet te weten wat de belangrijke factoren waren. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Keuzemogelijkheden

Ruim de helft van de organisaties die de wettelijke controle heeft aanbesteed, ervaart volgens de bedrijvenenquête voldoende keuze bij de selectie van een accountantsorganisatie en een kleine tien procent ervaart ruime keuze. Zie Figuur 5.13. Een derde van de respondenten geeft echter aan dat de organisatie onvoldoende keuze ervaart bij de selectie van een nieuw accountantskantoor. Keuzegebrek lijkt voor twee derde van de organisaties dus geen probleem, maar voor een derde juist wel.

Figuur 5.13 Een derde van de organisaties ervaart onvoldoende keuze bij aanbesteding

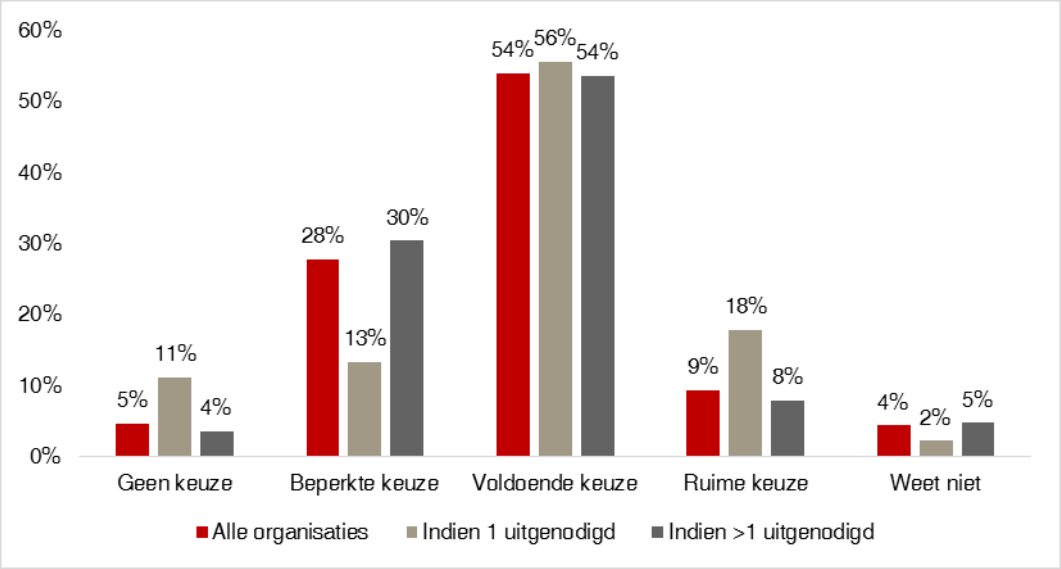

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01 en C09 in Bijlage A. N = 299 voor alle organisaties, n = 45 voor organisaties die één accountantsorganisatie hebben uitgenodigd, n = 254 voor organisaties die meer dan één accountantsorganisatie hebben uitgenodigd. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Organisaties die slechts één accountantskantoor hebben uitgenodigd om een offerte in te dienen geven zowel aan vaker ruime keuze te hebben, minder vaak beperkte keuze te hebben en vaker geen keuze te hebben dan organisaties die meerdere accountantskantoren hebben uitgenodigd. Hieruit volgt derhalve geen eenduidige conclusie.

Kleine organisaties ervaren minder keuzemogelijkheden dan middelgrote en grote organisaties. Zie Figuur 5.14. Bijna 45 procent van de kleine organisaties geeft aan geen of beperkte keuze te hebben, tegenover ongeveer 30 procent bij middelgrote en grote organisaties. Middelgrote organisaties ervaren de meeste keuzevrijheid.

Figuur 5.14 Met name kleine organisaties ervaren beperkte keuzemogelijkheid bij aanbesteding

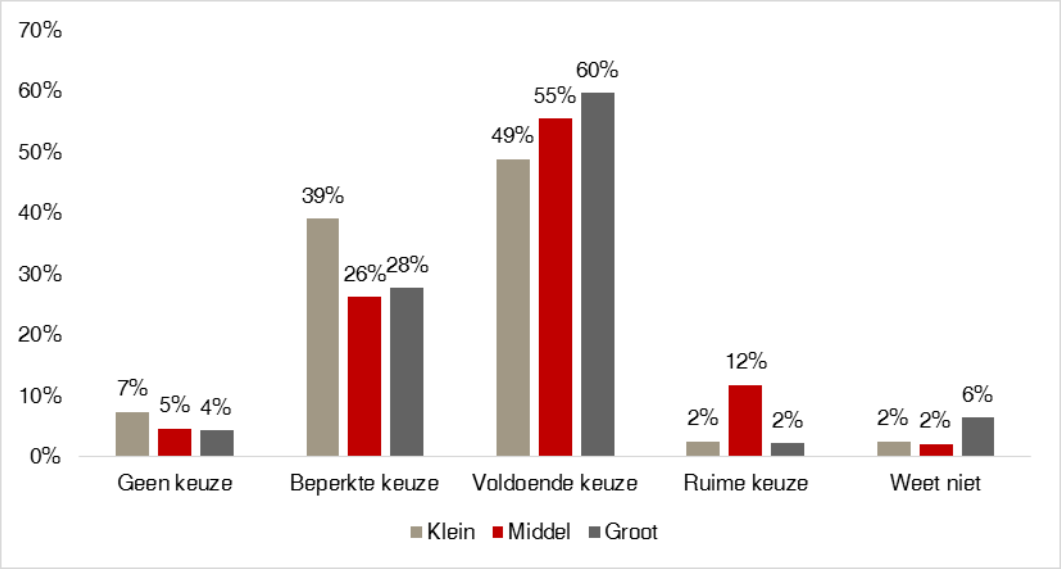

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A02, C01 en C09 in Bijlage A. N = 41 voor kleine organisaties, n = 195 voor middelgrote organisaties, n = 47 voor grote organisaties. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Specifiek bij OOB's die de wettelijke controle hebben aanbesteed, ervaart veertig procent geen of beperkte keuze bij de aanbesteding (zie Figuur 5.15). Dit ligt dus iets hoger dan bij de groep als geheel. Ongeveer 45 procent ervaart voldoende keuze en 11 procent geeft aan een ruime keuze te hebben bij de aanbesteding. Mogelijk hangen beperktere keuzemogelijkheden samen met de daling in het aantal oOOB-accountantsorganisaties of met regelgeving. Bij een nieuwe aanbesteding van de wettelijke controle kan de vorige accountantsorganisatie geen offerte indienen en indien een andere accountantsorganisatie adviesdiensten levert, vallen er twee accountantsorganisaties af en dan blijven er (maximaal) zeven opties over.[37] Overigens blijkt uit onderzoek dat de wettelijke roulatieplicht niet leidt tot een lagere drempel voor oOOB-accountantsorganisaties om wettelijke OOB-controles te gaan uitvoeren (Hijink, De Jong & In 't Veld, 2018).

[37] Voorbeeld voor 2017. Met de uittreding van Grant Thornton, accon avm en Baker Tilly blijven er vier opties over.

Figuur 5.15 Veertig procent van de OOB's heeft onvoldoende keuze bij aanbesteding

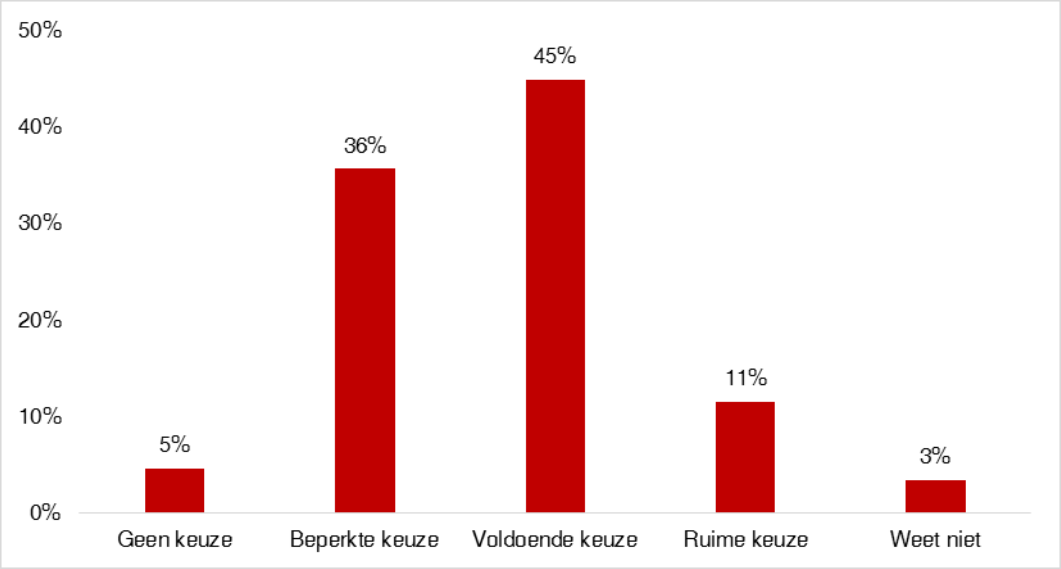

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A08, C01 en C09 in Bijlage A. N = 87. De steekproef bevat OOB's die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Uit de onder accountantsorganisaties gehouden enquête blijkt dat het vaak niet in hun strategie past om een OOB-vergunning te hebben. Zie Figuur 5.16, die de redenen aangeeft waarom accountantsorganisaties geen wettelijke OOB-controles uitvoeren. Daarnaast geeft ruim veertig procent aan dat zij te weinig capaciteit hebben om OOB-controles uit te voeren en daarom ook geen OOB-vergunning hebben aangevraagd. De complexiteit en het gebrek aan expertise spelen ook een belangrijke rol. Het verrichten van wettelijke OOB-controles zou overigens wel een commercieel aantrekkelijke markt kunnen zijn: slechts vier procent geeft aan dat een lage winstmarge in die markt een drempel tot toetreding is. Uit de antwoorden op de open vragen blijkt dat toetreding tot de OOB-markt voor accountantsorganisaties aantrekkelijker zou worden indien de kosten die gemaakt moeten worden om aan de vereisten van een OOB-vergunning te voldoen lager zouden zijn. Ook geven accountantsorganisaties aan dat wettelijke controles bij OOB's en niet-OOB's dusdanig verschillen dat je je als accountantsorganisatie moet specialiseren in één van de twee. Ten slotte merken respondenten op dat er een verschil is tussen kleine en grote OOB's. Door sommige respondenten in de enquête onder accountantsorganisaties wordt aangegeven dat de drempel tot toetreding zou kunnen worden verminderen door in het toezichtregime onderscheid te maken naar kleinere en grotere OOB's.

Figuur 5.16 Veel accountantsorganisaties hebben geen OOB-vergunning omdat dat niet bij de strategie past

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 1 en 37 in Bijlage B. N = 83. Aandelen tellen niet op tot honderd procent omdat respondenten meerdere antwoorden konden geven. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Onderscheid makend naar de verschillende sectoren, lijken provincies en gemeenten over minder keuzemogelijkheden voor accountantsorganisaties te beschikken dan organisaties in andere sectoren. Zie Figuur 5.17. 52 procent van de provincies en gemeenten heeft geen of beperkte keuze bij de selectie van een nieuw accountantskantoor, tegenover 32 procent in andere sectoren. Ook geeft 47 procent aan voldoende of ruime keuze te hebben, beduidend lager dan de 67 procent in andere sectoren. Het aandeel met onvoldoende keuze en voldoende keuze is bij provincies en gemeenten ongeveer in evenwicht, maar in overige sectoren is het aandeel met voldoende keuze veel hoger. Dit onderstreept dat provincies/gemeenten een specifieke deelmarkt vormen (zie hoofdstuk 4).

Figuur 5.17 Keuzegebrek is groter probleem bij provincies en gemeenten

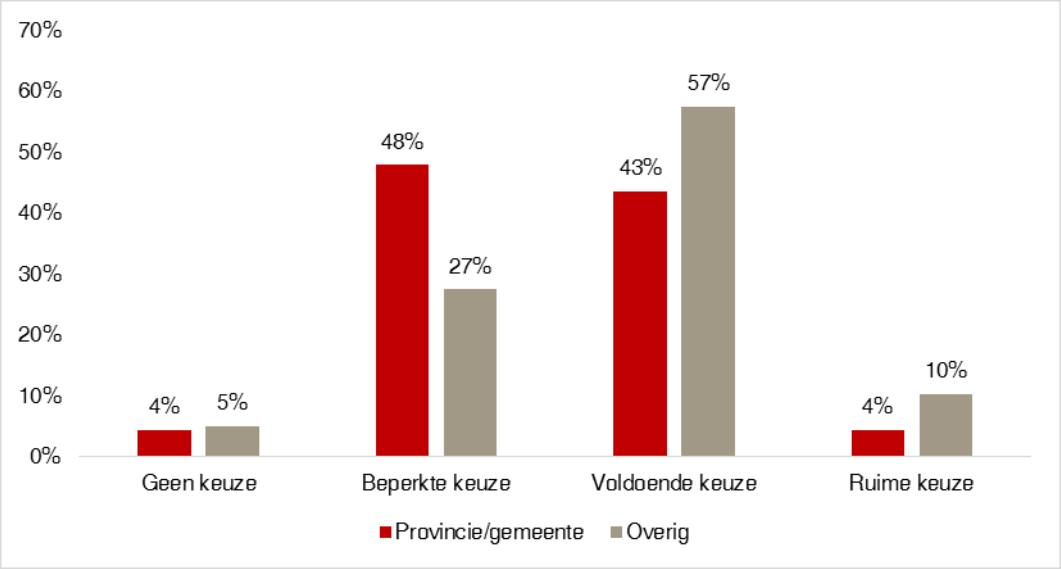

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A05, C01 en C09 in Bijlage A. N = 23 voor provincie/gemeente, n = 263 voor overige sectoren. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Met name de Big Four-accountantsorganisaties trekken zich terug van de gemeenten, terwijl oOOB-accountantsorganisaties hun marktaandeel hebben zien groeien (Accountant, 2018). Daarnaast zijn kleinere accountantsorganisaties toegetreden tot de markt voor controles bij gemeenten en provincies. Enkele accountantsorganisaties hebben zich er zelfs in gespecialiseerd. Desondanks laat een enquête onder gemeenten zien dat twintig procent vreest de komende jaren moeilijk of geen accountantskantoor te kunnen vinden (Accountant, 2018). De beschikbaarheid van accountants is al met al een groter knelpunt bij provincies en gemeenten bij de aanbesteding van de wettelijke controle dan in andere sectoren.

Figuur 5.18 geeft aan dat uit de enquête gehouden onder accountantsorganisaties blijkt dat als deze geen wettelijke controles verrichten bij gemeenten en provincies, een gebrek aan expertise in de markt met afstand de belangrijkste drempel is. Daarnaast geeft meer dan de helft aan dat het ook niet past bij de strategie van de accountantsorganisatie. Gebrek aan capaciteit of complexiteit van de wettelijke controles spelen ieder bij ongeveer twintig procent van de accountantsorganisaties een rol. Een kwart geeft aan dat zij geen uitnodiging tot inschrijving ontvangen en daarom ook niet actief zijn in deze markt. Een deel noemt ook als toelichting waarom zij niet actief zijn in deze markt dat de eisen bij de aanbesteding soms te hoog zijn, bijvoorbeeld dat een accountantsorganisatie al controles moet uitvoeren bij andere gemeenten om in aanmerking te komen voor de aanbesteding. Daarnaast vereisen wettelijke controles bij gemeenten en provincies ook specifieke kennis die niet eenvoudig opgedaan kan worden als men nog geen ervaring heeft op die markt. Accountantsorganisaties geven vervolgens aan dat bij lagere eisen en betere vergoedingen de markt aantrekkelijker zou kunnen worden. Verder wordt een *joint audit* als optie genoemd, zodat ook kleinere accountantsorganisaties de kans krijgen ervaring in deze markt op te bouwen.

Figuur 5.18 Geen expertise met controles bij gemeenten en/of provincies belangrijkste reden voor accountantsorganisaties om niet actief te zijn

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 12 en 18 in Bijlage B. N = 95. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Knelpunten in de keuze

In de gehouden bedrijvenenquête is tevens gevraagd naar de knelpunten bij de keuze voor een accountantsorganisatie. Het belangrijkste knelpunt dat bijdraagt aan onvoldoende keuze bij zowel kleine, middelgrote als grote organisaties is de verwachte kwaliteit van de controle. Zie Figuur 5.19. Dit draagt voor een kwart bij aan het keuzegebrek (bij OOB's dertig procent). Kwaliteit van de wettelijke controle staat volgens eigen zeggen hoog in het vaandel bij de gecontroleerde organisaties (Figuur 5.12), maar zij ervaren dus niet altijd voldoende keuze op dit vlak. Daarnaast wordt een gebrek aan affiniteit van accountantskantoren met de sector van de organisatie als knelpunt in de keuze genoemd. Organisaties gaven in de enquête aan dat goede kennis van de sector onmisbaar is voor een goede relatie tussen de accountantsorganisatie en de gecontroleerde organisaties. Kennis van de sector is essentieel om de bedrijfsvoering te begrijpen en daar bij de controle rekening mee te houden. Dit verstevigt het argument dat bepaalde sectoren een aparte deelmarkt vormen (zie hoofdstuk 4), aangezien er sectorspecifieke kennis nodig is om een controle van hoge kwaliteit te kunnen leveren. Dit verklaart ook mede de mate van specialisatie in bepaalde sectoren. Bij de wettelijke roulatieplicht voor OOB's blijkt dat de nieuwe accountantsorganisatie soms minder affiniteit heeft met de sector dan de vorige accountantsorganisatie, wat een negatief effect op de kwaliteit zou kunnen hebben (Hijink et al., 2018). Op de derde plek van factoren die bijdragen aan onvoldoende keuze uit accountantsorganisaties die de controle uitvoeren staan de (verwachte) kosten. Deze resultaten gelden voor zowel kleine, middelgrote als grote organisaties.

Figuur 5.19 Verwachte kwaliteit en affiniteit met sector grootste knelpunten bij keuze accountantskantoor

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag C01, C09 en C10 in Bijlage A. N = 97. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014 en geen of beperkte keuze hadden. Gemiddeld aantal punten van de honderd punten indien respondenten hebben aangegeven onvoldoende keuze te hebben. Onder 'overig' worden snelheid, invloed van de aandeelhouder, ervaring controleteam, referenties, ervaringen moederbedrijf, gunfactor voor kleiner kantoor en gevoel genoemd. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Specifiek bij provincies en gemeenten draagt een gebrek aan affiniteit met de sector voor 40 procent bij aan onvoldoende keuze uit accountantsorganisaties, terwijl dit bij overige sectoren slechts 17 procent is (zie Figuur 5.20). Knelpunten met betrekking tot verwachte kwaliteit en verwachte kosten wegen ongeveer even zwaar voor gemeenten en provincies als voor organisaties in andere sectoren.

Ongeveer een derde van de geënquêteerde accountantsorganisaties is het enigszins eens of eens met de stelling dat volgens de gecontroleerde organisaties een goedkeurende verklaring gelijk staat aan kwaliteit, hoewel er verschillen zijn waar te nemen tussen de segmenten. Zie Figuur 5.21. Enkele accountantsorganisaties geven aan dat provincies en gemeenten minder waarde hechten aan de wettelijke controle en dat zij kwaliteit vooral zien als een goedkeurende verklaring, maar andere accountantsorganisaties herkennen dit niet. Provincies en gemeenten geven aan dat accountantsorganisaties minder begrip hebben voor hun sector. Het lijkt erop dat er wederzijds minder begrip is tussen accountantsorganisaties enerzijds en provincies en gemeenten anderzijds.

Figuur 5.20 Gebrek aan affiniteit met sector grootste knelpunt bij provincies en gemeenten

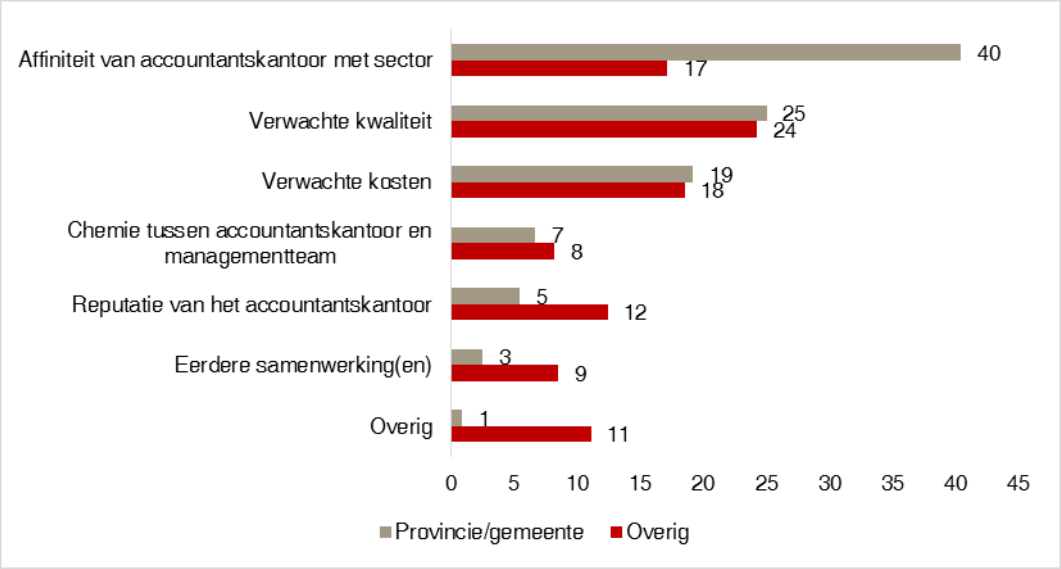

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van A05, C01, C09 en C10 in Bijlage A. N = 12 voor provincie/gemeente en n = 85 voor overig. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014 en geen of beperkte keuze hadden. Gemiddeld aantal punten van de honderd punten indien respondenten hebben aangegeven onvoldoende keuze te hebben. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 5.21 Een derde van de accountantsorganisaties is het enigszins eens tot eens met de stelling dat voor te controleren organisaties kwaliteit gelijk staat aan een goedkeurende verklaring

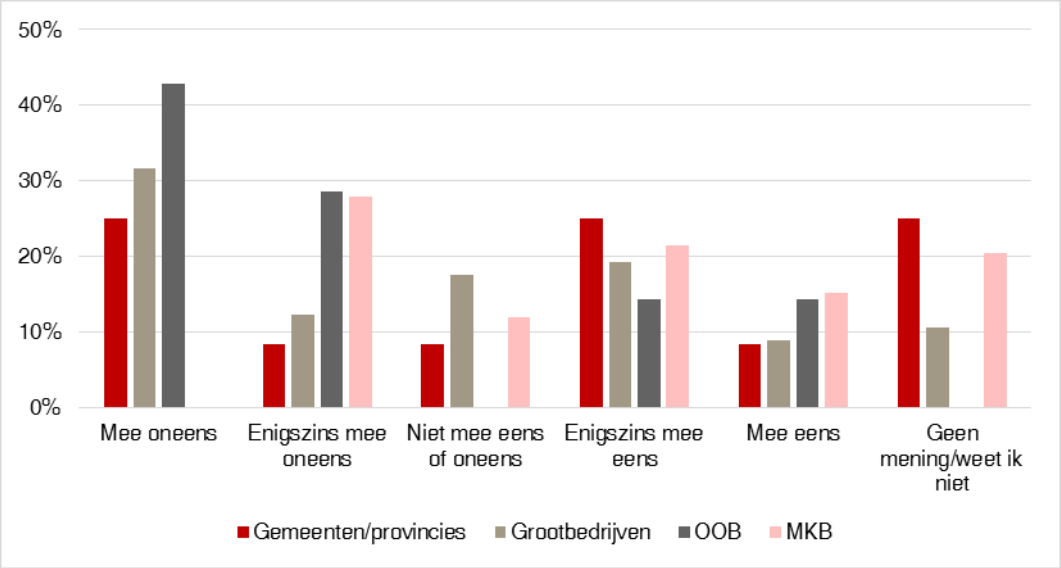

Bron: SEO Economisch Onderzoek, op basis van 1, 12, 19, 21, 29, 38, 40 en 47 in Bijlage B. N = 12 voor gemeenten/provincies, n = 57 voor grootbedrijven, n = 7 voor OOB en n = 93 voor MKB. Stelling in de enquête is: “Voor de te controleren organisaties staat controlekwaliteit gelijk aan een goedkeurende verklaring.”

Samenvatting
De nadere analyse in deze paragraaf wijst uit dat het gebrek aan keuzemogelijkheden een groter probleem kan zijn dan de resultaten in paragraaf 5.1 suggereren. Alhoewel relatief veel organisaties van accountantskantoor wisselen en ook meerdere accountantskantoren uitnodigen bij de aanbesteding, geeft een derde van de organisaties toch aan onvoldoende keuze te ervaren bij de aanbesteding. Ongeveer 65 procent van het gebrek aan keuzemogelijkheid komt voort uit onvoldoende keuze uit accountantsorganisaties die voldoen aan de verwachtingen omtrent kwaliteit en kosten en tevens affiniteit hebben met de sector. Het gebrek aan keuzemogelijkheid is groter bij kleine organisaties en bij provincies en gemeenten. Deze resultaten kunnen duiden op de aanwezigheid van marktfalen. Accountantsorganisaties geven aan niet op bepaalde markten te opereren omdat ze geen expertise hebben, omdat het niet past bij de strategie en dat er soms onvoldoende capaciteit en te hoge eisen zijn om de deelmarkt aantrekkelijk te maken. Ongeveer een derde van de geënquêteerde accountantsorganisaties is het enigszins eens of eens met de stelling dat volgens de gecontroleerde organisaties een goedkeurende verklaring gelijk staat aan kwaliteit, hoewel er verschillen zijn waar te nemen tussen de segmenten.

5.3 Kwaliteit van wettelijke controles

Tevredenheid met huidige accountant
Uit de uitgevoerde bedrijvenenquête blijkt dat organisatie in bijna driekwart van de gevallen enigszins tot zeer tevreden zijn over de kwaliteit van de wettelijke controles (zie Figuur 5.22).[38] Het deel dat aangeeft tevreden of zeer tevreden te zijn is meer dan vijftig procent. Slechts acht procent is enigszins tot zeer ontevreden over de kwaliteit. Dat een derde van de organisaties keuzebeperkingen ervaart bij de selectie van een accountantskantoor (zie vorige paragraaf), vertaalt zich dus niet sterk in de waarderingen voor kwaliteit.

Als motivatie voor het tevredenheidscijfer geven respondenten aan dat een wettelijke controle door een accountantskantoor met een onervaren team, zonder kennis van de sector, zonder zicht op de praktijk en met gebrekkige communicatie over het algemeen niet goed scoort. Een vaak genoemde reden voor een hoog tevredenheidscijfer is kennis van de sector waarin de organisatie actief is. Daarnaast worden goede service, goede samenwerking, transparantie, klik met het auditteam, een stabiel auditteam en affiniteit met de processen van de organisatie ook gewaardeerd.

[38] Aangezien in de enquête geen definitie van kwaliteit is gegeven, kunnen perspectieven op kwaliteit verschillen tussen respondenten.

Figuur 5.22 Driekwart van organisaties tevreden over kwaliteit van wettelijke controle

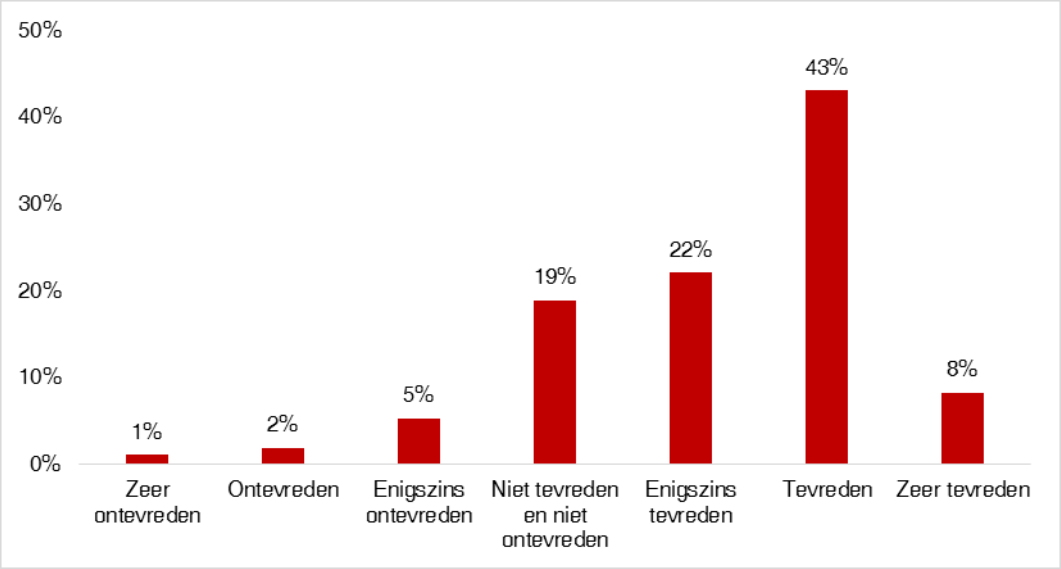

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag D01 in Bijlage A. N = 500. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Er is nagenoeg geen verschil tussen kleine, middelgrote en grote organisaties met betrekking tot de tevredenheid over de kwaliteit van wettelijke controles. De verschillen tussen Big Four, Next Five en andere accountantsorganisaties zijn niet eenduidig en niet groot (zie Figuur 5.23). 83 procent van de OOB's is enigszins tot zeer tevreden over de kwaliteit van de wettelijke controles, wat hoger is dan de groep als geheel (zie Figuur 5.24). Ten slotte zijn provincies en gemeenten in ongeveer even hoge mate tevreden over de kwaliteit als organisaties in andere sectoren. Dit ondanks grotere ervaren beperkingen bij de keuze van accountantsorganisatie (zie vorige paragraaf).

Figuur 5.23 Organisaties meer tevreden over wettelijke controles door niet-OOB-accountantsorganisaties

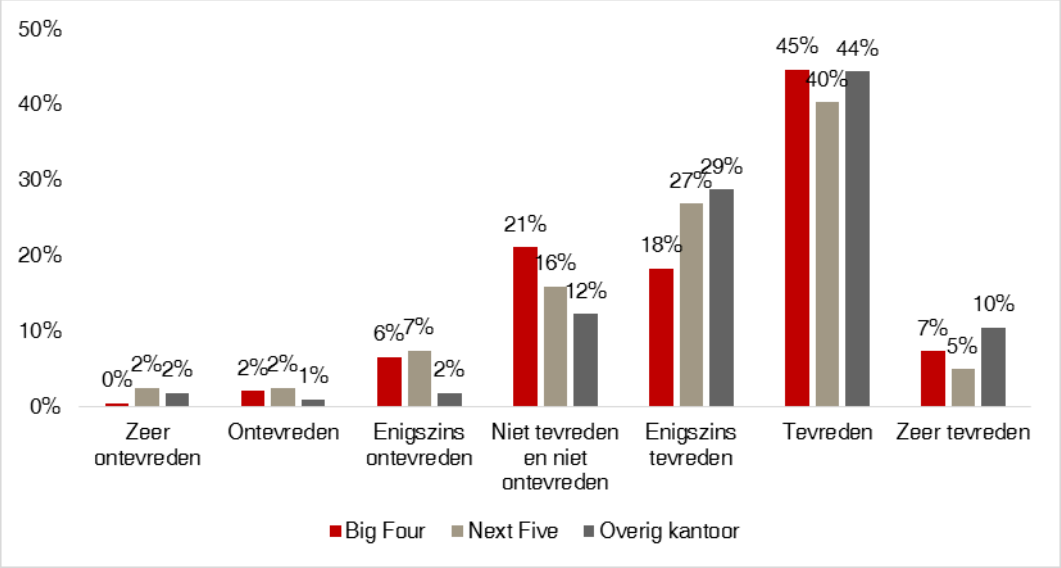

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag B01 en D01 in Bijlage A. N = 247 voor Big Four, n = 82 voor Next Five, n = 115 voor overige kantoren. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 5.24 83 procent van OOB's is enigszins tot zeer tevreden over kwaliteit wettelijke controle

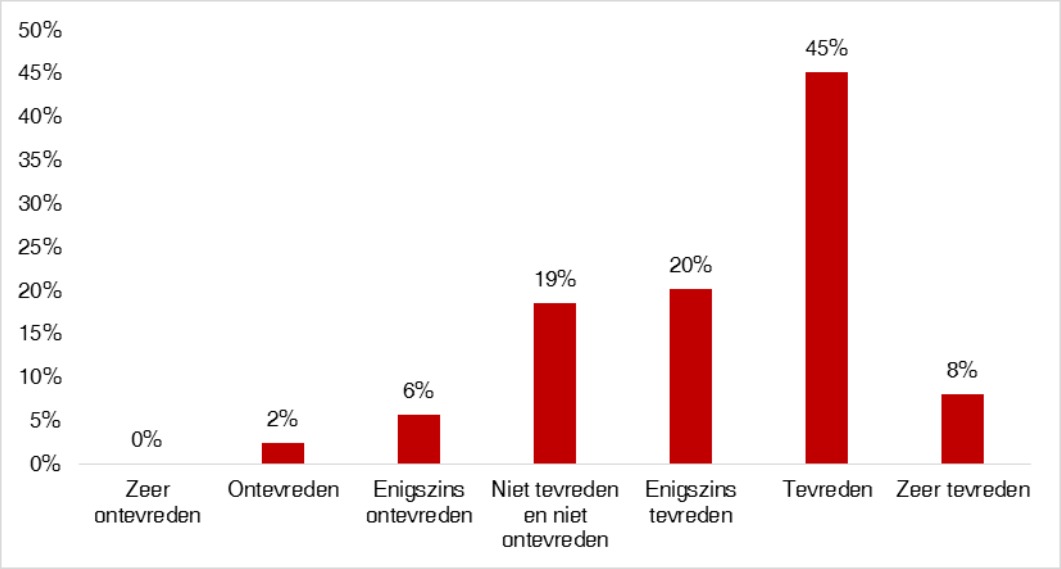

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van A08 en D01 in Bijlage A, n = 124. De steekproef bevat alle OOB's in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Prijs-kwaliteitbeoordeling

Ongeveer 75 procent van de respondenten in de gehouden bedrijvenenquête geeft het huidige accountantskantoor een redelijke tot zeer goede beoordeling op het gebied van kwaliteit, reputatie, oog voor bedrijfsbelangen, vertrouwensrelatie en affiniteit met de sector. Zie Figuur 5.25. De beoordeling van accountantsorganisaties op kwaliteit komt overeen met de tevredenheid over de kwaliteit van wettelijke controles in Figuur 5.22. Organisaties zijn over het algemeen iets minder tevreden over de prijs-kwaliteitverhouding, maar nog steeds geeft 43 procent een goede tot zeer goede beoordeling. Voor ongeveer alle aspecten geldt dat tussen de 10 en 15 procent een neutrale beoordeling geeft en minder dan 10 procent een negatieve beoordeling. De resultaten verschillen niet wezenlijk tussen typen accountantsorganisaties. Slechts drie procent van de organisaties bij een Big Four-kantoor is ontevreden over de vertrouwensrelatie, tegenover tien procent bij de overige accountantskantoren. Daarentegen zijn organisaties over het algemeen iets positiever over de prijs-kwaliteitverhoudingen bij de Next Five en overige kantoren dan bij de Big Four, maar ook bij de Big Four is 64 procent redelijk tot zeer tevreden. De resultaten tussen kleine, middelgrote en grote organisaties verschillen niet wezenlijk. Ook provincies en gemeenten en overige organisaties geven op de verschillende factoren ongeveer dezelfde beoordeling aan het huidige accountantskantoor. Dit ondanks de aangegeven beperkingen bij de keuze uit accountantsorganisaties en de moeilijkheden bij het vaststellen van de kwaliteit.[39]

[39] Naast vragen over de tevredenheid met betrekking tot de wettelijke controle (vraag D01 in Bijlage A) en over de beoordeling van aspecten als reputatie en prijs-kwaliteitverhouding van de accountant (vraag D05 in Bijlage A) zijn tevens gedetailleerdere hypothesen voorgelegd aan de respondenten met betrekking tot verschillende aspecten die een relatie kunnen hebben met kwaliteit (vraag D04 in Bijlage A). De antwoorden op deze laatste vraag laten eenzelfde verdeling zien over deze aspecten. Het percentage "(volledig) mee oneens" komt daarbij redelijk in de buurt van het ontevredenheidspercentage van 8 procent zoals gevonden in Figuur 1.18.

Figuur 5.25 Accountantsorganisaties krijgen goede beoordeling van meerderheid organisaties

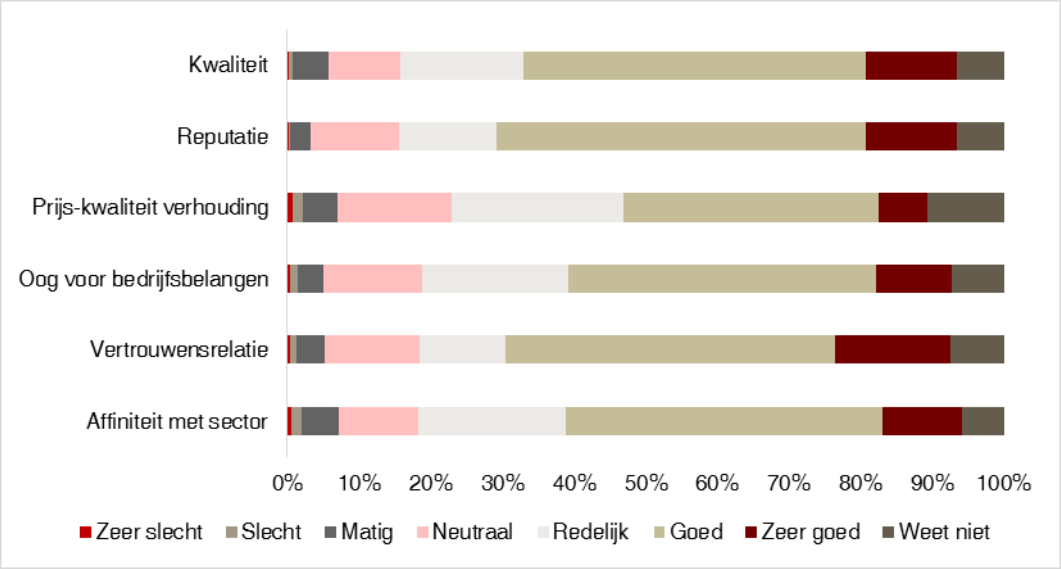

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag D05 in Bijlage A. N = 500. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Vaststelling van kwaliteit

Organisaties geven in meerderheid aan tevreden te zijn over de kwaliteit van de accountantsorganisatie (zie onder andere Figuur 5.22), maar tegelijkertijd ook dat ze het niet eenvoudig vinden om vooraf kwaliteit goed vast te stellen. Zie Figuur 5.26. 44 procent van de respondenten geeft aan enige tot zeer grote moeite te hebben met het vooraf vaststellen van kwaliteit. Dit betekent niet dat respondenten de kwaliteit *niet* konden vaststellen, maar dat ze daar (zeer grote) moeite mee hadden. Daar staat tegenover dat 25 procent het vooraf makkelijk vindt de kwaliteit vast te stellen. Achteraf is dit voor organisaties minder lastig: 31 procent geeft aan dat zij hier moeite mee hebben, tegenover 45 procent dat hier geen problemen mee zegt te hebben.

Figuur 5.26 Merendeel heeft vooraf moeite om kwaliteit vast te stellen, achteraf kwaliteit vaststellen is eenvoudiger

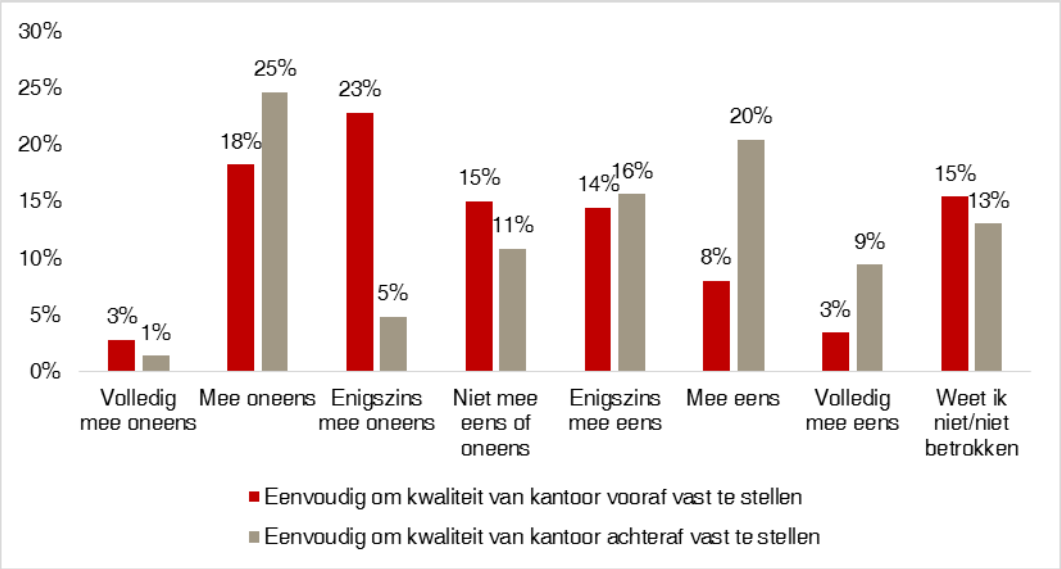

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag D03 in Bijlage A. N = 500. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Kleine organisaties hebben over het algemeen meer moeite om vooraf de kwaliteit van een accountantskantoor in te schatten: 59 procent geeft aan hier moeite mee te hebben, tegenover respectievelijk 46 en 37 procent bij middelgrote en grote organisaties (zie Figuur 5.27). Dit verschil blijft bestaan bij de vaststelling van kwaliteit achteraf (zie Figuur 5.28): 43 procent van de kleine organisaties heeft achteraf nog steeds moeite met het vaststellen van kwaliteit, tegenover respectievelijk 29 en 34 procent bij middelgrote en grote organisaties.

Figuur 5.27 Kleine organisaties hebben meer moeite met *vooraf* kwaliteit vaststellen

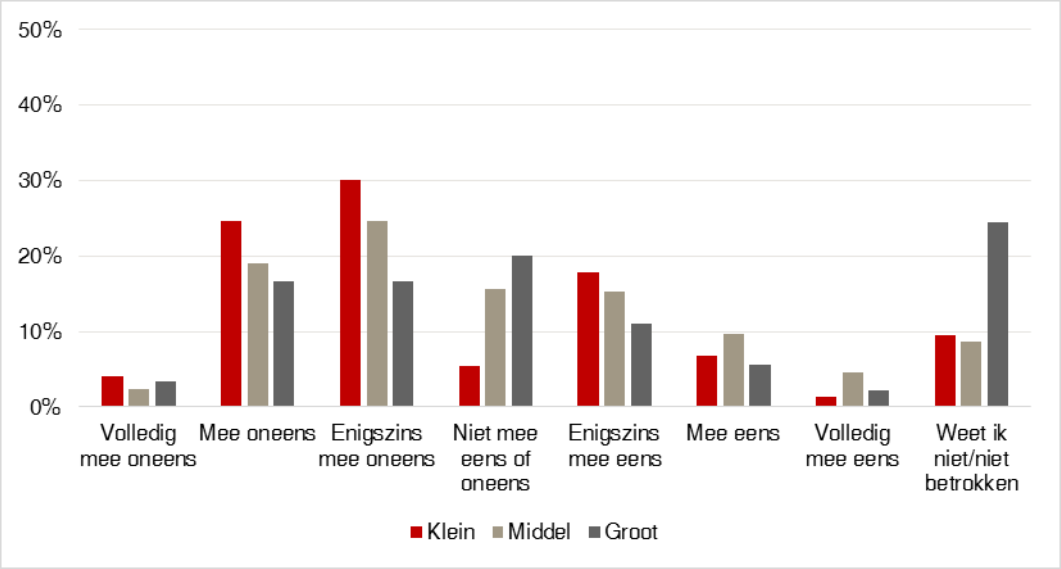

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A02 en D03 in Bijlage A. N = 231 voor kleine organisaties, n = 288 voor middelgrote organisaties en n = 90 voor grote organisaties. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 5.28 Groot deel kleine organisaties kan ook *achteraf* moeilijk kwaliteit vaststellen

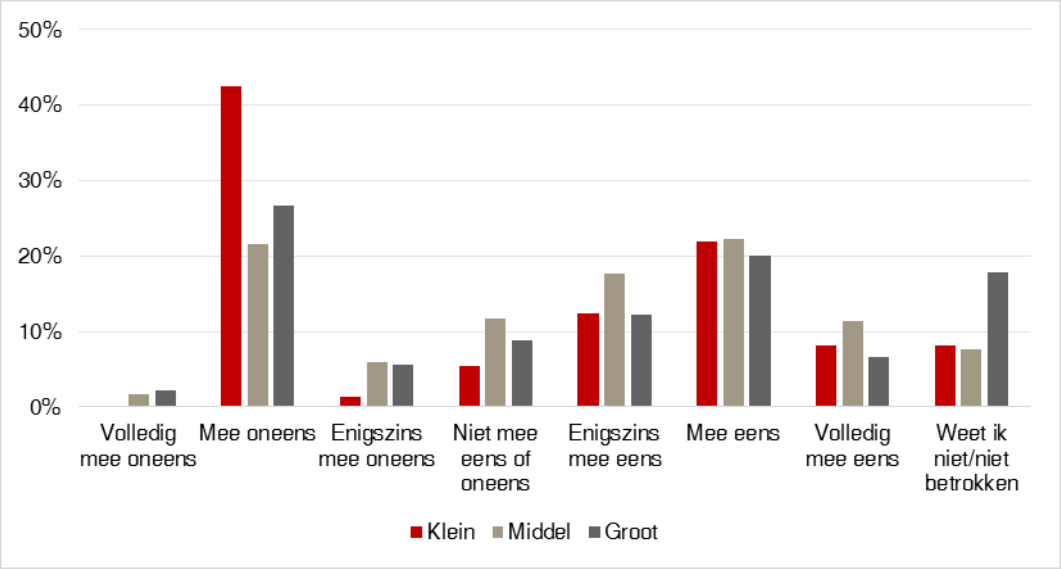

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A02 en D03 in Bijlage A. N = 231 voor kleine organisaties, n = 288 voor middelgrote organisaties en n = 90 voor grote organisaties. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Ook organisaties die aangeven moeite te hebben met het achteraf vaststellen van de kwaliteit van de wettelijke controle, zijn in grote mate tevreden over de kwaliteit. Zie Figuur 5.29: 77 procent is enigszins tot zeer tevreden, wat vergelijkbaar is met de 81 procent bij respondenten die wel relatief eenvoudig kwaliteit konden vaststellen. Over het algemeen hangt het oordeel over de kwaliteit van de wettelijke controle dus nauwelijks af van de moeite waarmee organisaties de kwaliteit kunnen vaststellen.

Figuur 5.29 Organisaties die kwaliteit moeilijk kunnen vaststellen, zijn toch tevreden over kwaliteit

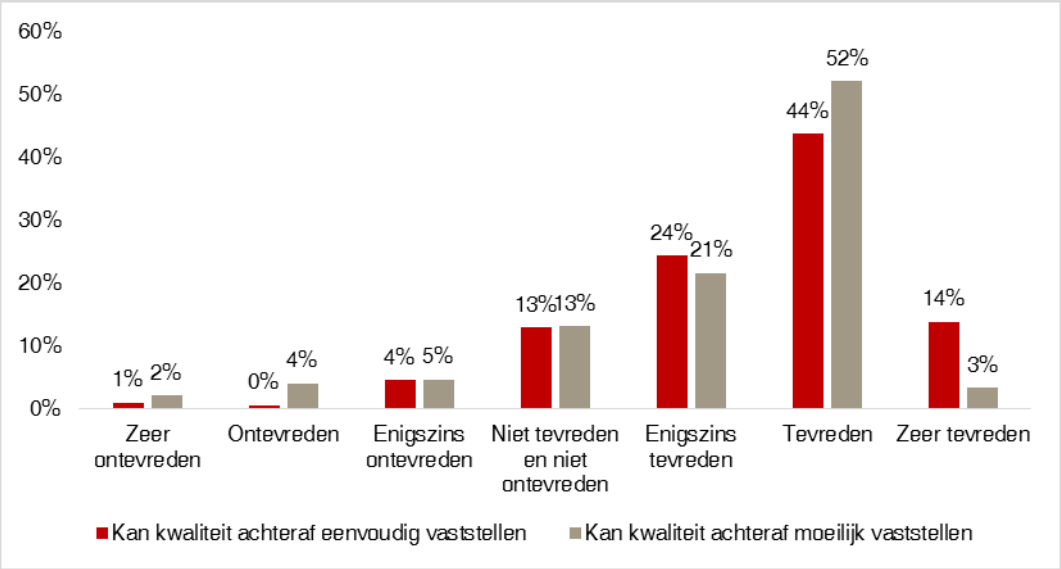

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag D01 en D03 in Bijlage A. N = 227 voor respondenten die kwaliteit eenvoudig kunnen vaststellen en n = 154 voor respondenten die kwaliteit moeilijk kunnen vaststellen. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

De conclusie van deze analyses is dat de kwaliteit van wettelijke controles voor een substantieel deel van de organisaties niet transparant is. Organisaties geven aan kwaliteit belangrijk te vinden, maar hebben moeite om het vooraf vast te stellen. Achteraf kunnen organisaties beter kwaliteit vaststellen, maar voor een groot deel van de organisaties, met name kleine organisaties, is het nog steeds niet eenvoudig. Desondanks is driekwart van de organisaties die kwaliteit moeilijk kan vaststellen, toch (enigszins tot zeer) tevreden over de kwaliteit.

De bevindingen dat sommige organisaties lastig kwaliteit kunnen herkennen, wordt ten dele bevestigd in de enquête onder accountantsorganisaties. Figuur 5.30 geeft aan dat volgens accountantsorganisaties het merendeel van de controlecliënten wel goed geleverde kwaliteit kan herkennen, met name grootbedrijven en OOB's. Gemeenten en provincies zijn over het algemeen minder goed in staat geleverde kwaliteit te herkennen, alhoewel de verdeling tussen '(enigszins) mee oneens' en '(enigszins) mee eens' ongeveer gelijk is.

Figuur 5.30 Gemeenten en provincies minder goed in staat geleverde kwaliteit te herkennen dan andere organisaties

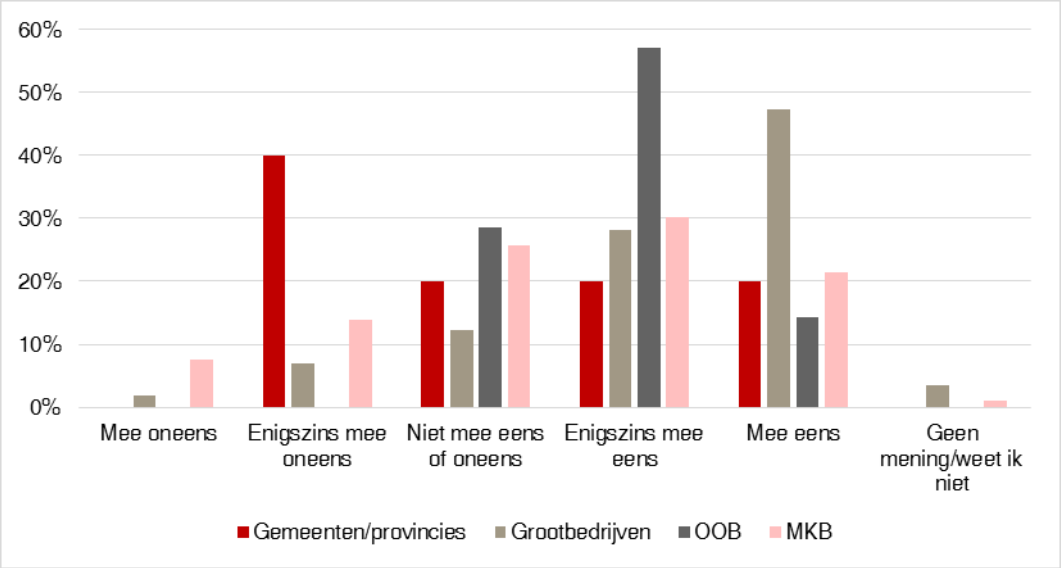

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 1, 12, 19, 21, 29, 38, 40 en 47 in Bijlage B. N = 10 voor gemeenten/provincies, n = 57 voor grootbedrijven, n = 7 voor OOB en n = 93 voor MKB. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. De stelling in de vraag is: "De te controleren organisaties zijn over het algemeen goed in staat geleverde kwaliteit te herkennen".

Samenvatting

Samengevat zijn organisaties over het algemeen tevreden over de kwaliteit van de huidige accountantsorganisaties. Er is nagenoeg geen verschil tussen kleine, middelgrote en grote organisaties met betrekking tot de tevredenheid over kwaliteit. Ook de meerderheid van de OOB's is tevreden over de kwaliteit van het accountantskantoor. De mate van tevredenheid verschilt niet veel per kwaliteitsaspect.

Het lijkt niet eenvoudig om vooraf kwaliteit goed vast te stellen. Kleine organisaties hebben hier over het algemeen meer moeite mee. Achteraf is het eenvoudiger om kwaliteit vast te stellen, maar vooral kleine organisaties blijven hierbij moeite ondervinden.

Ongeveer 74 procent van de respondenten geeft het accountantskantoor een redelijk tot zeer goede beoordeling op het gebied van reputatie, oog voor bedrijfsbelangen, vertrouwensrelatie en affiniteit met de sector. Slechts vijf procent geeft een matige tot zeer slechte beoordeling op deze aspecten.

Al met al zijn de gecontroleerde organisaties over het algemeen goed te spreken over de kwaliteit van de accountantsorganisaties, maar is die kwaliteit tegelijkertijd niet geheel transparant. Dat kwaliteit soms moeilijk wordt herkend door de gecontroleerde organisaties wordt beaamd door accountantsorganisaties.

5.4 Verandering prijs van wettelijke controles

Hoofdstuk 4 behandelde de gemiddelde prijs van wettelijke controles. Deze paragraaf bespreekt hoe de prijs van wettelijke controles zich heeft ontwikkeld sinds 2014. Data uit de AFM Monitor 2018 laten zien dat de gemiddelde prijs van een wettelijke controle met 21 procent is gestegen tussen 2014 en 2017. Zie Tabel 4.3. Wettelijke OOB-controles zijn gemiddeld 55 procent duurder geworden. De gemiddelde prijs van een wettelijke OOB-controle door de Big Four is met 58 procent toegenomen, de prijs van een wettelijke OOB-controle door een oOOB-accountantsorganisatie zelfs met 64 procent.[40] De gemiddelde prijsstijging van wettelijke niet-OOB-controles bedroeg gemiddeld 17 procent over een periode van drie jaar, maar bij wettelijke niet-OOB-controles door een oOOB-accountantsorganisaties zijn de prijzen gemiddeld 40 procent toegenomen.

Tabel 5.2 Gemiddelde prijs van een wettelijke controle met 21 procent gestegen tussen 2014-2017

Type controle / Type kantoor	OOB-controle	Niet-OOB-controle	Totaal
Big Four	58%	20%	27%
oOOB	64%	40%	41%
nOOB	n.v.t.	16%	16%
Totaal	**55%**	**17%**	**21%**

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van de AFM Monitor 2018 vraag 3.1 en 4.3 voor 2014-2017. De gemiddelde prijs is berekend door de totale vergoedingen voor wettelijke controles te delen door het aantal wettelijke controles. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

In de enquête onder controleplichtige organisaties geeft een derde van de organisaties aan dat de prijzen licht zijn gestegen sinds 2014. 29 procent van de organisaties geeft aan dat de prijzen sterk of zeer sterk zijn gestegen, terwijl slechts 11 procent aangeeft dat deze licht tot zeer sterk zijn gedaald in dezelfde periode. In ongeveer een kwart van de gevallen geldt dat de prijzen min of meer gelijk zijn gebleven. Zie Figuur 5.31. Er zitten geen grote verschillen tussen de prijsontwikkelingen bij verschillende typen accountantsorganisaties. Wel zijn de prijzen bij de Big Four iets vaker gestegen dan bij overige accountantsorganisaties. Hijink et al. (2018) laten zien dat de prijzen van wettelijke controles in het eerste jaar na een wettelijke verplichte roulatie over het algemeen lager uitvallen dan de prijs van wettelijke controles in het jaar daarvoor. Dit verschil valt echter weer weg

[40] De gemiddelde stijging in de prijs van wettelijke OOB-controles is lager dan de prijsstijging bij de Big Four en de prijsstijging bij de oOOB, omdat het marktaandeel van de oOOB ook is toegenomen tussen 2014 en 2017.

in het jaar daarna. Dit zou er mogelijk op kunnen wijzen dat OOB-accountantsorganisaties bij een aanbesteding van een wettelijke OOB-controle een lage prijs offreren om de aanbesteding te winnen, maar dat ze in de jaren daarna de prijs verhogen omdat ze dan geen concurrentie hebben indien er geen nieuwe aanbesteding is. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat een accountantsorganisatie in het tweede jaar de werkzaamheden van de wettelijke controle beter kan inschatten en daar de prijs op aanpast.

Figuur 5.31 Prijs wettelijke controle voor meerderheid gestegen ten opzicht van 2014

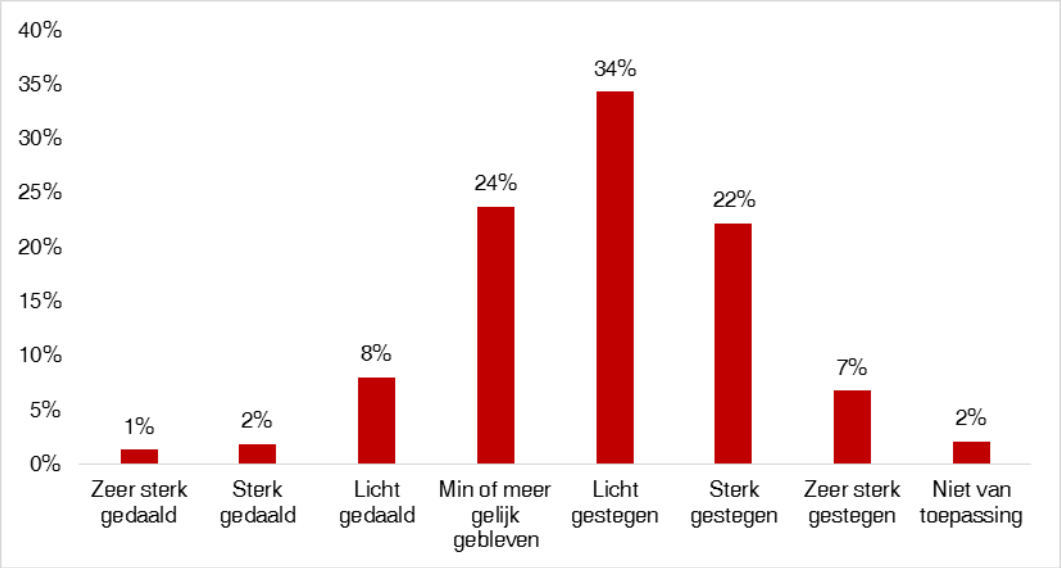

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag B04 in Bijlage A. N = 388. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. De overige organisaties gaven aan niet te weten hoe de kosten zijn veranderd ten opzichte van 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Grote en middelgrote organisaties hebben vaker te maken gehad met gestegen prijzen van wettelijke controles dan kleine organisaties (zie Figuur 5.32). Er is nagenoeg geen verschil tussen prijsontwikkelingen bij provincies en gemeenten enerzijds en bij overige organisaties anderzijds.

Figuur 5.32 Prijs wettelijke controle met name voor middelgrote en grote organisaties gestegen

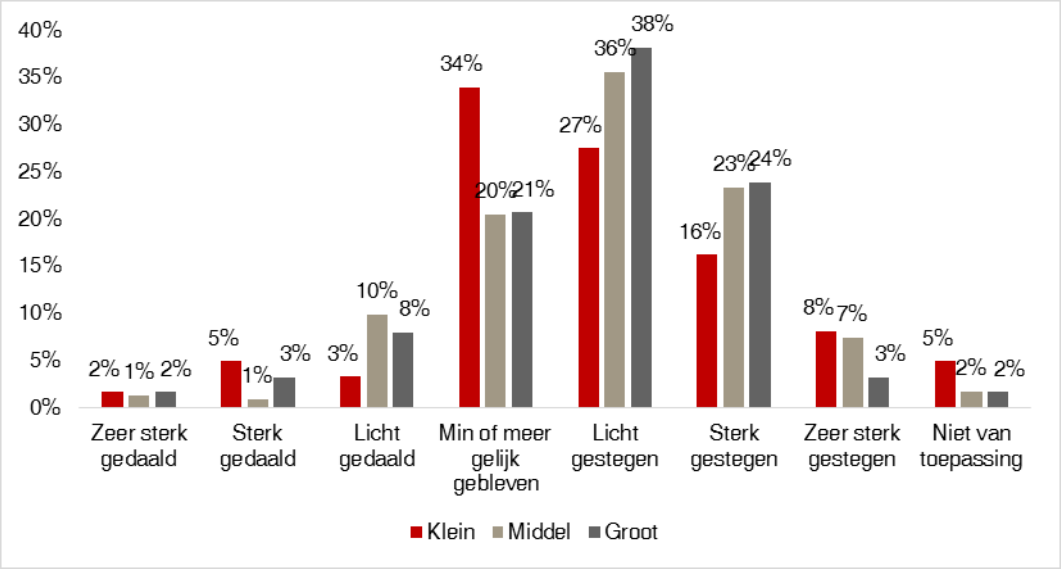

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A02 en B04 in Bijlage A. N = 62 voor kleine organisaties, n = 245 voor middelgrote organisaties, n = 63 voor grote organisaties. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. De overige organisaties gaven aan niet te weten hoe de prijs is veranderd ten opzichte van 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Aan 56 procent van de organisaties is door de accountant meerwerk aangeboden, maar een deel hiervan (38 procent) is geweigerd door de organisatie (zie Figuur 5.33). Over het algemeen bedroeg het meerwerk minder dan twintig procent van de offerteprijs. Veelal worden 'onvoorziene omstandigheden' en 'wens van de organisatie' genoemd als reden voor meerwerk. In enkele gevallen werden hogere wettelijke eisen genoemd als reden voor meerwerk.

Figuur 5.33 Bij 56 procent van de wettelijke controles wordt meerwerk aangeboden

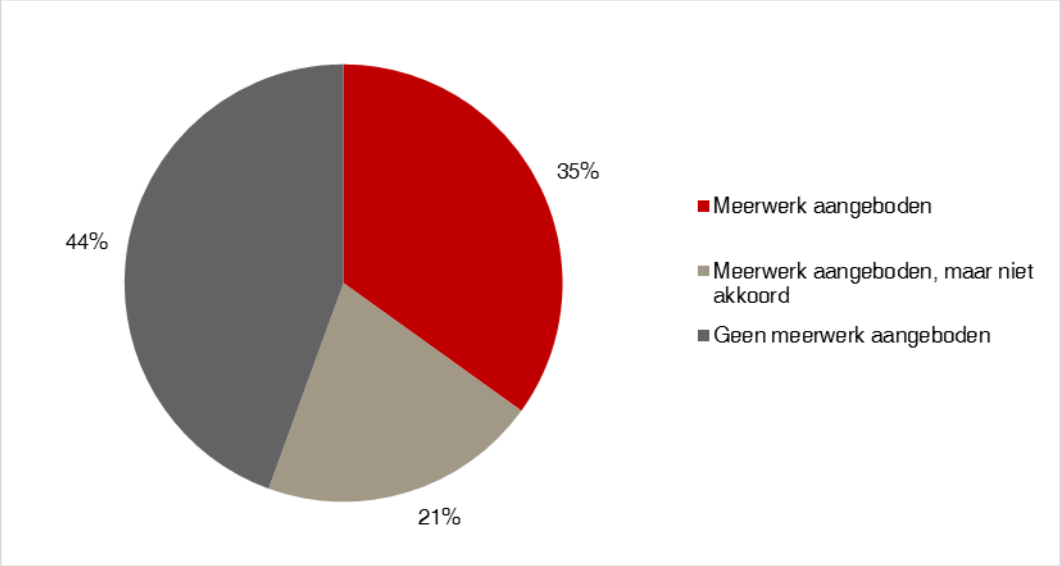

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag B05 in Bijlage A. N = 378. De steekproef bevat alle organisaties in de enquête. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Een lage kwaliteit van de aangeleverde administratie zou een veroorzaker kunnen zijn van hogere prijzen en meerwerk. Figuur 5.34 laat zien dat bij gemeenten en provincies de kwaliteit van de aangeleverde administratie volgens veertig procent van de geënquêteerde accountantsorganisaties onvoldoende is en bij OOB's bijna dertig procent. Daarmee zijn volgens de enquête accountantsorganisaties meer tevreden over de kwaliteit van de aangeleverde administratie bij het mkb dan bij OOB's en gemeenten/provincies. Overigens is het aandeel voldoende bij OOB's groter dan het aandeel onvoldoende. De kwaliteit van de aangeleverde administratie ligt het hoogst bij het mkb. Een onvoldoende kwaliteit van de aangeleverde administratie zou al met al specifiek bij OOB's en vooral gemeenten/provincies een factor kunnen zijn die zorgt voor hogere prijzen en meerwerk.

Figuur 5.34 Kwaliteit aangeleverde administratie bij gemeenten/provincies lager dan bij andere organisaties volgens accountantsorganisaties

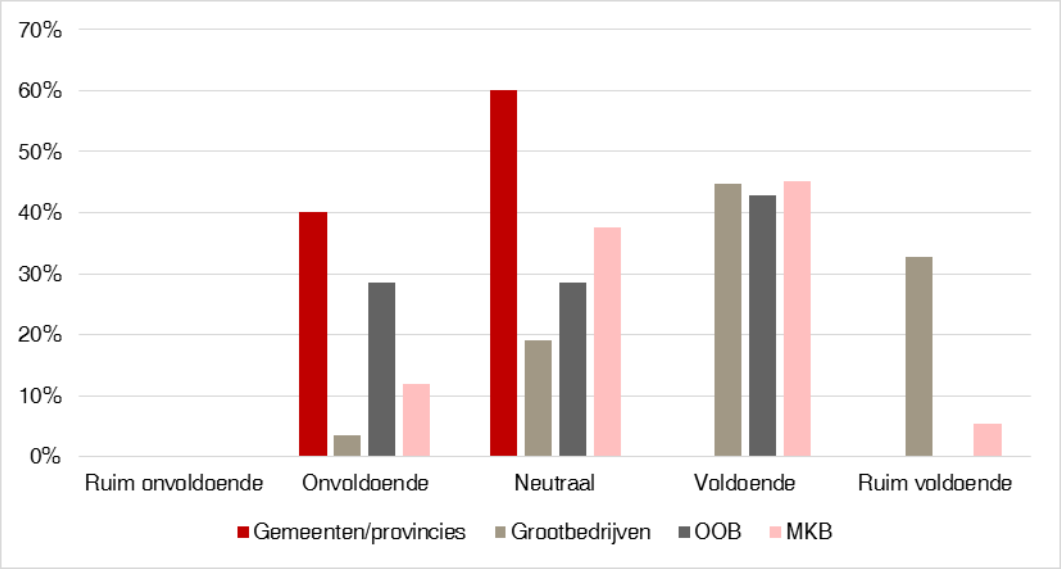

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 1, 12, 17, 21, 27, 35, 40 en 45 in Bijlage B. N = 10 voor gemeenten/provincies, n = 58 voor grootbedrijven, n = 7 voor OOB en n = 93 voor MKB. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording. De gestelde vraag aan accountantsorganisaties luidt: "Hoe beoordeelt u de kwaliteit van de aangeleverde administratie door organisaties?"

5.5 Beschikbaarheid van personeel bij accountants

Accountantsorganisaties geven in de enquête in meerderheid aan *op dit moment* voldoende personeel te hebben om de wettelijke controles uit te voeren. Zie Figuur 5.35. Slechts 12 procent geeft aan niet voldoende personeel te hebben. Toch geeft ruim een derde van de accountantsorganisaties wel aan dat de kwaliteit van controles soms onder druk komt te staan door een gebrek aan voldoende personeel (39 procent zegt daar geen last van te hebben).

Eerder onderzoek van de NBA onder accountantsorganisaties laat zien dat de vraag van deze organisaties naar accountants (RA en AA) in 2017 met 31 procent steeg ten opzichte van 2016 (Accountant, 2018). De grootste vraag was naar assistent-accountants. Daarnaast steeg de vraag naar ervaren accountants in 2017 met 48 procent. Een hypothese is dat bij gebrek aan voldoende personeel en krapte op de arbeidsmarkt de kwaliteit van wettelijke controles in het geding komt

omdat de werkdruk toeneemt en er per wettelijke controle minder tijd kan worden besteed. De resultaten uit dit rapport bevestigen deze hypothese maar ten dele.

Figuur 5.35 Accountantsorganisaties hebben voldoende personeel, voor een derde komt kwaliteit onder druk te staan

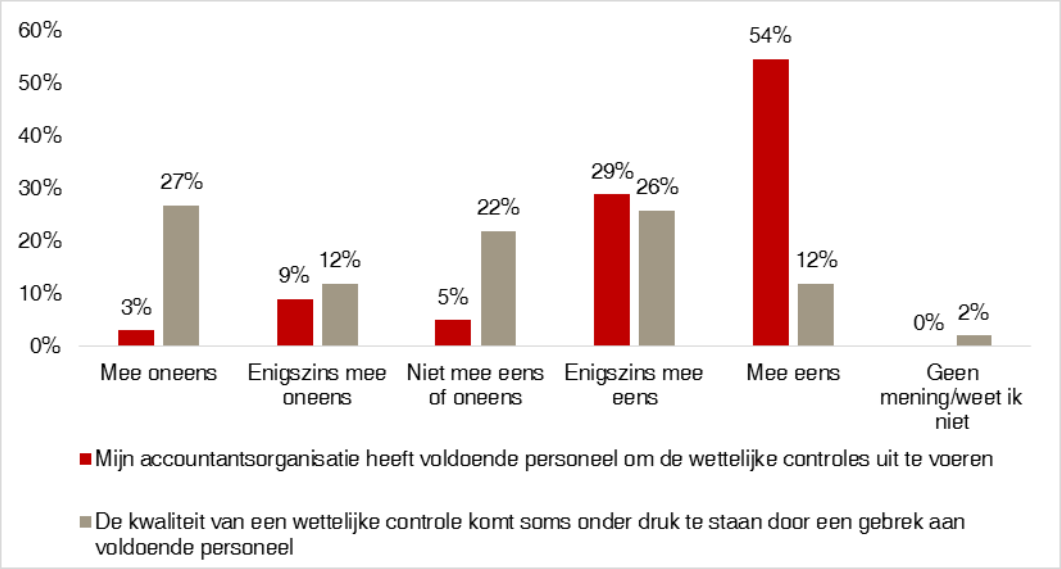

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 51 en 57 in Bijlage B. N = 101. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 5.36 geeft aan dat ruim een derde van de accountantsorganisaties zegt moeite te hebben om medewerkers voor de organisatie te behouden. Daar staat tegenover dat het aandeel accountantsorganisaties dat aangeeft juist geen of weinig moeite te hebben groter is (46 procent). Bijna de helft van de accountantsorganisaties verwacht dat het behouden van medewerkers voor de organisaties over drie jaar een groter knelpunt is dan nu, terwijl 13 procent een verbetering verwacht.

Ruim tachtig procent van de accountantsorganisaties geeft in de enquête aan dat ze moeite hebben om *nieuw personeel* aan te trekken, zie Figuur 5.37. Slechts zeven procent geeft aan dat het relatief eenvoudig is om nieuwe medewerkers aan te trekken. Daarnaast verwacht meer dan de helft van de accountantsorganisaties dat dit knelpunt alleen maar zal toenemen in de komende drie jaar. Dit komt overeen met ander onderzoeken. Maassen en Schutte (2018a) vinden dat er sprake is van een lagere instroom in de vooropleidingen voor accountants en dat minder vaak de keuze wordt gemaakt voor de functie als externe accountant. Dit kan op termijn leiden tot onvoldoende beschikbaarheid van personeel bij accountantsorganisaties. Verder geeft 33 (kleine accountantskantoren) tot 67 procent (grote accountantskantoren) van de ondervraagde accountantskantoren aan in sterke mate moeite te hebben met het aantrekken van hbo-personeel, tegenover 31 (kleine accountantskantoren) tot 44 procent (grote accountantskantoren) voor wo-personeel (Maassen & Schutte, 2018b). Deze krapte lijkt met name voor iets grotere accountantskantoren relevant te zijn. Slechts een kwart geeft aan niet tot nauwelijks moeite te hebben met het aantrekken van wo-personeel.

Figuur 5.36 37 procent heeft moeite om medewerkers te behouden, knelpunt neemt toe in drie jaar

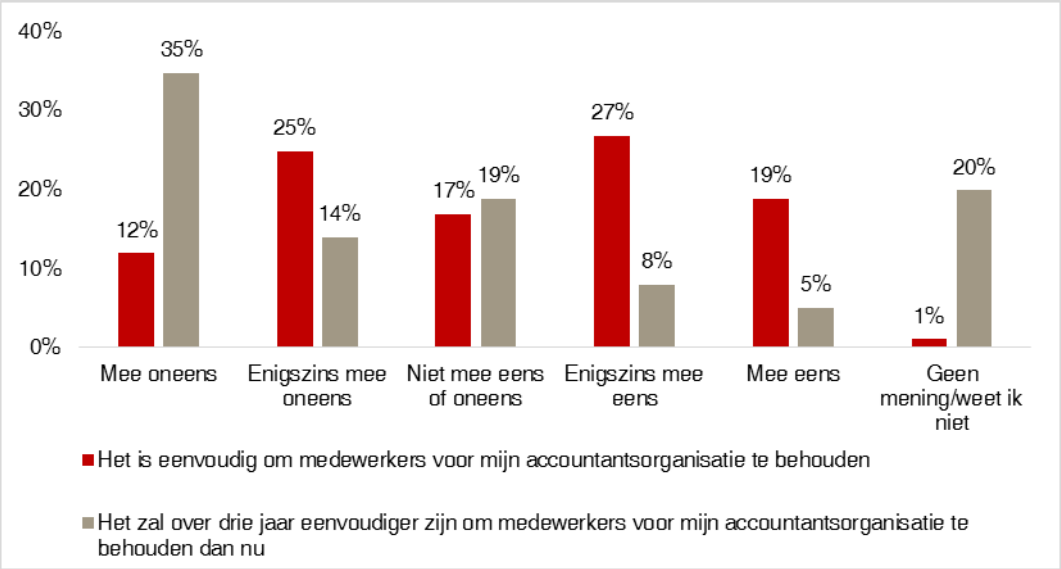

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 53 en 60 in Bijlage B. N = 11. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur 5.37 Het is lastig nieuw personeel aan te trekken, knelpunten nemen toe in drie jaar

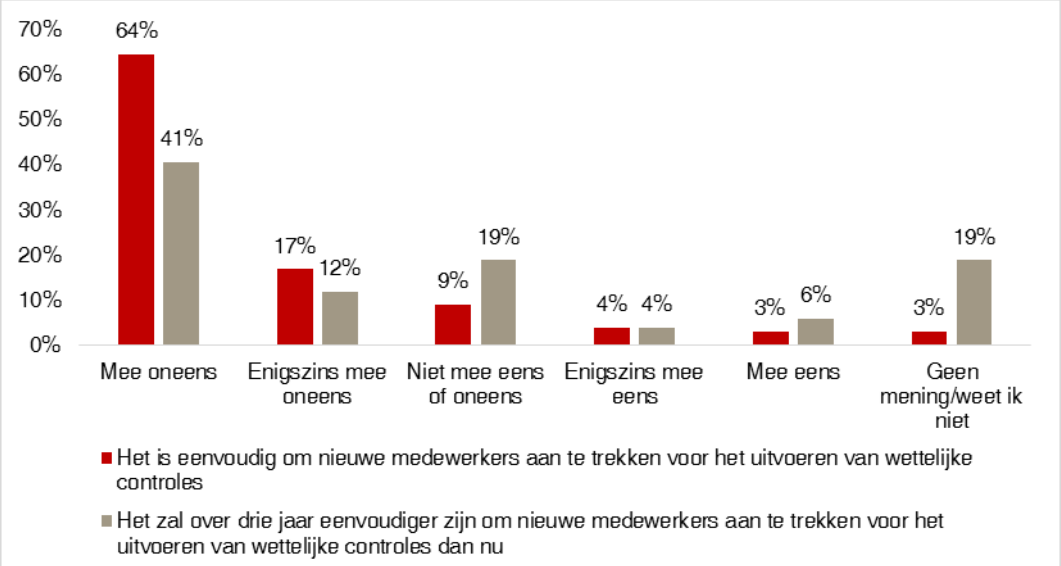

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 52 en 59 in Bijlage B. N = 101. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Ruim veertig procent van de accountantsorganisaties zegt moeite te hebben met het aantrekken van RA-stagiairs, zie Figuur 5.38. Dit kan gevolgen hebben voor de instroom van nieuwe medewerkers. Echter, 38 procent geeft aan dat het juist relatief eenvoudig is om nieuwe RA-stagiairs aan te trekken, dus dit knelpunt geldt maar voor een deel van de accountantsorganisaties. Een kwart van de organisaties geeft aan dat ze te weinig RA-stagiairs kunnen aantrekken om alle

stageplaatsen te vervullen. Voor meer dan de helft is dit geen knelpunt. De conclusie is dat het aantrekken van voldoende RA-stagiairs voor een deel van de markt een knelpunt lijkt te zijn.

Figuur 5.38 Ruim veertig procent heeft moeite om RA-stagiairs aan te trekken

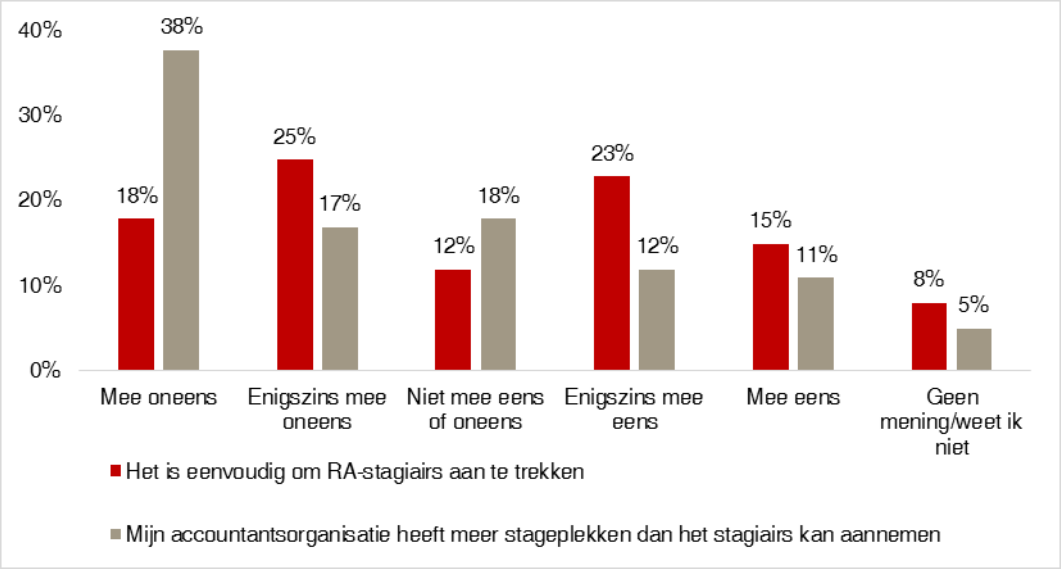

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 55 en 56 in Bijlage B. N = 101. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Bovenstaande geeft aanwijzingen dat er minder RA-stagiairs zijn dan gewenst. Hier staat tegenover dat een studie accountancy goede arbeidsmarktperspectieven heeft. De hoge vraag naar accountants betekent dat afgestudeerden in accountancy snel een substantiële baan hebben, namelijk al drie maanden na afstuderen (Bisschop & Zwetsloot, 2019). [41] Dit is ongeveer even snel als studenten fiscale economie en econometrie, en iets sneller dan studenten economie (vijf maanden). Alleen geneeskundestudenten hebben sneller een substantiële baan, al na iets meer dan een maand. De vraag naar accountants zal waarschijnlijk blijven groeien de komende jaren (ROA, 2017). De arbeidsmarktperspectieven voor afgestudeerden accountancy blijven dan ook relatief goed, er blijft waarschijnlijk meer vraag naar accountants dan er aanbod is. Tussen 2017 en 2022 wordt een uitbreidingsvraag naar accountants van 1,7 procent per jaar verwacht, hoger dan het gemiddelde van 0,6 procent per jaar voor bedrijfseconomische en administratieve beroepen. De verwachting is dat dit tot grotere knelpunten zal leiden voor accountantsorganisaties, omdat het aantal studenten minder hard groeit (ROA, 2017). Aan de andere kant is het mogelijk dat op termijn de vraag naar accountants juist gaat afnemen als gevolg van automatisering. Frey en Osborne (2017) berekenen voor verschillende beroepsgroepen de kans dat een baan geautomatiseerd wordt en voor accountants en auditors is deze kans maar liefst 94 procent. Het World Economic Forum (2018) komt tot dezelfde conclusie. Dit geeft aan dat automatisering een grote impact kan hebben op de vraag naar accountants.

41 Een substantiële baan is gedefinieerd als een baan in loondienst in Nederland van minimaal drie dagen per week, exclusief uitzend- en oproepcontracten, en met een salaris van minimaal 140 procent (hbo-afgestudeerden) of 150 procent (wo-afgestudeerden) van het minimum uurloon. Die percentages zijn gebaseerd op de loonhoogte waarbij wo- en hbo-afgestudeerden uit het cohort 2007-08 een nagenoeg gelijke duur tot een substantiële baan hadden (Bisschop & Zwetsloot, 2019).

Accountantsorganisaties geven in de enquête in meerderheid aan dat ze geen dusdanig gebrek aan voldoende personeel ervaren, dat ze de aansluiting met de concurrentie missen. Zie Figuur 5.39. Wel blijkt uit de enquête dat er momenteel onvoldoende personeel kan zijn voor de groei van accountantsorganisaties naar nieuwe sectoren. Twee derde geeft aan dat hun accountantsorganisaties onvoldoende personeel heeft om op nieuwe deelmarkten te gaan opereren.

Figuur 5.39 Gebrek aan voldoende personeel geen reden om aansluiting bij concurrentie te missen

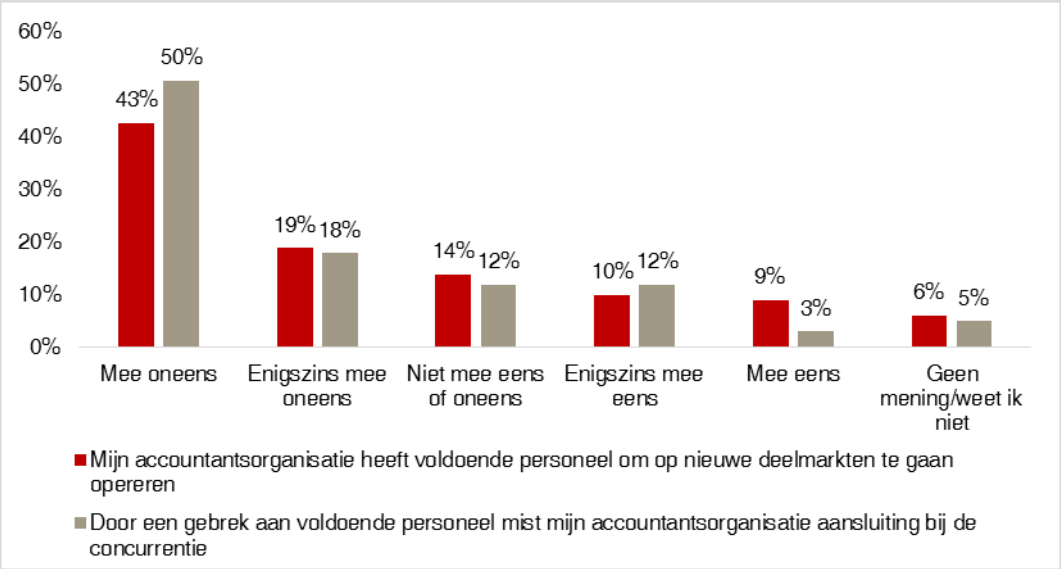

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 54 en 58 in Bijlage B. N = 101. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

5.6 Samenvatting

Zestig procent van de controleplichtige organisaties heeft sinds 2014 ten minste eenmaal de wettelijke controle aanbesteed. Daarvan is zeventig procent ook minstens één keer van accountantsorganisatie gewisseld. Ongeveer 75 procent nodigt daarvoor meer dan één accountantsorganisatie uit. Dit duidt erop dat accountantsorganisaties niet zonder meer hun klantenportfolio kunnen behouden. De te controleren ondernemingen geven hierbij aan dat de te hoge kosten of een veranderde bedrijfssituatie de belangrijkste redenen zijn om de wettelijke controle (opnieuw) aan te besteden. Bij OOB's speelt de wettelijk verplichte roulatie een belangrijke rol. Over het algemeen is het toezichthoudend orgaan in hoge mate betrokken bij de aanbestedingsprocedure en de uiteindelijke keuze voor een accountantsorganisatie.

Alhoewel relatief veel organisaties van accountantskantoor wisselen en ook meerdere accountantskantoren uitnodigen bij de aanbesteding, geeft een derde van de organisaties toch aan onvoldoende keuze te ervaren bij de aanbesteding. Bij OOB's is dit veertig procent. Ongeveer 65 procent van het gebrek aan keuzemogelijkheid komt voort uit onvoldoende keuze uit accountantsorganisaties die voldoen aan de verwachtingen omtrent kwaliteit en kosten en tevens affiniteit hebben met de sector. Het gebrek aan keuzemogelijkheid is groter bij kleine organisaties en bij provincies en gemeenten. Deze resultaten kunnen duiden op de aanwezigheid van marktfalen. Accountantsorganisaties geven aan niet op bepaalde markten te opereren omdat ze

geen expertise hebben, dat het niet past bij de strategie en dat er soms onvoldoende capaciteit en te hoge eisen zijn om de deelmarkt aantrekkelijk te maken.

Organisaties zijn over het algemeen tevreden over de kwaliteit van de huidige accountantsorganisaties. Er is nagenoeg geen verschil tussen kleine, middelgrote en grote organisaties met betrekking tot de tevredenheid over kwaliteit. Ook de meerderheid van de OOB's is tevreden over de kwaliteit van het accountantskantoor. Echter, het lijkt niet eenvoudig om vooraf de kwaliteit goed vast te stellen. Kleine organisaties hebben hier over het algemeen meer moeite mee. Achteraf is het eenvoudiger om de kwaliteit vast te stellen, maar vooral kleine organisaties blijven hierbij moeite ondervinden. Ook organisaties die moeilijk de kwaliteit kunnen vaststellen, zijn in grote mate tevreden over de kwaliteit. Ongeveer een derde van de geënquêteerde accountantsorganisaties is het enigszins eens of eens met de stelling dat volgens de gecontroleerde organisaties een goedkeurende verklaring gelijk staat aan kwaliteit.

De prijs van wettelijke controles is sinds 2014 met gemiddeld 21 procent gestegen. De prijsstijging was het hoogst bij wettelijke OOB-controles, namelijk 55 procent. De gemiddelde prijsstijging van wettelijke niet-OOB-controles bedroeg gemiddeld 17 procent over een periode van drie jaar, maar bij wettelijke niet-OOB-controles door een oOOB-accountantsorganisaties is de prijs gemiddeld 40 procent toegenomen.

Er is geen eenduidig bewijs dat een gebrek aan voldoende personeel een knelpunt is voor accountantsorganisaties. De meeste accountantsorganisaties geven aan dat ze voldoende personeel hebben om wettelijke controles uit te voeren, maar een derde geeft aan dat personeelstekorten de kwaliteit van wettelijke controles soms onder druk zetten. Tevens geeft een substantieel deel aan dat het behouden van medewerkers en het aantrekken van nieuwe medewerkers een knelpunt is en dat dit de komende drie jaar zal toenemen.

6 Conclusies: marktfalen?

De analyses in dit rapport geven geen aanleiding om te denken dat marktfalen of marktmacht leidt tot een te lage kwaliteit of een te hoge prijs van wettelijke controles voor de gecontroleerde organisaties. Wel zijn er aanwijzingen dat de kwaliteit van wettelijke controles niet makkelijk kan worden vastgesteld en dat er een verschil kan zijn tussen wat een gecontroleerde organisatie als kwaliteit ervaart en wat de maatschappij in bredere zin als kwaliteit ziet. Verder zijn er aanwijzingen voor beperkte keuzemogelijkheden voor te controleren organisaties op deelsegmenten van de markt voor wettelijke controles en is het commerciële belang van het leveren van adviesdiensten evident.

Het vorige hoofdstuk stelde dat een niet optimaal functionerende markt voor wettelijke controles tot uiting komt in één of meerdere van de volgende elementen:

1. te weinig aanbod van wettelijke controlediensten voor bepaalde segmenten van de markt;
2. een te lage kwaliteit van wettelijke controles, beoordeeld vanuit het perspectief van het gecontroleerde bedrijf of vanuit het bredere perspectief van de maatschappij als geheel;
3. een te hoge prijs (te hoge kosten) van wettelijke controles.

Deze elementen kunnen met elkaar samenhangen: zo kunnen prijzen hoog liggen (3) vanwege schaarste (1). Een achterliggende vraag is wanneer er sprake is van "te" weinig aanbod, "te" lage kwaliteit en "te" hoge prijzen. Als controles uitgebreid en complex zijn, hoort daar ook een bepaalde prijs bij. Daarnaast ligt er de vraag welke factoren leiden tot ongewenste uitkomsten. Zo zouden prijzen van controles hoog kunnen zijn vanwege wettelijke eisen of vanwege misbruik van marktmacht door aanbieders van wettelijke controlediensten.

Dit hoofdstuk gaat in drie paragrafen na wat de voorgaande hoofdstukken aan aanwijzingen geven voor marktfalen in termen van (ongewenste) uitkomsten of van mechanismes die tot deze (ongewenste) uitkomsten leiden. Paragraaf 6.1 gaat in op aanbodproblemen, Paragraaf 6.2 op problemen met de kwaliteit en paragraaf 6.3 op problemen met de prijzen. Paragraaf 6.4 trekt ter afronding van dit rapport conclusies.

6.1 Aanbod

Paragraaf 5.2 liet zien dat bijna een derde van de geënquêteerde organisaties aangaf onvoldoende keuze te ervaren bij de aanbesteding van de wettelijke controle. Dit aandeel ligt hoger bij OOB's (ongeveer 40 procent), kleinere organisaties (ongeveer 45 procent) en provincies/gemeenten (ongeveer de helft).

De belangrijkste ervaren knelpunten bij de keuze voor een accountantsorganisatie zijn de verwachte kwaliteit van de controle, gebrek aan affiniteit van accountantskantoren met de sector van de organisatie en de verwachte kosten. Specifiek bij provincies/gemeenten staat het gebrek aan affiniteit met de sector op plek nummer één van de beperkende factoren in de keuze. Een eerdere enquête onder gemeenten gaf aan dat twintig procent vreest de komende jaren moeilijk of geen accountantskantoor te kunnen vinden.

Een gebrek aan ervaren keuzemogelijkheden zoals genoemd door een derde tot de helft van gecontroleerde organisaties is hoog. Paragraaf 5.3 liet echter zien dat dit zich niet sterk vertaalt in de waardering voor de kwaliteit van de wettelijke controle: slechts acht procent geeft aan enigszins tot zeer ontevreden te zijn over de kwaliteit, en dit verschilt niet erg bij kleinere organisaties, OOB's of provincies/gemeenten. Overige tevredenheidsaspecten scoren ongeveer hetzelfde; het aandeel dat hoogstens "matig" scoort, blijft bij alle categorieën onder de tien procent.

Beperktere keuzemogelijkheden bij *OOB's* hangen waarschijnlijk samen met het beperkte en dalende aantal spelers op deze deelmarkt (12 OOB-accountantsorganisaties in 2012, 9 in 2017; zie paragraaf 4.1). Mogelijk is er ook een samenhang met regelgeving: bij een nieuwe aanbesteding van de wettelijke controle mag de vorige accountantsorganisatie geen offerte indienen (roulatieplicht) en indien een andere accountantsorganisatie adviesdiensten levert, vallen er bij voorbaat twee accountantsorganisaties af (zie hoofdstuk 2). De wettelijke roulatieplicht zou daarbij niet hebben geleid tot een lagere drempel voor oOOB-accountantsorganisaties om wettelijke OOB-controles te gaan uitvoeren (Hijink et al., 2018).

Paragraaf 4.3 liet zien dat de belangrijkste redenen voor accountantsorganisaties om *niet* actief te zijn op de OOB-deelmarkt (ondanks de commerciële aantrekkelijkheid) zijn dat het niet past bij de strategie van de accountantsorganisatie, dat er te weinig capaciteit voor is, dat de complexiteit te hoog is en dat er gebrek aan expertise is. Accountantsorganisaties geven aan dat wettelijke controles bij OOB's en niet-OOB's dusdanig verschillen dat een (kleinere) accountantsorganisatie zich doorgaans specialiseert in één van de twee. Toetreding zou volgens de responderende accountantsorganisaties aantrekkelijker zijn indien de kosten die gemaakt moeten worden om aan de vereisten van een OOB-vergunning te voldoen lager zouden zijn. Door sommige respondenten is aangegeven dat de drempel tot toetreding zou kunnen worden verlaagd door in het toezichtregime onderscheid te maken naar kleinere en grotere OOB's. Merk op dat voor zover complexiteit en gebrek aan expertise belemmerende factoren blijven, een verlichting in het toezichtregime maar een beperkt effect zal hebben.

Op de deelmarkt voor *gemeenten/provincies* wordt een gebrek aan expertise in de markt met afstand het vaakst genoemd als reden om niet actief te zijn, gevolgd door de reden dat het niet past bij de strategie van de accountantsorganisatie en vervolgens een gebrek aan capaciteit en complexiteit van de wettelijke controles. Samenhangend met de expertise moeten accountantsorganisaties al ervaring hebben bij andere gemeenten om in aanmerking te komen voor een aanbesteding. Een *joint audit* wordt door respondenten als mogelijkheid geopperd zodat kleinere accountantsorganisaties de kans krijgen ervaring op deze deelmarkt op te bouwen.

Het aantal actieve spelers op de deelmarkt voor gemeenten/provincies is 15 in 2017 (zie paragraaf 4.1). Een (kwantitatief) oordeel over keuzemogelijkheden hangt niet alleen af van het absolute aantal actieve spelers op een deelmarkt, maar ook van het aantal spelers in relatie tot het aantal te controleren bedrijven. Zie Tabel 6.1. Over de gehele markt beschouwd voeren accountantsorganisaties gemiddeld 69 controles uit. Bij de OOB-deelmarkt ligt dit aantal hoger (op 95), bij gemeenten/provincies lager (op 33). Puur gebaseerd op deze cijfers hebben OOB's relatief weinig keuze (en dit loopt verder terug vanwege ingeleverde vergunningen), terwijl gemeenten/provincies juist relatief veel te kiezen hebben. Overigens trekken met name de Big

Four-accountantsorganisaties zich terug van de gemeenten, terwijl oOOB-accountantsorganisaties hun marktaandeel hebben zien groeien en kleinere accountantsorganisaties zijn toegetreden.

Tabel 6.1 Kengetallen actieve spelers deelmarkten OOB en gemeenten/provincies

Deelmarkt	Aantal wettelijke controles	Aantal actieve spelers	Aantal controles per actieve speler
OOB	852	9	95
Gemeenten/provincies	485	15	33
Totaal	19.870	290	69

Bron: SEO Economisch onderzoek op basis van vraag 3.1 en 7.1 uit de AFM Monitor 2018. Cijfers voor 2017. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

AFM (2018) noemt in het kader van een marktfalenanalyse wat betreft het niet beschikbaar zijn van voldoende aanbod op specifieke deelmarkten vooral het bestaan van toetredingsbarrières, met name in het OOB-segment, in de vorm van toegang tot kapitaal, aansprakelijkheidsrisico en het belang dat door ondernemingen aan reputatie van een accountantsorganisatie wordt gehecht. Over de markt voor wettelijke controles bij OOB's wordt opgemerkt dat de Big Four-accountantsorganisaties hier domineren en dat de marktaandelen indicaties geven voor een geconcentreerde markt en de aanwezigheid van marktmacht. Paragraaf 5.2 liet zien dat er met regelmaat van accountantsorganisatie gewisseld wordt; dit duidt eerder op concurrentie dan op marktmacht. Zie verder paragraaf 6.2.

Op basis van bovenstaande kan worden geconcludeerd dat er aanwijzingen zijn voor beperkte keuzemogelijkheden op deelsegmenten van de markt voor wettelijke controles, maar dat deze beperkingen niet lijken te leiden tot een evenredige ontevredenheid over de kwaliteitsaspecten van diezelfde wettelijke controles.

6.2 Kwaliteit

De gehouden enquête onder gecontroleerde bedrijven geeft geen aanleiding tot grote zorgen over de tevredenheid met kwaliteitsaspecten van wettelijke controles (zie paragraaf 5.3). Het aandeel respondenten dat ten hoogste het oordeel "matig" geeft, ligt bij alle onderscheiden categorieën onder de tien procent. Dit ondanks een ervaren beperking in keuzemogelijkheden (zie paragraaf 6.1) en het feit dat het niet eenvoudig is de kwaliteit goed vast te stellen, zeker niet vóóraf (44 procent ondervindt vooraf moeite om de kwaliteit goed vast te stellen, tegenover 31 procent achteraf). Een derde van de geënquêteerde accountantsorganisaties is het enigszins eens of eens met de stelling dat volgens de gecontroleerde organisaties een goedkeurende verklaring gelijk staat aan kwaliteit, hoewel er verschillen zijn waar te nemen tussen de segmenten (paragraaf 5.2).

Maatschappelijk ongewenste uitkomsten die in andere bronnen worden genoemd zijn boekhoudschandalen en het niet op orde zijn van de kwaliteit van de onderzochte wettelijke controles (AFM, 2018). Uit Box 6.1 blijkt dat als het gaat om de kwaliteit van de onderzochte wettelijke controles, het de vraag is of wettelijke controles volgens de regels worden uitgevoerd en of accountantsorganisaties voldoende progressie boeken bij veranderingen. Het gaat dus niet over de vraag of jaarrekeningen kloppen; er is geen directe 'toets' van maatschappelijk ongewenste

uitkomsten. De conclusie is dat bij een relatief groot deel van de onderzochte wettelijke controles de regels niet volledig worden nageleefd.

Box 6.1 Kwaliteit van accountantsorganisaties volgens drie studies

AFM (2017) onderzoekt 32 wettelijke controles, uitgevoerd door de Big Four in boekjaar 2014 en 2015, en merkt er 19 aan als onvoldoende. De kwaliteit is beoordeeld op basis van het controledossier en de toelichting van de externe accountant. Indien de externe accountant onvoldoende informatie heeft gekregen om een oordeel te vormen, krijgt de controle een onvoldoende. Een onvoldoende uitgevoerde controle betekent niet automatisch dat de jaarrekening niet klopt. De selectie in dit onderzoek kan niet op het totaal aantal wettelijke controles worden geprojecteerd, omdat er geen statistisch representatieve steekproef is gekozen. Aangezien het aandeel onvoldoende niet substantieel is gedaald, concludeert de AFM dat de kwaliteit (nog steeds) niet op orde is.

MCA (2018) concludeert dat de implementatie van (53) kwaliteitsverhogende maatregelen en de gedragsverandering binnen de sector te langzaam gaat.

De IFIAR (2019) laat in haar *Survey of Inspection Findings* onder OOB-controles wereldwijd zien dat bij 38 procent van de 132 onderzochte accountantsorganisaties in 37 landen de wettelijke controle niet geheel volgens de regels is verlopen. Dit heeft bijvoorbeeld betrekking op niet-plausibele aannames, maar ook op onvoldoende monitoring en het niet houden aan het opleidingsplan van de organisatie. Dit betekent wederom niet dat de jaarrekeningen niet kloppen; wél dat het proces van wettelijke controles niet geheel aan de regels voldoet.

Bron: SEO Economisch Onderzoek.

AFM (2018) noemt een aantal mogelijke vormen van marktfalen die kunnen leiden tot wettelijke controles van suboptimale kwaliteit; zie Bijlage D voor een samenvatting daarvan. Twee kernelementen in de analyse zijn het gewicht van commerciële belangen bij de accountant(sorganisatie) (zoals omzet uit assurance- en adviesdiensten en de wijze van beloning van partners) en de rol van interne governance via de Raad van Commissarissen en de Auditcommissie bij de controlecliënten. Daarnaast speelt de vraag in hoeverre er een relatie is tussen concentratie, concurrentie en controlekwaliteit.

Wat *de rol van adviesdiensten* betreft gaf paragraaf 3.1 op basis van de gehouden enquête aan dat accountantsorganisaties vaak multidisciplinair zijn en dat meer dan de helft (op het niveau van de organisatie als geheel) minstens aan veertig procent van de klanten zowel adviesdiensten levert als de wettelijke controle uitvoert. Daarnaast hebben wettelijke controles nog geen derde aandeel in de omzet en komen ze op de tweede plek (na overige (advies)diensten en vóór assurancediensten) qua bijdrage aan de winst.[42] Dit onderstreept het commerciële belang van andere diensten dan de wettelijke controles.

Wat de *wijze van beloning van partners* betreft gaf paragraaf 3.2 op basis van de gehouden enquête aan dat bij ongeveer driekwart van de niet-OOB-kantoren winstdeling aan de orde is en dat de winst doorgaans egalitair wordt verdeeld onder controlepartners, met af en toe een correctie op basis van het aandelenbelang of het aantal gewerkte uren. In veel van de gevallen waarin niet-egalitaire winstdeling is aangegeven, wordt vermeld dat de winstdeling in de basis egalitair is, maar dat in- en uittredende partners geleidelijk in- en uitgroeien in de winstdeling. Bij alle geënquêteerde OOB-

[42] Deze bevinding *lijkt* in contrast te staan met het aandeel klanten met hogere vergoedingen voor overige diensten dan voor de wettelijke controle in de AFM Monitor 2018 (11 procent in 2015, 7 procent in 2017). Dát betreft evenwel het niveau van het vergunninghoudende accountantskantoor.

kantoren is winstdeling aan de orde en deze is in vier van de zeven gevallen niet egalitair. De grondslag van de winstdeling wordt doorgaans gevormd door de totale winst uit controle- en overige diensten tezamen. Als winstdeling en andere variabele componenten in het salaris niet (alleen) zijn gebaseerd op persoonlijke commerciële prestaties, wordt het risico op een te laag gewicht voor de kwaliteit van de wettelijke controle verlaagd.

Wat de *interne governance bij controlecliënten* betreft gaf paragraaf 5.1 op basis van enquêteresultaten aan dat het toezichthoudend orgaan (indien aanwezig) in de meeste gevallen enigszins tot zeer betrokken is bij het bepalen van de gunnings- en wegingscriteria, de (voor)selectie van accountantskantoren en de uiteindelijke keuze.

De uitkomsten met betrekking tot de kwaliteit van controles (zie hierboven) geven niet meteen aanleiding om te concluderen dat er sprake is van te lage kwaliteit veroorzaakt door *marktmacht*. De ervaren beperkingen in keuzemogelijkheden en het moeilijk kunnen vaststellen van de kwaliteit zijn echter wel elementen die kunnen samenhangen met marktmacht. Het door accountantsorganisaties aangegeven succespercentage van offertetrajecten (zoals weergegeven in paragraaf 5.1) lijkt redelijk normaal verdeeld.

Hijink et al. (2018) laten zien dat auditkosten lager zijn in het jaar van aanbesteding en daarna weer hoger. Deze bevinding kan wijzen op concurrentie, maar net zo goed -in relatie met de voorlaatste bevinding- kan wijzen op prijsverhogingen na afsluiting van het contract vanwege het 'captive' zijn van de afnemer (vanwege de overstapkosten). Er is ook maar zeer beperkt sprake van een *repeated game*, aangezien een accountantsorganisatie na tien jaar bij de volgende aanbesteding toch geen offerte mag indienen. Ook meerwerk zou een rol kunnen spelen; zie paragraaf 5.4.

Als op een (deel)markt slechts een beperkt aantal spelers actief is, is een manier waarop misbruik van marktmacht zou kunnen worden gemaakt het onderling 'verdelen' van opdrachten, à la de 'bouwfraude' van de jaren negentig van de vorige eeuw.[43] Zo'n verdeling is niet op basis van eenvoudige statistieken zoals het succespercentage of de kosten van offertes vast te stellen. Deze manier van verdelen zou tot uiting moeten komen in hoge winstmarges op wettelijke controles en -voor de gebruiker- hoge kosten van wettelijke controles; zie paragraaf 6.3.

6.3 Prijs

Paragraaf 5.3 liet zien dat het aandeel respondenten in de bedrijvenenquête dat hoogstens "matig" aangeeft bij tevredenheidsaspecten van de kwaliteit van de wettelijke controle bij alle categorieën onder de tien procent blijft; dit is inclusief de prijs-kwaliteitverhouding. Ook op dit aspect doet de tegenstelling zich voor dat van een te hoge prijs geen sprake lijkt te zijn (dan zou de prijs-kwaliteitbeoordeling lager moeten liggen), maar dat de verwachte kosten wel een rol spelen bij de ervaren knelpunten in de keuze voor een accountantsorganisatie (hoewel in mindere mate dan de verwachte kwaliteit).

43 https://nl.wikipedia.org/wiki/Bouwfraude; https://nl.wikipedia.org/wiki/Parlementaire_enqu%C3%AAte_naar_bouwfraude

Paragraaf 5.4 liet zien dat de prijzen van wettelijke controles tussen 2014 en 2017 zijn gestegen (meer bij OOB-controles dan bij niet-OOB-controles). Stibbe (2019) relateert hogere prijzen tussen 2015 en 2018 voornamelijk aan een hoger aantal uren besteed aan wettelijke controles.

6.4 Conclusies

De belangrijkste conclusies zijn:

- er zijn aanwijzingen voor beperkte keuzemogelijkheden op deelsegmenten van de markt voor wettelijke controles. Deze vertalen zich niet in een evenredige ontevredenheid bij de gecontroleerde organisaties over kwaliteitsaspecten van diezelfde wettelijke controles;
- de gehouden enquête onder gecontroleerde organisaties geeft geen aanleiding om te denken dat marktfalen of marktmacht leidt tot een te lage kwaliteit of een te hoge prijs van wettelijke controles voor de gecontroleerde organisaties. Wel geeft de enquête aan dat de kwaliteit niet makkelijk kan worden vastgesteld;
- ongeveer een derde van de geënquêteerde accountantsorganisaties is het enigszins eens of eens met de stelling dat volgens de gecontroleerde organisaties een goedkeurende verklaring gelijk staat aan kwaliteit. Als dit zo is, kan er een verschil optreden tussen wat de gecontroleerde organisatie als kwaliteit ervaart en wat de maatschappij in bredere zin als kwaliteit ervaart;
- een kernelement in de analyses van marktfalen is het gewicht van commerciële belangen bij accountants en accountantsorganisaties. Het commerciële belang van het leveren van adviesdiensten is evident. Als winstdeling en andere variabele componenten van het salaris niet of niet alleen zijn gebaseerd op persoonlijke commerciële prestaties, verlaagt dat het risico op een te lage maatschappelijke kwaliteit van controles.

Literatuur

Accountant (2018). Trends in accountancy 2017-2018, Amsterdam: NBA.

Accountant (2019). Trends in accountancy 2018-2019, Amsterdam: NBA.

AFM (2015). Sector in beeld: Marktanalyse accountantsorganisaties 2010-2014, Amsterdam: AFM.

AFM (2017). Kwaliteit OOB-accountantsorganisaties onderzocht, Amsterdam: AFM

AFM (2018). Kwetsbaarheden in de structuur van de accountancysector, Amsterdam: AFM.

Asare, S.K., Van Buuren, J.P. & Majoor, B. (2019). The joint role of auditors' and auditees' incentives and disincentives in the resolution of detected misstatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*: 38, (1), 29-50.

Baarsma, B., Weda, J., & Van der Werff, S. (2014). Keuzemogelijkheden en overstapgedrag zakelijk postvervoer. SEO-Rapport 2014-42.

Bekkers, R., Smeets, S., & te Velde, R. (2008). Eindgebruikersonderzoek in zakelijke marktsegmenten, Dialogic publicatienummer 2008.021-0806

Bisschop, P. & Zwetsloot, J. (2019). Studie & werk 2019, SEO-Rapport 2019-50, Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.

Bradbury, M. E. (1990). The incentives for voluntary audit committee formation. *Journal of Accounting and public policy*, 9, (1), 19-36.

EFFA (2019). Evidence on the value of audit for SMEs in Europe, Brussels: European Federation of Accountants and Auditors for SMEs.

Frey, C.B. & Osborne, M.A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerization? *Technological Forecasting & Social Change*, 114, (1), 254-280.

Greenwood, R. & Empson, L. (2003). The professional partnership: Relic or exemplary form of governance? *Organization Studies*, 24, (6), 909-933.

Hijink, J.B.S., De Jong, B.J. & In 't Veld, L. (2018). De effecten van (verplichte) roulatie van accountantskantoor in de Nederlandse praktijk. Nijmegen: Radboud Universiteit.

IFIAR (2019). Survey of inspection findings 2018, Parijs: IFIAR.

Maassen, M. & Schutte, A. (2018a). Kengetallen accountancy kleine en middelgrote kantoren, Apeldoorn: Full Finance.

Maassen, M. & Schutte, A. (2018b). Rapport Benchmark Accountancy: Salaris- en kantoorontwikkelingen 2018-2019, Apeldoorn: Full Finance.

Monitoring Commissie Accountancy (2016). Veranderen in het publiek belang, Amsterdam: Monitoring Commissie Accountancy.

Monitoring Commissie Accountancy (2018). Doorpakken, Amsterdam: Monitoring Commissie Accountancy.

NBA (2017). Green paper structuurmodellen accountancy, Amsterdam: NBA.

NIVRA (2007). Trends in accountancy: Brancheverkenning 2006-2007, Amsterdam: Koninklijk NIVRA.

Nma (2010). Productkoppeling en overstapdrempels bij bancaire dienstverlening aan het MKB, Den Haag: Nma.

ROA (2017). De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2022, ROA-R 2017/10, Maastricht: ROA.

Stibbe (2019). Analyse van de concurrentiedynamiek in het segment voor OOB audits. Amsterdam: Stibbe.

World Economic Forum (2018). The future of jobs report 2018, Genève: World Economic Forum.

Bijlage A Bedrijvenenquête

Deze enquête is gehouden onder 500 organisaties die verplicht zijn de wettelijke controle te laten uitvoeren. De enquête is verspreid via het Ipsos Bedrijvenpanel, dat bestaat uit 18.000 ondernemers en zakelijke contactpersonen. De steekproef is geselecteerd op basis van de in hoofdstuk 2 genoemde criteria voor een wettelijke controle.

Base: all respondents
S01 [S]
Heeft uw bedrijf de afgelopen vijf jaar een wettelijke controle ondergaan?

Toelichting: een wettelijke controle is verplicht als een rechtspersoon voldoet aan ***minimaal twee*** *van de volgende drie kengetallen* ***voor twee opeenvolgende jaren****:*

- *Ten minste een omzet van € 12 miljoen*
- *Ten minste een balanstotaal van € 6 miljoen*
- *Ten minste 50 werknemers*

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: all respondents
S02 [S]
Bent u in enige mate betrokken geweest bij de meest recente wettelijke controle?

1. Ja
2. Nee

MAIN QUESTIONNAIRE

Deze enquête vraagt naar de ervaringen van uw bedrijf omtrent de wettelijke controle en de uitvoering van deze controle door accountantskantoren. De enquête wordt uitgevoerd door SEO Economisch Onderzoek in opdracht van de Commissie Toekomst Accountancysector.

De enquête bestaat uit vragen naar de kenmerken van uw bedrijf, vragen over de meest recente wettelijke controle, vragen over de aanbesteding en eventuele wisseling van accountantskantoor en vragen over de ervaren kwaliteit van de wettelijke controle. Aan het einde van de enquête is er gelegenheid om eventuele extra opmerkingen te plaatsen.

Indien u inhoudelijke vragen of opmerkingen heeft omtrent de enquête, kunt u contact opnemen via […]

Alvast bedankt voor uw tijd en medewerking.

A BEDRIJFSKENMERKEN

Base: all respondents
A01 [S]
U heeft aangegeven dat u de afgelopen vijf jaar betrokken bent geweest bij een wettelijke controle van uw bedrijf.

Wat is het meest recent boekjaar waarover uw bedrijf een jaarverslag heeft gepubliceerd?

1. 2017
2. 2018
3. Gebroken boekjaar 2017/2018

Base: all respondents
A02 [S]
U heeft aangegeven dat *<insert answer A01>* uw meest recente boekjaar was.

Wat was de omzet van uw bedrijf in *<insert answer A01>* in miljoenen euro's?

1. 0 tot 12 miljoen
2. 12 tot 50 miljoen
3. 50 tot 250 miljoen
4. 250 miljoen of meer
5. Weet ik niet

Base: all respondents
A03 [S]
Wat was het eindbalanstotaal van uw bedrijf in *<insert answer A01>* in miljoenen euro's?

1. 0 tot 6 miljoen
2. 6 tot 50 miljoen
3. 50 tot 250 miljoen
4. 250 miljoen of meer
5. Weet ik niet

Base: all respondents
A04 [S]
Hoeveel werknemers had uw bedrijf in dienst *<insert answer A01>*?

1. 0 tot 50
2. 50 tot 100
3. 100 tot 250
4. 250 tot 500
5. 500 of meer
6. Weet ik niet

Als A02 <12 & A03 < 6 & A04 <50 – EINDE ENQUÊTE

Base: all respondents
A05 [S]
In welke sector is uw bedrijf (voornamelijk) actief?

1. Financiële ondernemingen
2. Bouw- en projectontwikkeling
3. Vastgoed
4. Woningcorporaties
5. Energie
6. Landbouw, bosbouw en visserij
7. IT/Telecom
8. Gemeente
9. Provincie
10. Automotive
11. Horeca
12. Groot- en detailhandel
13. Productie en industrie
14. Dienstverlening
15. Zorg
16. Onderwijs
17. Anders, namelijk… [O]

Base: all respondents
A06 [Q]
Sinds wanneer is uw bedrijf actief in deze sector (jaartal)?

1. ….
2. Weet ik niet

Base: all respondents
A07
Sinds hoeveel jaar is uw bedrijf verplicht een wettelijke controle te laten uitvoeren?

1. … jaar
2. Weet ik niet

Base: all respondents
A08 [S]
Is uw bedrijf een organisatie van openbaar belang (OOB)?

*Toelichting: **organisaties van openbaar belang** zijn ondernemingen of instellingen met een omvang of functie in het maatschappelijk verkeer van zodanige aard dat een ondeugdelijk uitgevoerde wettelijke controle van de financiële verantwoording een aanmerkelijke invloed kan hebben op het vertrouwen in de publieke functie van de accountantsverklaring (artikel 2 Wta), zoals beursgenoteerde bedrijven, verzekeraars en kredietinstellingen.*

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: all respondents

A09 [S]

Wat is de rechtsvorm van uw bedrijf?

1. Bv
2. Nv
3. Vereniging
4. Stichting
5. Anders, nl.

B MEEST RECENTE WETTELIJKE CONTROLE

Base: all respondents

B01 [S]

Welk accountantskantoor heeft de meest recente wettelijke controle uitgevoerd?

1. ABAB
2. Acconavm
3. Alfa
4. Baker Tilly Berk
5. BDO
6. Bol
7. Countus
8. CROP
9. Crow Horwath Foederer
10. De Jong & Laan
11. Deloitte
12. DRV
13. EY
14. Flynth
15. Grant Thornton
16. HLB Van Daal & Partners
17. Koenen en co
18. KPMG
19. KroeseWevers
20. Mazars
21. MTH
22. PKF Wallast
23. PwC
24. RSM Netherlands
25. Ruitenburg
26. Schipper Groep
27. Van Oers
28. Verstegen
29. Visser & Visser
30. Witlox van den Boomen
31. Een ander accountantskantoor, namelijk … [O]
32. Weet niet/wil niet zeggen

Base: all respondents
B02 [Q]
Hoe vaak heeft dit accountantskantoor de wettelijke controle achtereenvolgend verricht?

Indien u het niet precies weet, maakt u dan een zo goed mogelijke inschatting

1. … keer
2. Weet ik niet

Base: all respondents
B03 [Q]
Hoe hoog (in €) waren de accountantskosten in *<insert answer A01>*?

Toelichting: hierbij gaat het alleen om de kosten voor het verrichten van de wettelijke controle, niet om kosten voor eventuele adviesdiensten of overige controlediensten.

Indien de exacte kosten niet bekend zijn, graag een schatting geven.

1. … euro
2. Weet ik echt niet

Base: all respondents
B04 [S]
Hoe verhouden de accountantskosten voor de wettelijke controle in *<insert answer A01>* zich tot de kosten voor de controle in 2014?

1. Zeer sterk gedaald
2. Sterk gedaald
3. Licht gedaald
4. Min of meer gelijk gebleven
5. Licht gestegen
6. Sterk gestegen
7. Zeer sterk gestegen
8. Niet van toepassing, geen wettelijke controle in 2014
9. Weet niet

Base: all respondents
B05 [S]
Is in *<insert answer A01>* voor de wettelijke controle door het accountantskantoor meerwerk in rekening gebracht ten opzichte van de geoffreerde/vooraf afgesproken prijs?

1. Ja
2. Het accountantskantoor wilde kosten voor meerwerk in rekening brengen, maar wij zijn hiermee niet akkoord gegaan
3. Nee, het accountantskantoor heeft geen kosten voor meerwerk in rekening gebracht
4. Weet ik niet

Base: if B05 = 1 (meerwerk in rekening gebracht)

B06 [S]
Hoe verhield het meerwerk zich tot de geoffreerde prijs?

1. Het meerwerk had een omvang van 10% of minder ten opzichte van de geoffreerde/vooraf afgesproken prijs
2. Het meerwerk had een omvang tussen de 10% en 20% ten opzichte van de geoffreerde/vooraf afgesproken prijs
3. Het meerwerk had een omvang van 20% of meer ten opzichte van de geoffreerde/vooraf afgesproken prijs
4. Weet ik niet

Base: if B05 = 1 (meerwerk in rekening gebracht)
B07 [M]
Wat is de reden dat het accountantskantoor meerwerk heeft verricht?
U kunt meerdere antwoorden geven

1. Wegens onvoorziene omstandigheden
2. Dit was de wens van mijn bedrijf
3. Het accountantskantoor heeft dit onvoldoende onderbouwd, maar er is desondanks heeft mijn bedrijf akkoord gegeven
4. Anders, namelijk … [O]
5. Weet ik niet

C AANBESTEDING ACCOUNTANTSCONTROLE

Base: all respondents
C01 [S]
De volgende vragen hebben betrekking op de aanbestedingen van accountantscontroles.

Onder aanbesteding verstaan wij hier elke situatie waarin een bedrijf aan één of enkele accountantsorganisaties bekend maakt een opdracht te willen laten uitvoeren, gevolgd door een offertetraject. Een stilzwijgende verlenging van het contract met de vaste accountantsorganisatie valt **niet** hieronder.

In welk jaar of welke jaren heeft uw bedrijf de wettelijke controle aanbesteed?
Meerdere antwoorden mogelijk

Jaar	Ja	Nee	Weet niet
2014			
2015			
2016			
2017			
2018			

Base: if C01_count > 0 (heeft controle minimaal 1x aanbesteed sinds 2014)
C02 [S]
Hoeveel partijen heeft uw bedrijf bij de meest recente aanbesteding laten offreren?

1. 1
2. 2
3. 3
4. 4
5. 5
6. Meer dan 5
7. Weet ik niet

Base: if C01_count > 0 (heeft controle minimaal 1x aanbesteed sinds 2014)

C03 [S]

Heeft het accountantskantoor dat vóór deze laatste aanbesteding de controle van uw bedrijf uitvoerde, óók een offerte ingediend?

1. Ja, dit accountantskantoor heeft (ook) een offerte ingediend
2. Nee, wij hebben besloten dit accountantskantoor geen offerte te laten indienen
3. Nee, dit accountantskantoor wilde zelf geen offerte indienen
4. Nee, dit was in strijd was met de toen geldende wetgeving
5. Anders, namelijk … [O]
6. Niet van toepassing, hiervóór hadden wij geen accountantskantoor dat de controle uitvoerde

Base: if C01_count > 0 (heeft controle minimaal 1x aanbesteed sinds 2014)

C04 [S]

Welk accountantskantoor verrichte de wettelijke controle vóór de laatste aanbesteding?

1. ABAB
2. Acconavm
3. Alfa
4. Baker Tilly Berk
5. BDO
6. Bol
7. Countus
8. CROP
9. Crow Horwath Foederer
10. De Jong & Laan
11. Deloitte
12. DRV
13. EY
14. Flynth
15. Grant Thornton
16. HLB Van Daal & Partners
17. Koenen en co
18. KPMG
19. KroeseWevers
20. Mazars
21. MTH
22. PKF Wallast
23. PwC

24. RSM Netherlands
25. Ruitenburg
26. Schipper Groep
27. Van Oers
28. Verstegen
29. Visser & Visser
30. Witlox van den Boomen
31. Een ander accountantskantoor, namelijk … [O]
32. Geen, hiervoor hadden wij geen accountantskantoor voor de wettelijke controle
33. Weet niet/wil niet zeggen

Base: if C01_count > 0 (heeft controle minimaal 1x aanbesteed sinds 2014)

C05 [S]

Heeft uw bedrijf een intern toezichthoudend orgaan, zoals een raad van commissarissen of een audit-comité?

1. Ja
2. Nee
3. Weet ik niet

Base: if C05 = 1 (bedrijf heeft intern toezichthoudend orgaan)

C06 [S per statement]

Geef a.u.b. in onderstaande tabel aan hoe betrokken het intern toezichthoudend orgaan bij de aanbesteding is geweest, met betrekking tot de volgende aspecten:

	Niet betrokken	**Enigszins betrokken**	**Zeer betrokken**	**Volledige besluitname**	**Weet ik niet**
De bepaling van de gunningscriteria					
De bepaling van de wegingscriteria ten behoeve van de gunning					
De (voor)selectie van accountantskantoren					
De uiteindelijke keuze van accountantskantoor					

Base: if C01_count > 0 (heeft controle minimaal 1x aanbesteed sinds 2014)

C07 [M]

Wat waren de belangrijkste redenen van de meest recente aanbesteding?

Meerdere antwoorden mogelijk

1. Wettelijk verplichte roulatie
2. Ontevreden over kwaliteit vorige accountant
3. Te hoge kosten vorige accountant
4. Vorige accountantskantoor was niet langer beschikbaar

5. Fusie/afscheiding bedrijf
6. Verandering in bedrijfsomvang of -situatie
7. Overgang van niet-OOB naar
8. Anders; namelijk …

Base: if C01_count > 0 (heeft controle minimaal 1x aanbesteed sinds 2014)
C08 [Q]
In hoeverre waren onderstaande factoren van belang bij de laatste gunning van de wettelijke controle?

Toelichting: het gaat om de redenen voor de keuze van het accountantskantoor bij de laatste aanbesteding.

Verdeel hiervoor 100 punten over onderstaande factoren:

	Factor	**Punten**
1	Verwachte kwaliteit	[Q]
2	Verwachte kosten	[Q]
3	Reputatie van het accountantskantoor	[Q]
4	Affiniteit van het accountantskantoor met de sector	[Q]
5	Eerdere samenwerking(en) met het accountantskantoor	[Q]
6	Chemie tussen het accountantskantoor en het managementteam	[Q]
7	Anders, namelijk … [O]	[Q]
	Totaal	

Base: if respondent gives at least once 15 points or more to an aspect of C08
C09 [S]
U heeft de volgende factoren ten minste 15 punten toegekend:
1. Verwachte kwaliteit
2. Verwachte kosten
3. Reputatie van het accountantskantoor
4. Affiniteit van het accountantskantoor met de sector
5. Eerdere samenwerking(en) met het accountantskantoor
6. Chemie tussen het accountantskantoor en het managementteam
7. <show textual answer C08_7>

Had uw bedrijf bij de aanbesteding voldoende keuze uit verschillende accountantskantoren op basis van deze factoren?

1. Geen keuze
2. Beperkte keuze
3. Voldoende keuze
4. Ruime keuze
5. Weet niet

Base: if C09 = 1 or 2 (geen of beperkte keuze)
C10 [Q]

U heeft aangegeven dat u *<insert answer C09>* had uit verschillende accountantskantoren bij de meest recente aanbesteding van de wettelijke controle. Welke factoren zorgden met name voor het ontbreken van voldoende keuze?

Verdeel hiervoor 100 punten over onderstaande categorieën.

	Factor	**Punten**
1	Verwachte kwaliteit	[Q]
2	Verwachte kosten	[Q]
3	Reputatie van het accountantskantoor	[Q]
4	Affiniteit van het accountantskantoor met de sector	[Q]
5	Eerdere samenwerking(en) met het accountantskantoor	[Q]
6	Chemie tussen het accountantskantoor en het managementteam	[Q]
7	<show textual answer C08_7>	[Q]
	Totaal	

Base: if C01_count > 0 (heeft controle minimaal 1x aanbesteed sinds 2014)

C11 [S]

U heeft aangegeven dat uw bedrijf de wettelijke controle *<insert answer C01_count>* heeft aanbesteed sinds 2014. Hoe vaak heeft dit geleid tot het wisselen van de accountant?

Toelichting: indien eerst accountantskantoor A de controle uitvoerde, daarna accountantskantoor B en daarna weer accountantskantoor A, geldt dit als ***twee*** *wisselingen.*

1. 0 keer
2. 1 keer
3. 2 keer
4. 3 keer
5. 4 keer
6. 5 keer
7. Weet niet

Base: if C01_count = 0 (0 keer aanbesteed sinds 2014)

C12 [Q]

U heeft aangegeven dat uw bedrijf de wettelijke controle niet opnieuw heeft aanbesteed sinds 2014. Welke factoren waren van belang op het moment dat de keuze voor het huidige accountantskantoor is gemaakt?

Verdeel hiervoor 100 punten over onderstaande categorieën.

	Factor	**Punten**
1	Verwachte kwaliteit	[Q]
2	Verwachte kosten	[Q]
3	Reputatie van het accountantskantoor	[Q]
4	Affiniteit van het accountantskantoor met de sector	[Q]
5	Eerdere samenwerking(en) met het accountantskantoor	[Q]
6	Chemie tussen het accountantskantoor en het managementteam	[Q]

7	Anders, namelijk … [O]	[Q]
	Totaal	

- Weet ik echt niet [S]

Base: if respondent gives at least once 15 points or more to an aspect of C12
C13 [S]
U heeft de volgende factoren ten minste 15 punten toegekend:

1. Verwachte kwaliteit
2. Verwachte kosten
3. Reputatie van het accountantskantoor
4. Affiniteit van het accountantskantoor met de sector
5. Eerdere samenwerking(en) met het accountantskantoor
6. Chemie tussen het accountantskantoor en het managementteam
7. <show textual answer C12_7>

Had uw bedrijf bij de aanbesteding die vóór 2014 heeft plaatsgevonden, voldoende keuze uit verschillende accountantskantoren op basis van deze factoren?

1. Geen keuze
2. Beperkte keuze
3. Voldoende keuze
4. Ruime keuze
5. Weet niet

Base: if C13 = 1 or 2 (geen of beperkte keuze)
C14 [Q]
U heeft aangegeven dat uw bedrijf *<insert answer C13>* had uit verschillende accountantskantoren bij de aanbesteding van de wettelijke controle die vóór 2014 heeft plaatsgevonden. Welke factoren zorgden met name voor het ontbreken van voldoende keuze?

Verdeel hiervoor 100 punten over onderstaande categorieën.

	Factor	**Punten**
1	Verwachte kwaliteit	[Q]
2	Verwachte kosten	[Q]
3	Reputatie van het accountantskantoor	[Q]
4	Affiniteit van het accountantskantoor met de sector	[Q]
5	Eerdere samenwerking(en) met het accountantskantoor	[Q]
6	Chemie tussen het accountantskantoor en het managementteam	[Q]
7	<show textual answer C12_7>	[Q]
	Totaal	

Base: if C01_countWN = 5 (heeft geen kennis van aanbesteding sinds 2014)
C15 [Q]

U heeft aangegeven geen kennis te hebben van een aanbesteding van de wettelijke controle sinds 2014. Indien deze controle (opnieuw) aanbesteed zou worden, welke factoren zouden dan van belang zijn bij de gunning van de wettelijke controle?

Verdeel hiervoor 100 punten over onderstaande categorieën:

	Factor	**Punten**
1	Verwachte kwaliteit	[Q]
2	Verwachte kosten	[Q]
3	Reputatie van het accountantskantoor	[Q]
4	Affiniteit van het accountantskantoor met de sector	[Q]
5	Eerdere samenwerking(en) met het accountantskantoor	[Q]
6	Chemie tussen het accountantskantoor en het managementteam	[Q]
7	Anders, namelijk … [O]	[Q]
	Totaal	

SCRIPTER: add an escape option below the table.

- Weet ik echt niet [S]

D KWALITEIT

Base: all respondents
D01 [S]
In hoeverre bent u over het algemeen tevreden of ontevreden over de kwaliteit van de wettelijke controle van uw huidige accountantskantoor?

1. Zeer ontevreden
2. Ontevreden
3. Enigszins ontevreden
4. Niet tevreden en niet ontevreden
5. Enigszins tevreden
6. Tevreden
7. Zeer tevreden

Base: all respondents
D02 [O]
Kunt u toelichten waarom u over het algemeen *<insert answer D01>* bent over de kwaliteit van de wettelijke controle van uw huidige accountantskantoor?

Base: all respondents
D03 [S]
In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Progressive grid with auto-advance
Statements in rows:

1. Ik vond het makkelijk om de kwaliteit van een accountantskantoor vooraf vast te stellen

2. Ik vond het makkelijk om de kwaliteit van een accountantskantoor achteraf vast te stellen

Answers in columns:

1. Volledig mee oneens
2. Mee eens
3. Enigszins mee oneens
4. Niet mee eens of oneens
5. Enigszins mee eens
6. Mee eens
7. Volledig mee eens
8. Weet ik echt niet/ik was niet bij het aanbestedingstraject betrokken

Base: all respondents

D04 **[S per statement]**

Wat is uw mening omtrent de volgende kwaliteitsaspecten wat betreft uw huidige accountant?

	Volledig mee oneens	Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Volledig mee eens	Weet niet
Het auditteam is stabiel								
De portefeuille-omvang en samenstelling is passend								
De samenstelling van het auditteam is divers en er is onderling voldoende dynamiek								
De betrokkenheid van partners en senior teamleden is hoog								
Het auditteam heeft afdoende (vaktechnische) kennis								
Het auditteam heeft afdoende kennis van of affiniteit met de sector								
Teamleden hebben een professioneel-kritische houding en kritische oordeelsvorming								
Er is adequaat procesmanagement								
Het auditteam voert op cruciale momenten een robuuste dialoog								
Het auditteam laat blijken dat ze een goed begrip hebben van u als klant								

Ruimte voor een eventuele toelichting: … [O]

Base: all respondents

D05 **[S per statement]**

Hoe beoordeelt u uw huidige accountant op de volgende aspecten?

	Zeer slecht	Slecht	Matig	Neu-traal	Rede-lijk	Goed	Zeer goed	Weet niet
Kwaliteit								
Reputatie								
Prijs-kwaliteit verhouding								
Oog voor bedrijfsbelangen								
Vertrouwens-relatie tussen uw bedrijf en het accountants-kantoor								
Affiniteit met sector								

Ruimte voor een eventuele toelichting: … [O]

Base: all respondents

D06 [O]

U bent aan het einde gekomen van de enquête met betrekking tot de wettelijke controle en de uitvoerende accountantskantoren. Bedankt voor uw tijd en medewerking.

Heeft u nog vragen en/of opmerkingen ten aanzien van de wettelijke controle, uw accountantskantoor of deze enquête?

1. … [O]
2. Nee, geen vragen of opmerkingen

Bijlage B Accountantsenquête

Deze enquête is verspreid onder 281 accountantsorganisaties met een Wta-vergunning op basis van het AFM-register, aangevuld met openbare e-mailadressen. Ruim honderd accountantsorganisaties met een Wta-vergunning hebben de enquête ingevuld.

Introductie enquête

Deze enquête vraagt naar de ervaringen van uw accountantsorganisatie met wettelijke controles. De enquête wordt uitgevoerd door SEO Economisch Onderzoek in opdracht van de Commissie Toekomst Accountancysector.

SEO Economisch Onderzoek heeft uw contactgegevens verkregen via openbare gegevens en gaat hier conform AVG vertrouwelijk mee om. Uw antwoorden worden vertrouwelijk behandeld en in onze openbare rapportage enkel op geaggregeerd niveau weergegeven. Alleen SEO Economisch Onderzoek kan uw individuele antwoorden inzien en deze worden niet gedeeld met externe partijen, ook niet met de Commissie Toekomst Accountancysector, NBA of AFM.

Na enkele algemene vragen bestaat de kern van de enquête uit vragen over de structuur van de organisatie, de uitvoering van wettelijke controles bij verschillende organisaties, het offertetraject omtrent wettelijke controles en de beschikbaarheid van personeel. Aan het einde van de enquête is er de gelegenheid om eventuele extra opmerkingen te plaatsen.

Bent u niet de juiste persoon binnen uw organisatie om deze enquête in te vullen? Dan verzoeken wij u de uitnodigingsmail met weblink naar deze enquête door te sturen naar de relevante persoon binnen uw organisatie. De enquête wordt afgesloten op […].

Indien u inhoudelijke vragen of opmerkingen heeft omtrent de enquête, kunt u contact opnemen via […].

Alvast hartelijk bedankt voor uw medewerking.

Instructies en toegepaste definities

Invulinstructies

- U kunt ervoor kiezen om (delen van) de enquête door anderen in uw organisatie te laten invullen. Daartoe kunt u de e-mail met de weblink naar de enquête doorsturen. Dit kan zolang de enquête nog niet door u is ingediend.
- U kunt tijdens de enquête pauzeren. Ook kunt u de enquête in meerdere sessies invullen door deze tussentijds af te sluiten. Via de weblink in de uitnodigingsmail kunt u vervolgens terugkeren naar de enquête. U gaat dan verder op de plek waar u de vorige keer bent gebleven. Gegevens die u in eerdere sessies heeft ingevuld blijven bewaard.
- U kunt terugbladeren in de vragenlijst om bijvoorbeeld eerdere antwoorden aan te passen. Hiervoor gebruikt u de knop 'Terug'. Dit kan zolang de enquête nog niet door u is ingediend.

- Na indiening van de enquête komt de weblink uit de uitnodigingsmail te vervallen.

Toegepaste definities
In deze enquête onderscheiden we twee organisatieniveaus:

- **Accountantsorganisatie** een onderneming met een Wta-vergunning die bedrijfsmatig wettelijke controles verricht
- **Dienstverlenende organisatie:** een overkoepelende organisatie die zowel controle- als andere diensten verleent door een verbintenis van een accountantsorganisatie met één of meerdere andere ondernemingen.

Kenmerken accountantsorganisatie

De enquête begint met enkele vragen over kenmerken van uw accountantsorganisatie. Gelieve deze vragen te beantwoorden voor het boekjaar **2017** of voor het gebroken boekjaar **2017/2018**. Indien uw organisatie een gebroken boekjaar hanteert, kunt u waar '2017' staat, '2017/2018' lezen.

1. Had uw accountantsorganisatie in 2017 een OOB-vergunning?
   a) Ja
   b) Nee
   c) Weet ik niet
2. Hoeveel wettelijke controles heeft uw accountantsorganisatie verricht in 2017? *(Benadering volstaat indien er geen exact antwoord mogelijk is)*
3. Wat is de rechtsvorm van uw accountantsorganisatie?
   a) N.V.
   b) B.V.
   c) Coöperatie
   d) Weet ik niet
   e) Anders, namelijk:

Structuur van de organisatie

De volgende vragen hebben betrekking op de structuur van uw organisatie. **Let op:** *indien uw accountantsorganisatie onderdeel is van een Nederlandse dienstverlenende organisatie gelieve dan ook deze vragen te beantwoorden op het niveau van deze dienstverlenende organisatie. Indien uw accountantsorganisatie onderdeel is van een internationale dienstverlenende organisatie, gelieve deze vragen te beantwoorden op het niveau van de Nederlandse entiteit.*

4. Volgens welk model is de structuur van uw organisatie vormgegeven? *(Toelichting: in het klassieke partnermodel zijn er meerdere partners en kunnen controlepartners de rol van zowel accountant, eigenaar als bestuurder vervullen)*
   a) Klassiek partnermodel
   b) Anders, namelijk:
   c) Weet ik niet
   Toelichting:
5. Op welk niveau in de organisatie vindt de winstdeling voor partners plaats?
   a) Internationaal organisatieniveau

b) Op landelijk niveau van de dienstverlenende organisatie *(indien de organisatie méér behelst dan enkel een accountantsorganisatie)*
c) Op landelijk niveau van de accountantsorganisatie
d) Lokaal kantoorniveau *(indien de organisatie uit meerdere Nederlandse kantoren bestaat)*
e) Anders, namelijk:
f) Er zijn geen partners
g) Er vindt geen winstdeling plaats
h) Weet ik niet
Toelichting:

6. [Indien 7 IS NIET f/g/h] Vindt de partnerbeloning plaats op basis van egalitaire winstverdeling? *(Toelichting: egalitaire winstverdeling houdt in dat iedere partner een gelijk aandeel toebedeeld krijgt)*
a) Ja
b) Nee
c) Niet van toepassing op mijn organisatie
d) Weet ik niet

7. [Indien 6 = b] In hoeverre spelen de volgende factoren (bij benadering) een rol in de partnerbeloning? *(Verdeel hiervoor 100 punten over de volgende categorieën)*
Kwaliteit
Financiële prestaties
Anders, namelijk:
Totaal: 100%

8. [Indien 5 IS NIET f/g/h] Wat is de grondslag voor winstdeling onder controlepartners?
a) Alleen inkomsten uit wettelijke controlediensten.
b) Zowel inkomsten uit wettelijke controlediensten als uit adviesdiensten.
c) Anders, namelijk:
d) Niet van toepassing op mijn organisatie
e) Weet ik niet

9. [Indien 4 = b] U heeft aangegeven dat uw organisatie een ander model hanteert dan het klassieke partnermodel. Waarom heeft uw organisatie gekozen voor dit model?

10. [Indien 8 IS NIET b] Biedt uw organisatie naast wettelijke controles ook adviesdiensten aan? (*Toelichting: indien uw accountantsorganisatie onderdeel is van een Nederlandse dienstverlenende organisatie gelieve dan ook deze vragen te beantwoorden op het niveau van deze dienstverlenende organisatie. Indien uw accountantsorganisatie onderdeel is van een internationale dienstverlenende organisatie, gelieve deze vragen te beantwoorden op het niveau van de Nederlandse entiteit.)*
a) Ja
b) Nee
Toelichting:

11. [Indien 10 = ja] Aan hoeveel procent van uw wettelijke controlecliënten levert uw organisatie zowel wettelijke controlediensten als adviesdiensten?
(*Toelichting: indien uw accountantsorganisatie onderdeel is van een Nederlandse dienstverlenende organisatie gelieve dan ook deze vragen te beantwoorden op het niveau van deze dienstverlenende organisatie. Indien uw accountantsorganisatie onderdeel is van een internationale dienstverlenende organisatie, gelieve deze vragen te beantwoorden op het niveau van de Nederlandse entiteit.)*
a) 0-20
b) 21-40

c) 41-60
d) 61-80
e) 81-100
f) Weet ik niet/wil ik niet zeggen

Wettelijke controles van gemeenten en provincies

De volgende vragen hebben betrekking op het verrichten van wettelijke controles bij gemeenten en provincies door uw accountantsorganisatie.

12. Heeft uw accountantsorganisatie in 2017 wettelijke controles bij gemeenten en/of provincies verricht?
    a) Ja
    b) Nee
    c) Weet ik niet
13. [Indien 12 = ja] Hoeveel wettelijke controles bij gemeenten en/of provincies heeft uw accountantsorganisatie in 2017 verricht? *(Benadering volstaat indien er geen exact antwoord mogelijk is)*
14. [Indien 12 = ja] Hoe verhouden wettelijke controles bij gemeenten en/of provincies zich tot wettelijke controles bij controlecliënten in het mkb wat betreft de mate van complexiteit?
    Wettelijke controles bij gemeenten en/of provincies zijn over het algemeen:

Veel minder complex dan het mkb	Iets minder complex dan het mkb	Even complex als het mkb	Iets complexer dan het mkb	Veel complexer dan het mkb	Weet ik niet

    Toelichting:
15. [Indien 12 = ja] Hoe verhouden wettelijke controles bij gemeenten en/of provincies zich tot wettelijke controles bij controlecliënten in het mkb wat betreft de mate van commerciële aantrekkelijkheid?
    Wettelijke controles bij gemeenten en/of provincies zijn over het algemeen:

Veel minder aantrekkelijk dan het mkb	Iets minder aantrekkelijk dan het mkb	Even aantrekkelijk als het mkb	Iets aantrekkelijker dan het mkb	Veel aantrekkelijker dan het mkb	Weet ik niet

    Toelichting:
16. [Indien 12 = ja] Accountantsorganisaties kunnen zich onderscheiden op basis van de prijs van de wettelijke controle en/of de kwaliteit. Hoe zwaar wegen deze factoren, naar uw weten, mee bij gemeenten en/of provincies in hun keuze voor een accountantsorganisatie? Verdeel hiervoor 100 punten over de volgende categorieën.
    Prijs:
    Kwaliteit:
    Totaal: 100
    Weet ik niet
    Toelichting:

17. [Indien 12 = ja] Hoe beoordeelt u de kwaliteit van de aangeleverde administratie door gemeenten en/of provincies?

Ruim onvoldoende	Onvoldoende	Neutraal	Voldoende	Ruim voldoende	Weet ik niet

18. [Indien 12 = nee] Waarom verrichtte uw accountantsorganisatie geen wettelijke controles bij gemeenten en/of provincies in 2017? (*meerdere antwoorden mogelijk*).
    a) Onvoldoende capaciteit
    b) Complexiteit van de wettelijke controle
    c) Geen expertise in markt
    d) Winstmarge is te laag
    e) Past niet bij de strategie van mijn accountantsorganisatie
    f) Mijn accountantsorganisatie ontvangt geen verzoek tot inschrijving
    g) De inschrijving van mijn accountantsorganisatie is afgewezen
    h) De kosten van een inschrijving tijdens de offertefase zijn te hoog
    i) Anders, namelijk:
    Toelichting:
19. [Indien 12 = ja] In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

"De te controleren gemeenten en provincies zijn over het algemeen goed in staat geleverde kwaliteit te herkennen."

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Geen mening/Weet ik niet

"Voor de te controleren gemeenten en provincies staat controlekwaliteit gelijk aan een goedkeurende verklaring."

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Geen mening/weet ik niet

20. Zou er volgens u iets moeten veranderen in de markt voor wettelijke controles van gemeenten en/of provincies om deze aantrekkelijker te maken voor uw organisatie? Zo ja, kunt u dit toelichten?

Wettelijke controles bij grootbedrijven

De volgende vragen hebben betrekking op het verrichten van wettelijke controles bij grootbedrijven door uw accountantsorganisatie. *(Toelichting: een bedrijf wordt als grootbedrijf geclassificeerd indien het meer dan 250 werknemers in dienst heeft).*

21. Heeft uw accountantsorganisatie in 2017 wettelijke controles bij grootbedrijven verricht?
    a) Ja
    b) Nee
    c) Weet ik niet
22. [Indien 21 = ja] Hoeveel wettelijke controles bij grootbedrijven heeft uw accountantsorganisatie in 2017 verricht? *(Benadering volstaat indien er geen exact antwoord mogelijk is)*

23. [Indien 21 = ja] Hoe verhouden wettelijke controles bij grootbedrijven zich tot wettelijke controles bij controlecliënten in het mkb wat betreft de mate van complexiteit?
Wettelijke controles bij grootbedrijven zijn over het algemeen:

Veel minder complex dan het mkb	Iets minder complex dan het mkb	Even complex als het mkb	Iets complexer dan het mkb	Veel complexer dan het mkb	Weet ik niet

Toelichting:

24. [Indien 21 = ja] Hoe verhouden wettelijke controles bij grootbedrijven zich tot wettelijke controles bij controlecliënten in het mkb wat betreft de mate van commerciële aantrekkelijkheid?
Wettelijke controles bij grootbedrijven zijn over het algemeen:

Veel minder aantrekkelijk dan het mkb	Iets minder aantrekkelijk dan het mkb	Even aantrekkelijk als het mkb	Iets aantrekkelijker dan het mkb	Veel aantrekkelijker dan het mkb	Weet ik niet

Toelichting:

25. [Indien 21 = ja] Accountantsorganisaties kunnen zich onderscheiden op basis van de prijs van de wettelijke controle en/of de kwaliteit. Hoe zwaar wegen deze factoren, naar uw weten, mee bij grootbedrijven in hun keuze voor een accountantsorganisatie? Verdeel hiervoor 100 punten over de volgende categorieën.
    Prijs:
    Kwaliteit:
    Totaal: 100
    Weet ik niet

26. [Indien 21 = ja] Hoe beoordeelt u de kwaliteit van de aangeleverde administratie door grootbedrijven?

Ruim onvoldoende	Onvoldoende	Neutraal	Voldoende	Ruim voldoende	Weet ik niet

27. [Indien 21 = ja] Hoe beoordeelt u over het algemeen de mate van betrokkenheid van het toezichthoudend orgaan bij grootbedrijven bij het gehele proces van selectie tot uitvoering van de wettelijke controle? *(Toelichting: onder het toezichthoudend orgaan wordt een Raad van Commissarissen, Raad van Toezicht en/of een auditcomité verstaan)*

Ruim onvoldoende	Onvoldoende	Neutraal	Voldoende	Ruim voldoende	Weet ik niet

Toelichting:

28. [Indien 21 = nee] Waarom verrichtte uw accountantsorganisatie geen wettelijke controles bij grootbedrijven in 2017? (*meerdere antwoorden mogelijk*).
    a) Onvoldoende capaciteit
    b) Complexiteit van de wettelijke controle
    c) Geen expertise in markt
    d) Winstmarge is te laag

e) Past niet bij de strategie van mijn accountantsorganisatie
f) Mijn accountantsorganisatie ontvangt geen verzoek tot inschrijving
g) De inschrijving van mijn accountantsorganisatie is afgewezen
h) De kosten van een inschrijving tijdens de offertefase zijn te hoog
i) Anders, namelijk:

Toelichting:

29. [Indien 21 = ja] In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

"De te controleren grootbedrijven zijn over het algemeen goed in staat geleverde kwaliteit te herkennen."

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Geen mening/Weet ik niet

"Voor de te controleren grootbedrijven staat controlekwaliteit gelijk aan een goedkeurende verklaring."

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Geen mening/weet ik niet

30. Zou er volgens u iets moeten veranderen in de markt van wettelijke controles van grootbedrijven om deze aantrekkelijker te maken voor uw accountantsorganisatie? Zo ja, kunt u dit toelichten?

Wettelijke controles bij OOB's

[Indien 1 = ja] De volgende vragen hebben betrekking op het verrichten van wettelijke controles bij organisaties van openbaar belang (OOB's).

31. [Indien 1 = ja] Hoeveel wettelijke controles bij OOB's heeft uw accountantsorganisatie in 2017 verricht? *(Benadering volstaat indien er geen exact antwoord mogelijk is)*
32. [Indien 1 = ja] Hoe verhouden wettelijke controles bij OOB's zich tot wettelijke controles bij controlecliënten in het mkb wat betreft de mate van complexiteit?

Wettelijke controles bij OOB's zijn over het algemeen:

Veel minder complex dan het mkb	Iets minder complex dan het mkb	Even complex als het mkb	Iets complexer dan het mkb	Veel complexer dan het mkb	Weet ik niet

Toelichting:

33. [Indien 1 = ja] Hoe verhouden wettelijke controles bij OOB's zich tot wettelijke controles bij controlecliënten in het mkb wat betreft de mate van commerciële aantrekkelijkheid?

Wettelijke controles bij OOB's zijn over het algemeen:

Veel minder aantrekkelijk dan het mkb	Iets minder aantrekkelijk dan het mkb	Even aantrekkelijk als het mkb	Iets aantrekkelijker dan het mkb	Veel aantrekkelijker dan het mkb	Weet ik niet

Toelichting:

34. [Indien 1 = ja] Accountantsorganisaties kunnen zich onderscheiden op basis van de prijs van de wettelijke controle en/of de kwaliteit. Hoe zwaar wegen deze factoren, naar uw weten, mee bij OOB's in hun keuze voor een accountantsorganisatie? Verdeel hiervoor 100 punten over de volgende categorieën.
    Prijs:
    Kwaliteit:
    Totaal: 100
    Weet ik niet
35. [Indien 1 = ja] Hoe beoordeelt u de kwaliteit van de aangeleverde administratie door OOB's?

Ruim onvoldoende	Onvoldoende	Neutraal	Voldoende	Ruim voldoende	Weet ik niet

36. [Indien 1 = ja] Hoe beoordeelt u over het algemeen de mate van betrokkenheid van het toezichthoudend orgaan bij OOB's bij het gehele proces van selectie tot uitvoering van de wettelijke controle? *(Toelichting: onder het toezichthoudend orgaan wordt een raad van commissarissen, raad van toezicht en/of een auditcomité verstaan)*

Ruim onvoldoende	Onvoldoende	Neutraal	Voldoende	Ruim voldoende	Weet ik niet

Toelichting:

37. [Indien 1 = nee] Eerder heeft u aangegeven dat uw accountantsorganisatie niet over een OOB-vergunning beschikte in 2017. Waarom verrichtte uw accountantsorganisatie geen wettelijke controles bij OOB's in 2017? (*meerdere antwoorden mogelijk*).
    a) Onvoldoende capaciteit
    b) Complexiteit van de wettelijke controle
    c) Geen expertise in markt
    d) Winstmarge is te laag
    e) Past niet bij de strategie van mijn accountantsorganisatie
    f) Mijn organisatie ontvangt geen verzoek tot inschrijving
    g) De inschrijving van mijn organisatie is afgewezen
    h) De kosten van een inschrijving tijdens de offertefase zijn te hoog
    i) Anders, namelijk:
    j) Weet ik niet
    Toelichting:
38. [Indien 1 = ja] In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

"De te controleren OOB's zijn over het algemeen goed in staat geleverde kwaliteit te herkennen."

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Geen mening/Weet ik niet

"Voor de te controleren OOB's staat controlekwaliteit gelijk aan een goedkeurende verklaring."

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Geen mening/weet ik niet

39. Zou er volgens u iets moeten veranderen in de markt voor wettelijke controles van OOB's om deze aantrekkelijker te maken voor uw accountantsorganisatie? Zo ja, kunt u dit toelichten?

Wettelijke controles bij het mkb

De volgende vragen hebben betrekking op het verrichten van wettelijke controles bij het midden- en kleinbedrijf (mkb) door uw accountantsorganisatie.

40. Heeft uw accountantsorganisatie in 2017 wettelijke controles bij het mkb verricht?
    a) Ja
    b) Nee
    c) Weet ik niet
41. [Indien 40 = ja] Hoeveel wettelijke controles bij het mkb heeft uw accountantsorganisatie in 2017 verricht? *(Benadering volstaat indien er geen exact antwoord mogelijk is)*
42. [Indien 40 = ja] Hoe beoordeelt u de complexiteit van wettelijke controles bij het mkb?
    Wettelijke controles bij het mkb zijn over het algemeen:

Niet complex	Nauwelijks complex	Enigszins complex	Complex	Zeer complex	Weet ik niet

    Toelichting:
43. [Indien 40 = ja] Hoe beoordeelt u de commerciële aantrekkelijkheid van wettelijke controles bij het mkb?
    Wettelijke controles bij het mkb zijn over het algemeen:

Niet aantrekkelijk	Nauwelijks aantrekkelijk	Enigszins aantrekkelijk	Aantrekkelijk	Zeer aantrekkelijk	Weet ik niet

    Toelichting:
44. [Indien 40 = ja] Accountantsorganisaties kunnen zich onderscheiden op basis van de prijs van de wettelijke controle en/of de kwaliteit. Hoe zwaar wegen deze factoren, naar uw weten, mee bij het mkb in hun keuze voor een accountantsorganisatie? Verdeel hiervoor 100 punten over de volgende categorieën.
    Prijs:
    Kwaliteit:
    Totaal: 100
    Weet ik niet
45. [Indien 40 = ja] Hoe beoordeelt u de kwaliteit van de aangeleverde administratie door het mkb?

Ruim onvoldoende	Onvoldoende	Neutraal	Voldoende	Ruim voldoende	Weet ik niet

46. [Indien 40 = nee] Waarom verrichtte uw organisatie geen wettelijke controles bij het mkb in 2017? (*meerdere antwoorden mogelijk*).
    a) Onvoldoende capaciteit
    b) Complexiteit van de wettelijke controle
    c) Geen expertise in markt
    d) Winstmarge is te laag
    e) Past niet bij de strategie van mijn accountantsorganisatie
    f) Mijn accountantsorganisatie ontvangt geen verzoek tot inschrijving
    g) De inschrijving van mijn accountantsorganisatie is afgewezen
    h) De kosten van een inschrijving tijdens de offertefase zijn te hoog
    i) Anders, namelijk:

    Toelichting:
47. [Indien 40 = ja] In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

"De te controleren mkb's zijn over het algemeen goed in staat geleverde kwaliteit te herkennen."

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Geen mening/Weet ik niet

"Voor de te controleren mkb's staat controlekwaliteit gelijk aan een goedkeurende verklaring."

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Geen mening/weet ik niet

48. Zou er volgens u iets moeten veranderen in de markt van wettelijke controles van het mkb om deze aantrekkelijker te maken voor uw accountantsorganisatie? Zo ja, kunt u dit toelichten?

Offertetrajecten

De volgende vragen hebben betrekking op het uitbrengen van offertes voor wettelijke controles door uw accountantsorganisatie.

49. Hoe groot schat u de totale kosten voor een gemiddelde uitgebrachte offerte voor een wettelijke controle? (*Toelichting: het gaat hierbij om de specifiek aan een offertetraject toe te rekenen arbeidskosten)*
    a. Minder dan 2.000 euro per offerte
    b. Tussen de 2.000 en 5.000 euro per offerte
    c. Tussen de 5.001 en 10.000 euro per offerte
    d. Meer dan 10.000 euro per offerte
    e. Weet ik niet/wil ik niet zeggen
50. Hoe groot schat u het aandeel uitgebrachte offertes voor wettelijke controles dat leidt tot een opdracht?
    a. 20% of minder
    b. 21-40%
    c. 41-60%

d. 61-80%
e. Meer dan 80%
f. Weet ik niet/wil ik niet zeggen

Beschikbaarheid van personeel

De volgende vragen hebben betrekking op de beschikbaarheid van personeel binnen uw accountantsorganisatie.

In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

51. Mijn accountantsorganisatie heeft voldoende personeel om de wettelijke controles uit te voeren.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

52. Het is eenvoudig om nieuwe medewerkers aan te trekken voor het uitvoeren van wettelijke controles.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

53. Het is eenvoudig om medewerkers voor de accountantsorganisatie te behouden.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

54. Mijn accountantsorganisatie heeft voldoende personeel om op nieuwe deelmarkten te gaan opereren.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

55. Het is eenvoudig om RA-stagiairs aan te trekken.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

56. Mijn accountantsorganisatie heeft meer stageplekken dan het stagiairs kan aannemen.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

57. De kwaliteit van een wettelijke controle komt soms onder druk te staan door een gebrek aan voldoende personeel.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

58. Door een gebrek aan voldoende personeel mist mijn accountantsorganisatie aansluiting bij de concurrentie.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

59. Het zal over 3 jaar eenvoudiger zijn om nieuwe medewerkers aan te trekken voor het uitvoeren van wettelijke controles dan nu.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

60. Het zal over 3 jaar eenvoudiger zijn om medewerkers voor mijn accountantsorganisatie te behouden dan nu.

Mee oneens	Enigszins mee oneens	Niet mee eens of oneens	Enigszins mee eens	Mee eens	Weet ik niet

Samenstelling van de omzet

Ten slotte zijn er twee vragen opgenomen met betrekking tot de samenstelling van de omzet van uw organisatie.

Let op: *indien uw accountantsorganisatie onderdeel is van een Nederlandse dienstverlenende organisatie gelieve dan ook deze vragen te beantwoorden op het niveau van deze dienstverlenende organisatie. Indien uw accountantsorganisatie onderdeel is van een internationale dienstverlenende organisatie, gelieve deze vragen te beantwoorden op het niveau van de Nederlandse entiteit*

61. Wat was (bij benadering) de netto-omzet van uw organisatie in 2017? _____

62. Welk percentage van de netto-omzet van uw organisatie in 2017 komt (bij benadering) voort uit de volgende activiteiten?
    Wettelijke controles bij OOB's
    Wettelijke controles bij niet-OOB's
    Assurance bij OOB's
    Assurance bij niet-OOB's
    Overige (advies)diensten bij OOB's
    Overige diensten bij niet-OOB's
    Totaal: 100%
    Weet ik niet/wil ik niet zeggen

63. U heeft aangegeven dat onderstaande activiteiten een positief aandeel vertegenwoordigen in de netto-omzet van uw organisatie. Kunt u deze activiteiten rangschikken op basis van de bijdrage aan de totale winst van uw organisatie?
    Wettelijke controles bij OOB's
    Wettelijke controles bij niet-OOB's
    Assurance bij OOB's
    Assurance bij niet-OOB's
    Overige (advies)diensten bij OOB's
    Overige diensten bij niet-OOB's

Einde enquête

U bent aan het einde gekomen van de enquête met betrekking tot de uitvoering van de wettelijke controle. Bedankt voor uw tijd en medewerking.

64. Heeft u nog vragen en/of opmerkingen ten aanzien van de wettelijke controle, de uitvoering ervan of deze enquête?

U kunt op 'volgende' klikken om uw antwoorden te versturen.
Aanpassen of verder invullen van de enquête is daarna niet meer mogelijk.

Bijlage C Onderzoeksverantwoording

Gebruik niet-openbare data AFM Monitor

Dit onderzoek maakt onder andere gebruik van niet-openbare data uit de AFM Monitor Accountantsorganisaties 2018. De AFM Monitor 2018 heeft betrekking op boekjaar 2017, of boekjaar 2017/2018 indien accountantsorganisaties een gebroken boekjaar hanteren. De AFM Monitor wordt jaarlijks onder vergunninghoudende accountantsorganisaties gehouden en heeft een dekking van honderd procent. Accountantsorganisaties geven het aantal wettelijke controles op in de AFM Monitor. Deze data worden niet door de AFM geverifieerd. SEO Economisch Onderzoek heeft deze data op geaggregeerd niveau ontvangen van de AFM, zodat de data niet herleidbaar zijn tot individuele accountantsorganisaties. De ontvangen data zijn alleen voor dit onderzoek gebruikt en zijn of worden niet voor andere doeleinden ingezet.

Bedrijvenenquête

De bedrijvenenquête is door Ipsos uitgezet onder haar panel van zakelijke contactpersonen. In totaal hebben vijfhonderd respondenten de enquête ingevuld. De steekproef van respondenten is geselecteerd op basis van omzet, balanstotaal en aantal werknemers, in lijn met de wettelijke vereisten voor wanneer een organisatie de wettelijke controle moet laten uitvoeren.

Het merendeel van de organisaties had een omzet boven de € 12 miljoen in boekjaar 2017, zie Figuur C.1. De classificatie kleine, middelgrote en grote organisatie is op basis van de omzetcijfers gemaakt. Kleine organisaties hebben een omzet van minder dan € 12 miljoen. Middelgrote organisaties hebben een omzet van € 12 tot 50 miljoen en grote organisaties hebben een omzet van € 50 miljoen of meer. Figuur C.2 geeft de verdeling van de respons naar balanstotaal weer en Figuur C.3 de verdeling van de respons naar aantal werknemers.

De verdeling naar sectoren laat zien dat het aandeel in dienstverlening het grootst is in de steekproef, gevolgd door zorg, groot- en detailhandel en productie. Zie Figuur C.4. Deze verdeling komt redelijk overeen met de verdeling naar sector. Zie Figuur 4.4. Dit duidt erop dat de steekproef redelijk representatief is voor controleplichtige organisaties. Negen procent van de organisaties is een gemeente of provincie. Dit aandeel is iets hoger dan het aandeel in de populatie van controleplichtige organisaties; andere sectoren zijn licht ondervertegenwoordigd in de bedrijvenenquête.

49 procent van de organisaties is door de Big Four gecontroleerd, 16 procent door de Next Five, 23 procent door andere accountantsorganisaties en 11 procent heeft niet gezegd wie de accountant is, zie Figuur C.5. Dit komt goed overeen met de marktaandelen op basis van de AFM Monitor, wat er ook op duidt dat de steekproef representatief is.

65 procent van alle organisaties in de steekproef beschikt over een toezichthoudend orgaan zoals een Raad van Commissarissen of een auditcomité, zie Figuur C.6. Van de grote organisaties heeft 83 procent in de steekproef een toezichthoudend orgaan. 61 procent van de middelgrote organisaties en 54 procent van de kleine organisaties hebben een toezichthoudend orgaan.

25 procent van de organisaties is een OOB, zie Figuur C.7. Dit is echter een benadering. In feite heeft 37 procent van de organisaties aangegeven OOB te zijn, maar een aantal van deze organisaties gaf ook aan door een niet-OOB-accountantsorganisatie gecontroleerd te worden. Voor de analyses in dit rapport zijn alleen organisaties die aangeven een OOB te zijn én die gecontroleerd worden door een OOB-accountantsorganisatie als OOB gerekend.

Figuur C.1 Merendeel organisaties heeft een omzet boven de € 12 miljoen

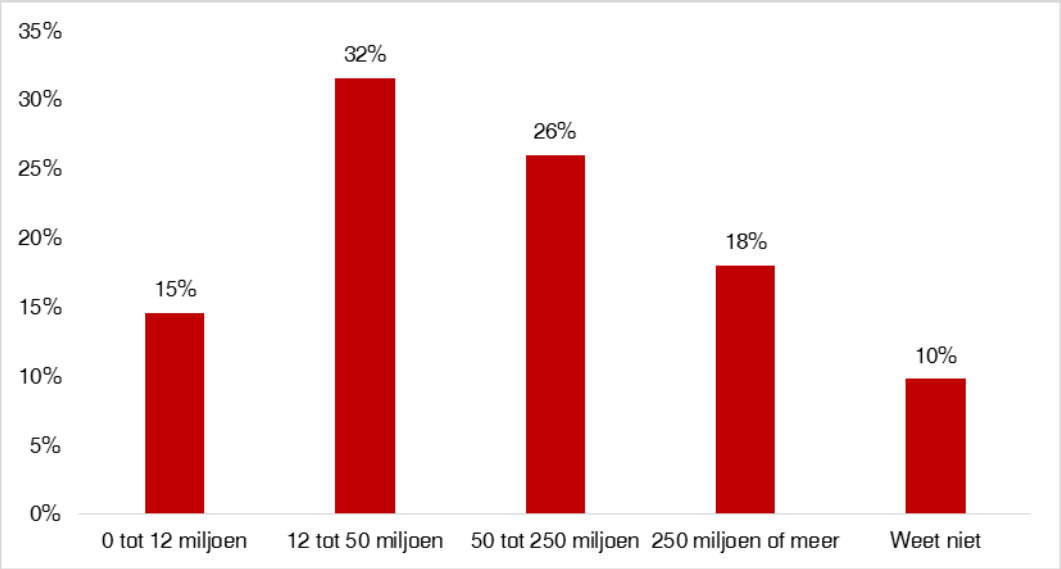

Bron: SEO Economisch Onderzoek, n = 500.

Figuur C.2 Merendeel organisaties heeft een balanstotaal boven de € 6 miljoen

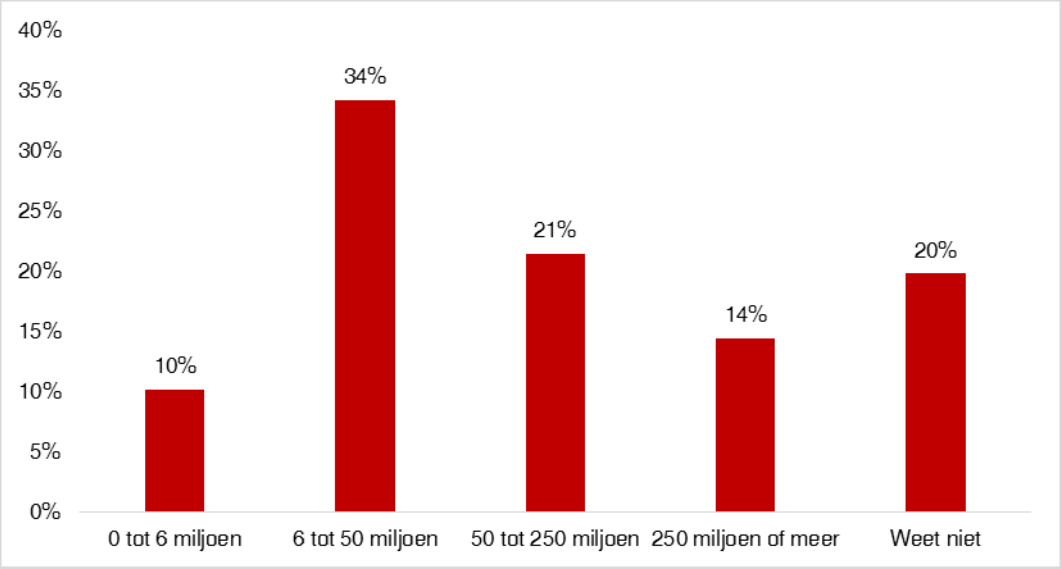

Bron: SEO Economisch Onderzoek, n = 500.

Figuur C.3 90 procent van organisaties heeft meer dan 50 werknemers

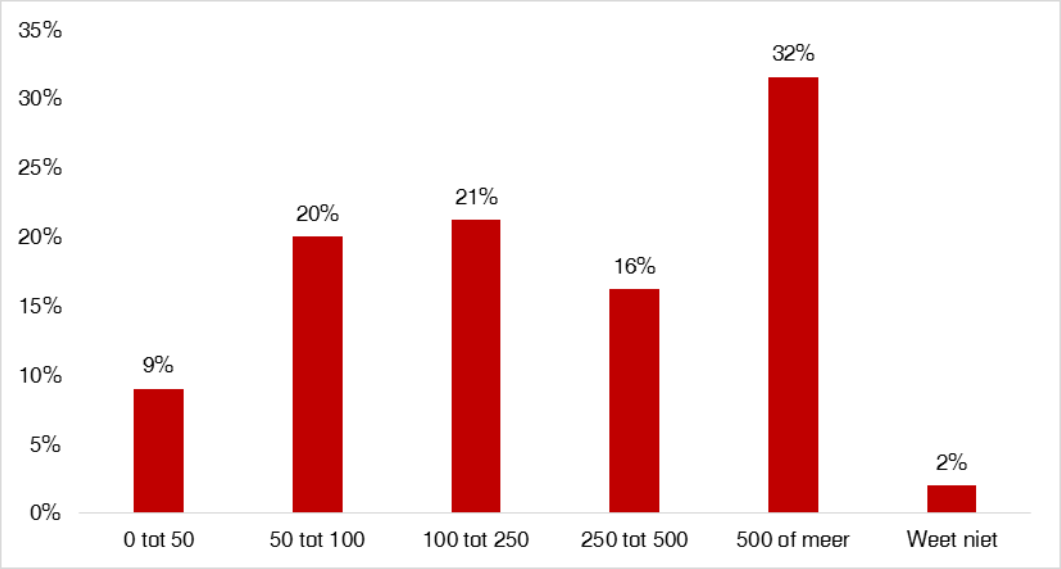

Bron: SEO Economisch Onderzoek, n = 500.

Figuur C.4 Meeste organisaties actief in dienstverlening

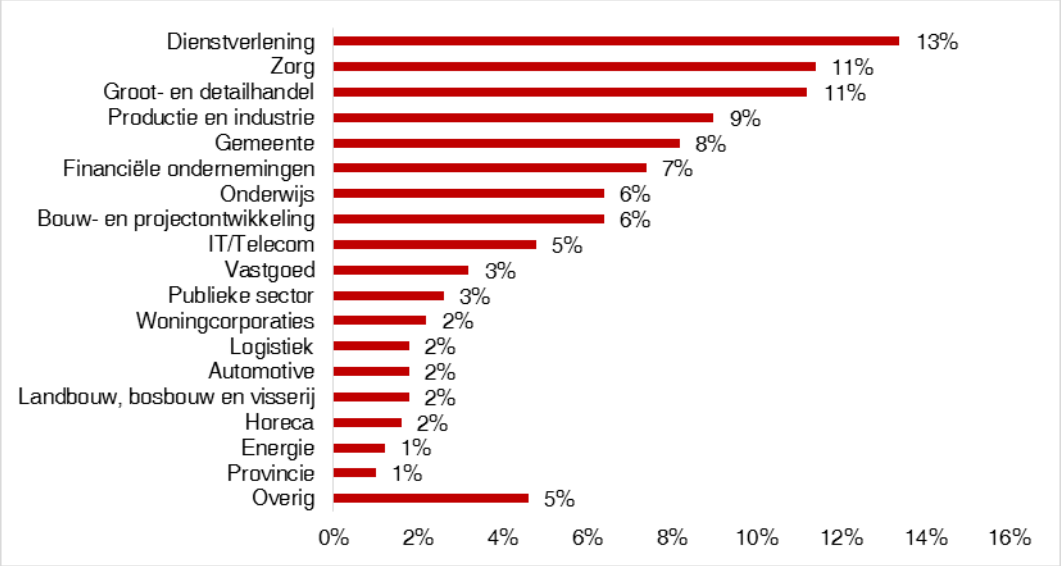

Bron: SEO Economisch onderzoek, n = 500.

Figuur C.5 Helft van organisaties gecontroleerd door de Big Four

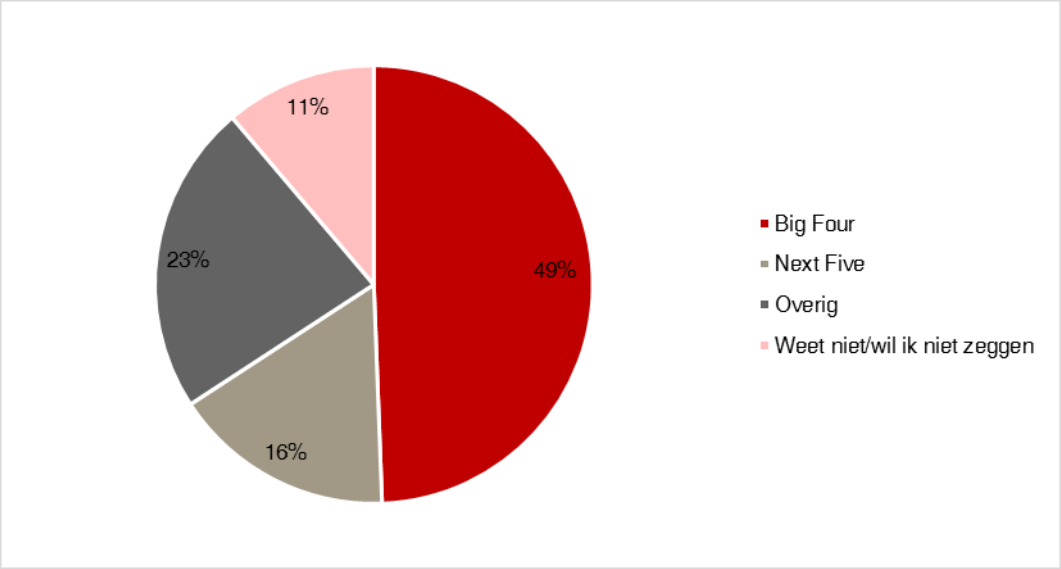

Bron: SEO Economisch Onderzoek, n = 500.

Figuur C.6 65 procent van alle organisaties beschikt over een toezichthoudend orgaan

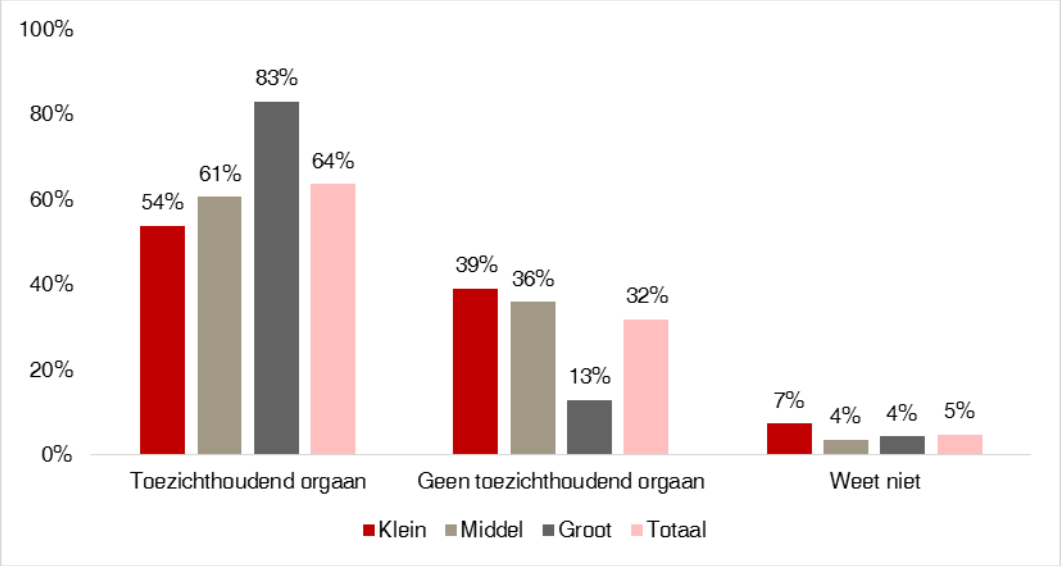

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag A02, C01 en C05 in Bijlage A. N = 41 voor kleine organisaties, n = 195 voor middelgrote organisaties, n = 47 voor grote organisaties, n = 299 voor totaal. De steekproef bevat organisaties die ten minste één keer de wettelijke controle hebben aanbesteed sinds 2014. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Figuur C.7 Kwart van organisaties geeft aan een OOB te zijn

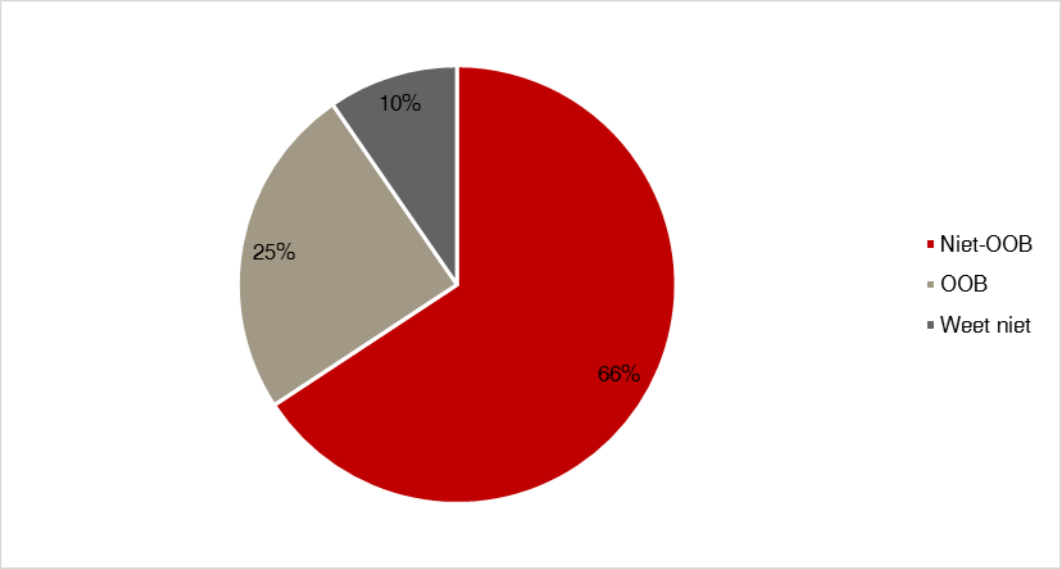

Bron: SEO Economisch Onderzoek, n = 500. In feite heeft 37 procent van de organisaties aangegeven een OOB te zijn, maar een deel daarvan gaf ook aan dat de huidige accountantsorganisaties een niet-OOB-accountantsorganisatie is, wat zeer onwaarschijnlijk is. Deze figuur geeft alleen de respondenten weer die aan hebben gegeven OOB te zijn en aan hebben gegeven gecontroleerd te worden door een OOB-accountantsorganisatie. Deze benadering wordt ook in het vervolg van dit rapport gebruikt.

Accountantsenquête

Op basis van het AFM-register zijn er in Nederland 281 accountantsorganisaties met een Wta-vergunning te identificeren. Iedere vergunninghouder is benaderd, waarvan 103 accountantsorganisaties de enquête uiteindelijk (deels) hebben ingevuld. Dit heeft geleid tot een responspercentage van ongeveer 37 procent. De responderende accountantsorganisaties zijn verspreid over Nederland en bedienen verscheidene markten. Ruim negentig procent van de accountantsorganisaties binnen de steekproef bedient het mkb en bijna zestig procent bedient de grootbedrijven (Figuur C.8). Slechts vijf accountantsorganisaties bedienen OOB's en tien gemeenten/provincies. Enerzijds komt dit doordat het aantal OOB's en gemeenten/provincieslager ligt dan het aantal mkb-bedrijven en grootbedrijven[44], anderzijds zijn bij de controles van OOB's en gemeenten/provincies ook veel minder accountantsorganisaties betrokken. De accountantsorganisaties die de enquête hebben ingevuld verrichten ongeveer twee derde van de wettelijke controles bij gemeenten/provincies en ruim 80 procent van de wettelijke controles bij OOB's.

De accountantsorganisaties in de steekproef verrichten gemiddeld 146 wettelijke controles in 2017 (Tabel C.1). De steekproef bevat zowel multidisciplinaire accountantsorganisaties als 'audit-only' organisaties. Kortom, over het algemeen zijn alle typen accountantsorganisaties vertegenwoordigd binnen de steekproef. Door de enigszins bescheiden omvang van de steekproef moeten de resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Dit geldt in het bijzonder voor de vragen met minder respons.

44 Gemiddeld genomen hebben accountantsorganisaties in de steekproef ongeveer 40 cliënten binnen het mkb en de grootbedrijven, tegenover respectievelijk 15 en 117 onder de gemeenten/provincies en de OOB's.

Figuur C.8 De responderende accountantsorganisaties bedienden verscheidene markten in 2017

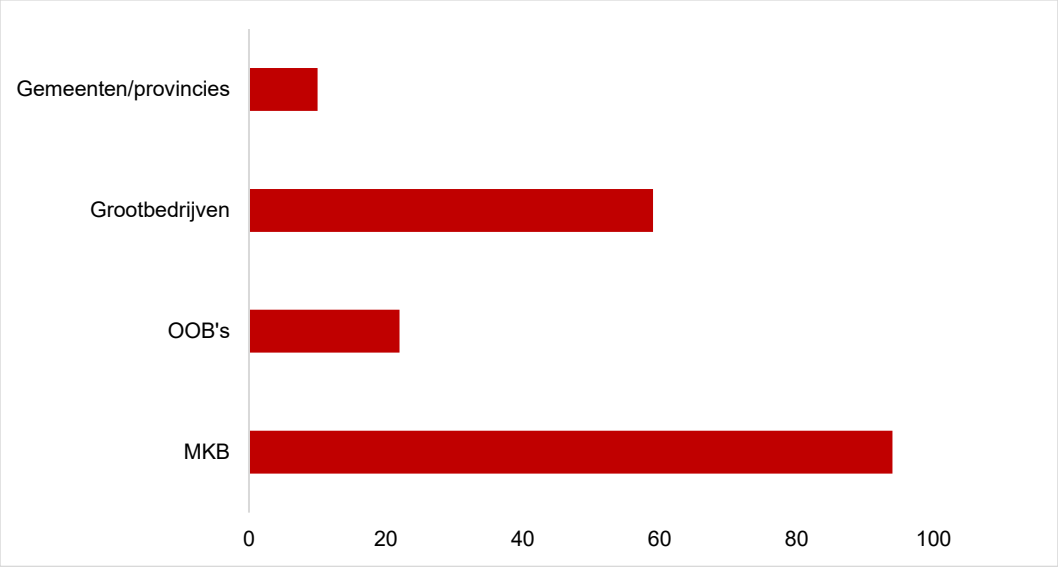

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 13, 22, 31, 41 in Bijlage B. N = 103. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Tabel C.1 Accountantsorganisatie verrichtten gemiddeld 146 controles in 2017

Deelmarkt	Totaal	Gemeenten/provincies	Grootbedrijven	OOB's	MKB
Gemiddeld aantal wettelijke controles	146	25	62	102	88

Bron: SEO Economisch Onderzoek op basis van vraag 13, 22, 31, 41 in Bijlage B. N = 103. Zie Bijlage C voor de onderzoeksverantwoording.

Bijlage D Samenvatting marktfalenanalyse AFM (2018)

AFM (2018) noemt een aantal mogelijke vormen van marktfalen die kunnen leiden tot wettelijke controles van suboptimale kwaliteit:

1. gebruikers kunnen of willen de kwaliteit van wettelijke controles door aanbieders niet monitoren en disciplineren. Hierachter liggen informatie-asymmetrieën, transactie- en zoekkosten verbonden aan datavergaring, replicatie- en verificatiekosten van informatie, en vaardigheidsvereisten voor monitoring en beoordeling;
2. door marktmacht in de markt voor wettelijke controles vindt er te beperkte concurrentie plaats op de kwaliteit van wettelijke controles;
3. het businessmodel tast de onafhankelijke uitvoering van de wettelijke controle aan, door de levering van overige diensten (non-auditservices, NAS) vanuit de multidisciplinaire zakelijke dienstverlener waarvan de accountantsorganisatie deel uitmaakt; door een langere contractduur ('tenure') van de accountant(sorganisatie); en door de affiliatie van de controlecliënt met de accountantsorganisatie, d.w.z. het 'te dicht' op de controlecliënt zitten (Beattie en Fearnley, 2002);
4. het partnermodel impliceert dat accountants naast het publieke belang ook commerciële belangen zoals het cliëntbelang en het kantoorbelang alsmede het eigen belang dienen. In dit spanningsveld staat het publieke belang mogelijk niet altijd centraal en kan de kwaliteit van de wettelijke controle onder druk komen te staan;
5. het 'verdienmodel' kan betekenen dat in een op winst gerichte ondernemingscultuur het financiële belang van de controleopdracht prevaleert boven de kwaliteit van wettelijke controles. De kan de vorm aannemen van het beschermen van de relatie met de controlecliënt, door onvoldoende tegenwicht te bieden en minder kritisch op te treden.

AFM (2018) vat tevens wetenschappelijke literatuur samen over deze mogelijke vormen van marktfalen:

1. de meeste *externe stakeholders* zouden slecht geëquipeerd of weinig geneigd zijn de kwaliteit van wettelijke controles te monitoren en te beoordelen, laat staan aanbieders te disciplineren. Hoe dit precies zit *binnen* deze groep van externe stakeholders is door AFM minder overtuigend onderbouwd. De groep bestaat uit aandeelhouders, vreemdvermogenverschaffers, crediteuren, banken, toeleveranciers, handelspartners, vermogensbeheerders, beleggingsanalisten, consumenten en 'de maatschappij in zijn geheel'. Vreemdvermogenverschaffers, crediteuren en in mindere mate aandeelhouders zouden relatief betrokken zijn bij monitoring, beoordeling en disciplinering. Van de *interne stakeholders* (de Raad van Bestuur, de Raad van Commissarissen (RvC), de Auditcommissie (AC) en de werknemers/de Ondernemingsraad) zou de belangrijkste rol voor monitoring, beoordeling en disciplinering zijn weggelegd voor RvC en AC;
2. specifiek op de markt voor wettelijke controles bij OOB's domineren de Big Four-accountantsorganisaties en geven de marktaandelen indicaties voor een geconcentreerde markt en de aanwezigheid van marktmacht. De literatuur geeft echter geen eenduidig beeld dat een hogere concentratie in de accountancysector per sé leidt tot minder concurrentie. Het verband

tussen marktmacht en de kwaliteit van wettelijke controles is niet goed vast te stellen en hierover bestaat een gemengd beeld in de literatuur;

3. de literatuur lijkt geen eenduidige conclusie te geven over het effect van het aanbieden van NAS aan een controlecliënt op controlekwaliteit. Studies leveren afwisselend bewijs voor een kwaliteitsverhogend effect, een kwaliteitsverlagend effect en geen effect van het leveren van NAS. Eén van de oorzaken hiervoor is dat kwaliteit op verschillende manieren gemeten wordt en in de regel lastig waarneembaar is. Ook de literatuur ten aanzien van contractduur (en verplichte roulatie) levert geen overtuigend empirisch bewijs voor een positief of negatief effect op controlekwaliteit. In de literatuur wordt relatief weinig aandacht gegeven aan de problemen rondom affiliatie, onafhankelijkheid en kwaliteit van de wettelijke controle;
4. de meningen in de literatuur zijn verdeeld over de vraag of het partnermodel voldoende waarborgen creëert voor de onafhankelijkheid van de accountant en een hoge kwaliteit van wettelijke controles. De wijze van beloning van de partners lijkt hierin een rol te spelen;
5. er is empirisch bewijs dat -binnen het huidige verdienmodel- een sterke interne governancestructuur bij de controlecliënten bijdraagt aan een hogere auditkwaliteit. De vraag in de praktijk is dan vooral of deze governancestructuur inderdaad sterk genoeg is. Over de disciplinerende functie van reputatie- en claimrisico's is de literatuur verdeeld.

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl